LAISVĖ

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS:

Kodėl į 1300 laiškų bendruomenės reikalu atsiliepė tik 5?

JULIUS VIDZGIRIS:

Į valdžią ateina technikas

SIMAS SUŽIEDĖLIS:

Steigiamasis Seimas kūrė valstybę trejus metus

ZENONAS IVINSKIS:

Kaip laikinoji vyriausybė išsilaikė šešias savaites

ALGIMANTAS ŠALČIUS:

Kaip į tautines bendruomenes žiūri patys amerikiečiai

1955 **Nr. 6 (43)**

LAISVĖ

NR. 6 (43)
1955 M. BIRŽELIS

Bendruomenės keliu

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

KELIĄ PAJUTOM TEISINGĄ

"Savo metu Joseph de Maistre yra pasakęs, kad "emigrantai nieko negali ir nieko nereiškia — l'emigration ne peut rien et ne vaut rien". Tai griežtas posakis. Tačiau dažniausiai jis yra teisingas, nes svetima gamtinė bei kultūrinė aplinka nesykį sunaikina jėgas, galėjusias gražiai išsiskleisti tėvynėje. Išrautas iš savo žemės, iš savo istorijos, iš savų papročių, tremtinys paprastai esti išstatomas visų vėjų pavojams. Jis jaučiasi nesaugus ne tik socialine prasme, kad nelengvai užsidirba duonos kąsnį, bet ir dvasine prasme, kad nežino, į ką jam atsiremti savo vidumi. Pavojus sudužti tremtiniui yra žymiai didesnis, negu krašto gyventojui. O jeigu tremtinių pasidaro dešimtys tūkstančių, tai tautai grėsmė stovi prieš pat akis.

Klaida tad būtų manyti, kad rezistencija yra tiktai uždavinys tėvynės atžvilgiu. Ne. Rezistencija turi vykti ir tremties atžvilgiu. Tremtis yra pateisinama tautos istorijoje tik tada, kai virsta užuovėja, kurioje išsilaiko vertybės, niokojamos krašte. Todėl reikia ginti šias vertybes nuo tremties dvasios pasikėsinimo. Reikia šaukti tremtinius spirtis žudančioms tremties sąlygoms. Dabartinė laisvinimo kova yra žymiai platesnė, negu tik politinis svetimųjų informavimas arba politinių minčių brandinimas tarp mūsų pačių. Šiandien mums reikia ne tik išvaduoti kraštą, bet ir išgelbėti save pačius. Tėvynę niokoja bolševikinė dvasia, mus gadina tremties dvasia. Juk jeigu mūsų tremtiniai suskurs idėjiškai, paliegs moraliai, žlugs tautiškai; jeigu pradės rūpintis tik savimi, pamiršdami, jog yra kenčiančios tautos nariai — mes veltui būsime palikę savo kraštą ir jieškoję prieglaudos svetur.

Taigi, šalia politinio uždavinio kovoti už mūsų krašto laisvę šiandien mums iškyla naujas uždavinys — kovoti už tremtinių tautinį ir žmogiškąjį gyvastingumą. Jau beveik dešimtį metų laukėme, tikėdamiesi greitai grįšią į paliktus savo namus. Deja, šis lūkestis neįvyko ir nėra ženklų, kad jis greitai įvyktų. Pasaulio eiga yra tokia, kad mūsų klajonės gali dar ilgai užtrukti. O juo ilgiau jos užtruks, juo tremties dvasia bus mums pragaištingesnė. Todėl dabar kaip tik ir yra atėjęs laikas pradėti rezistenciją prieš tremties dvasią. Kiekvieną emigraciją laukia išnykimas, jeigu joje neįsigali rezistencinis sąjūdis prieš pagundą virsti čiabuviu, prieš norą susikurti tėvynę, prieš sustingimą tautinėje srityje. Reikia tad kurti lietuviškojoje tremtinių visuomenėje šitokį rezistencinį sąjūdį; reikia ugdyti mumyse naują tremties sąmonę ir naują jos pergyvenimą, nes arba mes pasijusime esą keleiviai bei svetimšaliai arba išnyksime, kaip prieš mus išnyko jau neviena emigracija".

Tai Maceinos žodžiai iš "ĮL" No. 2. Aš juos čia kartoju, nes juose yra tremties programa, dabarties mūsų misijos gairės. Programa rezistenciniam sąjūdžiui prieš tremties dvasią, prieš pagundą virsti čiabuviu. *O šio sąjūdžio kovos už tremtinių tautinį gyvastingumą pirmoji ir pagrindinė priemonė — lietuvių bendruomenės organizacija.* Tiesiog spontaniškai tą mintį pagavom ir bendruomenės keliu pasukom. Instinktyviai pasirinkome teisingą kelią.

GRAŽI PRADŽIA

"Pati Amerikos lietuvių organizacijos statybos pradžia pravesta labai iškilmingai. Lapkričio 18 d. 11 val. iškilmingos pamaldos Apreiškimo parapijos bažnyčioje, Brooklyne. Šv. Mišias atlaikė vysk. V. Brizgys. Tarp gausių dalyvių matės ALTo narių, šiaip nemaža lietuvių iš Newarko, Waterburio, N. Britain ir kitų artimų ir tolimesnių kolonijų. 2 v. po pietų Statler viešbučio patalpose įvyko . . . bendruomenės iškilmingas aktas . . . Pagerbiant visus mirusius kovotojus dėl lietuvybės ir visus kritusius dėl Lietuvos laisvės Žilevičiaus diriguojamas jungtinis choras pagaunančiai sugiedojo . . . Marija, Marija . . . Vliko narys ir Vykdomosios Tarybos vicepirmininkas prof. Kaminskas sveikindamas pabrėžė, kad nors Amerikos lietuvių organizacija yra nepolitinė, bet ji bus didelė atrama Lietuvos laisvinimo darbams. Profesoriaus supratimu,

nenuostabu, jei senesnieji Amerikos lietuviai tuo tarpu šį naujagimį pasitinka su tam tikru santūrumu. Lig šiol Amerikos lietuvių organizacijos buvo atsirėmę ideologiniais ar net socialiniais skirtingumais. Iš to susidarė ne tik tradicijos, bet ir tam tikros pažiūros bei nuotaikos. Visa tai staiga pakeisti nelengva. Tatai pakeis tik Amerikos lietuvių bendruomenės organizacinė praktika. Toji praktika turi būti atsargi, pagrįsta demokratiniais principais ir demokratijos dvasia... Kaikam nepatinka, kad Amerikos lietuvių bendruomenėje esą visi Amerikos lietuviai. Tai būtų lyg prievarta. Profesorius teisingai pastebėjo, kad kiekvieno lietuvio pareigos bendruomenei tėra moralinio pobūdžio ir kad apie kitokią prievartą negali būt kalbos... JAV lietuvių bendruomenės organizacinę pradžią sveikino Lietuvos pasiuntinys, ALTo pirmininkas, Balfo pirmininkas, vysk. Brizgys. Dalyvių per 1000. Amerikoj gimusi ir augusi lietuvaitė perskaitė bendruomenės aktą, po kurio jungtinis choras užtraukė "Lietuviais esame mes gimę"... Čia pat bendruomenės reikalams sudėta per $700.—. Visų nuotaika šventiška, pakili.

Tai buvo 1951 m. lapkričio 18 d." (žiūr. "Draugas", 1951. 11.22.). Tai buvo gražu, stačiai didinga. Bet iš esmės tai buvo tik feierverkas. Blykst ir užgeso. Ir negalima sakyti, kad organizaciniam komitetui (Lokui) būtų stigę gerų norų. Ne. Gerų norų jam tikrai nestigo. Ir Lokas savo uždavinį atliko jau tuo, kad privedė bendruomenės organizaciją iki tarybos.

RINKIMINIS SUJUDIMAS

Kai lygiai po 3 metų nuo ano iškilmingo New Yorko akto, būtent 1954 m. lapkričio gale tarybos rinkimų vyr. komisija pradėjo tarybos rinkimus organizuoti, jai buvo pateikti tik 28 bendruomenės vienetų adresai: Bostono, Brooklyno, Chicagos (8), Clevelando, Detroito, Elizabetho, Great Necko, Hartfordo, Jersey City, Kearny, Lindeno, Los Angeles, Maspetho, Milwaukee, Newarko, Omahos, Philadelphijos, Waterburio, Waukegano, White Plains ir Worcesterio.

Taigi po 3 metų nuo ano iškilmingo bendruomenės akto bendruomenė vegetavo, išskyrus kelias atskiras kolonijas. Antai vienos SLA kuopos sekretorius, paprašytas rinkiminės talkos, savo laiške vyr. rinkimų komisijai, be kita ko, klausia: "Kodėl, nežiūrint ALB Loko jau kelių metų aktyviai varo-

mo organizacinio darbo, vis dar, galima sakyti, pats organizavimas neišryškėjęs tebėra tiek, kad jau būtų aišku, ar ALB yra jau gimusi, ar pasmerkta merdėti..." Pradėjus rinkimus organizuoti pirmiausia susidurta su klausimu, kuria baze rinkimus vykdyti? Tų 28 bendruomenės vienetų rėmuose, ir tik? Kaikas linko pasisakyti už rinkimus status quo baze. Priešinga šitai status quo bazei buvo pasiūlyta laisvo plebiscito bazė: rinkimuose dalyvauti kviesti visus lietuvius, neapsunkinant jokiais formalumais ir jokiomis mokestinėmis prievolėmis. Lokas ir vyr. rinkimų komisijos dauguma pasisakė už vidurio bazę: kviesti balsuot visus, kurie atėję balsuot susimokės bent už pusmetį solidarumo įmokas, t.y., bent pusę dol. Kaikuriose JAV pietinėse valstybėse už teisę dalyvauti vietiniuose rinkimuose, sako, taip pat nustatytas kelių dolerių mokestis, tuo būdu siekiant sumažinti negrų dalyvavimą rinkimuose. Prieš kokius "negrus" buvo nukreiptas bendruomenės rinkimų mokestis, — neaišku. Nors faktiškai jis ir nedidelis, bet psichologiškai jis labai neigiamai veikė balsuotojų kontingentą. Antai, kai vyr. rinkimų komisija atsiklausė kolonijas, kiek maždaug jos numato balsuotojų, kad būt galima bent apytikriai orientuotis, kiek spausdinti balsavimo vokų bei kortelių, tai viena kolonija, be kita ko, rašė: "Šiuo metu užsimokėjusių nario mokestį narių tėra nedaug, per šimtą... Jeigu gi vyr. b-nės organai nutartų... leisti balsuoti ir neužsimokėjusiems nario mokesčio lietuviams, tai tada prašau atsiųsti vokų ir balsavimo lapelių 600 — 700..." Lokas balsavimo mokestį paliko, ir šioje kolonijoje vietoj 600 — 700 balsuotojų faktiškai balsavo 133. Nežiūrint šito mokestinės prievolės surišimo su balsavimo teise, bet Lokui nutarus leisti balsavimuose dalyvauti ir tiems lietuviams, kurie tik balsavimo dieną savo mokestinę prievolę atliks, vyr. rinkimų komisijai tuo pačiu buvo suteikta galimybė nesitenkinti tik esamų 28 apylinkių kontingentu, o stengtis į rinkimus patraukti ir daugiau lietuvių. Tą galimybę vyr. rinkimų komisija pagal savo išgales ir išmaną stengėsi panaudoti. Sunku pasakyti, kiek šios komisijos pastangos bus lėmusios, bet yra faktas, kad nuo komisijos veikimo pradžios, 1954. XI. mėn. gale, iki rinkimų dienos, 1955.V.1., prie buv. 28 bendruomenės vienetų prisidėjo dar 26 vienetai: Brocktono, Mass., Bushwick, N. Y., Springfield, Ill., Cypress Hills, N. Y.,

Paterson, N. J., Amsterdam, N. Y., St. Louis, Mo., Yonkers, N. Y., Selden, N. Y., Brooklyn — Ridgewood, N. Y., E. St. Louis, Ill., Columbus I, Ohio, Columbus II, Ohio (viena senųjų ateivių, antra — naujųjų), Lawrence, Mass., E. Chicago, Ind., Rochester, N. Y., Putnam, Conn., Grand Rapids, Mich., Baltimore, Md., N. Britain, Conn., Pittsburgh, Pa., Long Beach, Cal. (senųjų ateivių), Rockford, Ill., Providence, R. I., Stamford, Conn., Bronx—Manhattan, N. Y. Faktiškai rinkimus vykdė 59 rinkimų komisijos, nes kaikurie bendruomenės vienetai turėjo kelis rinkimų vienetus. Vyr. rinkimų komisijos noruose buvo pasiekti bent 120 rinkiminių vienetų, bent tiek, kiek yra vadinamų lietuviškų parapijų.

PASTANGOS IR ATSTANGOS

Leiskite vienu kitu pavyzdžiu pailiustruoti kaikurias konkrečias vyr. rinkimų komisijos pastangas ir jų rezultatus. Norėdama įtraukti į bendruomenės gyvenimą nuošaliai nuo bendruomenės organizavimosi stovinčius lietuvius, dalyvaujančius betgi lietuvių parapijose ar susivienijimuose, vyr. rinkimų komisija paruošė atitinkamo turinio laiškus ir vieną su Loko pirmininko prel. J. Balkūno parašu išsiuntinėjo visiems jo konfratrams lietuviams kunigams, kurių JAV yra per 600, o antrąjį — su Loko pirmininko ir vyr. rinkimų komisijos pirmininko parašais abiejų susivienijimų — SLA ir LRKSA — kuopų sekretoriams, kurių taip pat yra apie 700. Apie 1300 asmeniškų laiškų, drauge pridėjus Rinkimų Tvarkos nuostatus, buvo tikima susilauks bent šiokio tokio atgarsio. Jei jau ne 10%, tai bent 5%. Faktiškai iš 1300 laiškų gavėjų atsiliepė 5: 1 naujasis ateivis ir 3 senieji bei 1 kolektyvas. Naujasis ateivis SL A kuopos sekretorius rašo: "manojoje apylinkėje... kaip tik šiomis dienomis rinkiminė komisija jau sudaryta, o taip pat jau garsinamos rinkikų registracijos vietos... Taigi man belieka... kiekviena proga paskatinti savą aplinkumą aktyviai šiuose rinkimuose dalyvauti..." Iš kitų SLA kuopų jokio pasisakymo. Senasis ateivis, LRKSA kuopos sekretorius rašo: "Aš linksmas gavęs nuo Jūsų laišką Lietuvių Bendruomenės reikalu. Bet apgailiu, kad turiu pasakyti, ne nuo manęs priklauso vietos lietuvius įjungti į bendruomenę ir tt... Jei mūsų klebonas norės, tai ateis į LRKSA... kuopos susirinkimą ir mes visi į bendruomenę prisidėsim..." Deja, klebonas už dalyvavimą bendruo-

menėje nepasisakė. Kitas LRK SA kuopos (Pennsylvanijos valstybėje) sekretorius rašo: "Gavau nuo jumis laišką, kviečiantį organizuot "votavimą" į bendruomenę. Tai čia yra didelis darbas, čia visos parapijos darbas. Kad žmonės reikalą suprastų, turi būt paaiškintas bažnyčioje ir "mitinguose". Vasario 13 bus mūsų "susaidės" mitingas, tai jūs siųskite klebonui laišką..." *Laiškai buvo pasiųsti visiems klebonams!* Bet reagavo tik 1. Jis, be kita ko, rašo: "Kas link tvėrimo naujos organizacijos — Lietuvių Bendruomenės... Tamstos (prel. J. Balkūno. Aut.) projektuojamoji sukėlė man abejonių. Visų pirma ji yra svetima JV. Šios šalies gyventojams nelabai jauku prie jos prigulėti... Be to, pas mus turime daugiau kaip 20 įvairių įvairiausių draugijų... pas mus randasi Balfas, Altas ir LRK Federacija... Dėliai tų priežasčių malonėkite laikyti mane išteisintą. Asmeniškai neatsisakau prisidėti, paremti, kaip ir kitus Lietuvai brangius reikalus..." Taigi, asmeniškai paremsiu, bet parapijiečių į bendruomenę neraginsiu. Kodėl? Į tai gana aiškiai atsako vienos valstybės Kunigų Vienybės susirinkimo pasisakymas ryšium su prel. J. Balkūno laišku konfratrams: "Pritariame Lietuvių Bendruomenės idėjai palaikyti ir stiprinti lietuvių kultūrą, kalbą ir dvasią, bet, įžiūrėdami besislepiantį Lietuvių Bendruomenėje liberalizmo pavojų, susilaikome nuo jos skyrių steigimo". Žinantiems Amerikos lietuvių netolimos praeities tarpusavines ideologines kovas, jų brutalumą ir barbariškumą, šioks minėto klebono ir minėto Kunigų Vienybės susirinkimo nusistatymas psichologiškai yra suprantamas. Praeities kartaus patyrimo palikę nuosėdos yra vienas iš sunkiausiai įveikiamų bendruomenės veiklai kliūčių.

Antra vertus, neteisinga būtų visą abejingumą ar net priešiškumą bendruomenei tiek didžiosios dalies lietuvių kunigų, tiek pasauliečių veikėjų, redaktorių, suvesti tik į praeities nuosėdas. Neabejotinai, šalia tokių nuosėdų yra daug ir kitų tam priežasčių. Joms visoms nuodugniau pasvarstyti reiktų atskiros studijos. Apskritai kunigų abejingumo ar priešiškumo bendruomenei priežastys, be minėtų nuosėdų, savo pagrinduose yra tos pačios, apie kurias savo "Laiške Kunigams" kalba garsusis atsivertėlis Giovani Papini savo veikale "Popiežiaus Celestino VI Laiškai Žmonėms". Pasauliečių veikėjų antibendruomeninės nuotaikos dažnai eina tik iš to, kad tai yra šokis

ne pagal jų muziką. Jeigu jų repertuare bendruomenės maršo nėra ir nebuvo, tai kaipgi kas nors gali įsigeisti nebūto dalyko — bendruomenės maršo! Išskyrus Lietuvos nepriklausomybės priešus, tik retas lietuvis ar lietuvių kilmės žmogus *iš principo* antibendruomeniškai gali nusiteikti. Iš principo bendruomenės neigimas savo pagrinde tegalėtų turėti arba atvirai nepasakomą lietuvybės atsižadėjimą, arba atvirai nepasakomą egojistinę baimę, kad demokratinė bendruomenės sąranga neišryškintų tokių veikėjų visuomeninio užnugario menkystės.

KĄ SAKO RINKIMŲ DUOMENYS?

Šitokioje tad bendruomenės dalykų padėtyje tarybos rinkimų rezultatų pačios bendruomenės atžvilgiu negalima laikyti blogų. Tų 6916 balsuotojų lyginamasis svoris juo didesnis, kad jie turėjo įveikti ne tik minėtas, pasakyčiau, "išorines" kliūtis, bet ir lygiai dideles vidines bendruomenės kliūtis: visuomeninį abejingumą, įnertiškumą, norą koveikiau tapti čiabuviu, aversiją prieš nors tik ir simbolišką pusės dolerio mokestį už balsavimo teisę ir tt. ir tt.

Negalima laikyti rinkimų rezultatų blogų ir pačios tarybos sudėties atžvilgiu.

Iš vadinamų bendruomenininkų pasiūlytų rinkėjams 27 kandidatų į tarybą praėjo 13, iš KD siūlytų 14 — praėjo 9, iš tautininkų siūlytų 27 — praėjo 9, iš liaudininkų—socialdemokratų siūlytų 21 — praėjo 1. Bendruomenininkų siūlytieji kandidatai surinko 51,278 balsus, t.y. 39,2% visų balsų. Jų vienam kandidatui vidutiniškai išeina 1900balsų. KD siūlytieji 14 kandidatų surinko 26,503 balsus, t.y. 20,3% visų balsų. Jų vienam kandidatui vidutiniškai išeina 1893 balsai. Tautininkų siūlytieji 27 kandidatai surinko 42,032 balsus, t.y. 32,2% visų balsų. Jų vienam kandidatui išeina 1556 balsai. Liaudininkų-socialdemokratų pasiūlytieji 21 kandidatas surinko 24,-319 balsų, t.y. 18,6% visų balsų. Jų vienam kandidatui išeina vidutiniškai 1158 balsai. Šie duomenys apie pravestus atstovus ir surinktus balsus yra relatyvūs ta prasme, kad visa eilė kandidatų buvo ne viename pasiūlyme. Tuos pačius kaikuriuos kandidatus siūlė ir bendruomenininkai ir KD, arba ir tautininkai ir katalikų federacija, arba ir tautininkai ir liaudininkai su socialdemokratais. Šitokių kandidatų balsai figuruoja ir vienų ir kitų duomenyse. Todėl ir duomenų suma negali sudaryti 100%. Iš viso tokių, jei

taip galima sakyti, bendrų kandidatų praėjo 10—7 bendruomenininkų ir KD, 2 tautininkų - liaudininkų - socialdemokratų ir — tautininkų-katalikų. Du praėjo individualiai, o 15 praėjo iš atskirų siūlymų: iš bendruomenininkų — 6, iš tautininkų — 6, iš KD — 2, iš liaudininkų - socialdemokratų — 1. Turint galvoje, kad individualiai praėjusieji vadinami "nepriklausomieji" jau pačiu savo "nepriklausomumu" yra arčiausiai vadinamų bendruomenininkų, galima tarti, kad tų bendruomenininkų į tarybą savarankiškai bus praėję 8 ir 7 bendrai su KD. Be abejojimo, faktiškai ir iš grupinių siūlymų į tarybą praėję kandidatai pirmoj eilėj dera laikyti taip pat bendruomenininkais, juo labiau, kad ne vienas iš jų viename ar kitame grupiniame siūlyme atsirado visai be savo valios ir noro, ir į tarybą eina dirbti ne kaip juos siūliusios grupės žmonės, o pirmiausia kaip lietuvybės rezistentai. Apskritai išrinktosios tarybos sudėtis yra priaugusi savo uždavinius. Ir teisingai vyr. rinkimų komisija paskutiniame savo aplinkraštyje bendruomenės apygardų bei apylinkių valdyboms ir rinkimų komisijoms pažymi, kad "šiais rinkimais padėtas kertinis akmuo pastoviam JAV lietuvių bendruomenės organizaciniam pastatui. Teesie visų mūsų troškimas ir linkėjimas, kad išrinktoji bendruomenės taryba šį pastatą padarytų Amerikos lietuvių tautinės dvasios tvirtove".

PASITIKĖJIMAS ĮPAREIGOJA

Be abejojimo, bendruomenės pareikštas tarybos žmonėms pasitikėjimas yra sykiu ir didelis įpareigojimas, ir ne tik jų, išrinktųjų, bet ir visų lietuvybės likimu besisielojančių. Taryba jokių stebuklingų priemonių lietuvybei palaikyti bei ugdyti neturės. Savo darbe ji pirmiausia turės atsiremti pačia bendruomene, jos pagrindu. Bendruomenės likimas sprendžiamas apačioje, ne viršūnėse. Gal silpniausia Loko vieta yra buvusi jo santykiuose su bendruomenės apačia, nes pats Lokas buvo ne iš apačios išėjęs. Taryba yra natūraliai iš bendruomenės išaugusi viršūnė, ir todėl jos ryšiai su bendruomenės apačia yra natūraliai glaudūs. Ir tik harmoninga tarybos ir pačios bendruomenės planų ir darbų sąveika pajėgs išvesti bendruomenės laivą į platesnius vandenis. Ogi rezistenciniam sąjūdžiui prieš tremties dvasią šioje sąveikoje tenka mielių vaidmuo. Jam, anot Marc Sangnier betariant, svarbiausias dalykas yra žinoti,

Į PILNUTINĘ DEMOKRATIJĄ straipsnių ciklas čia baigiamas. Juose buvo svarstoma, kaip demokratijos principas turėtų būti įgyvendintas visose valstybinio gyvenimo srityse.

Į LAISVĘ Nr. 2 buvo svarstoma, kad demokratijos principas įgyvendinti **kultūros** srityje, kad tinkamai būtų pagerbti visų piliečių pasaulėžiūriniai į itikinimai.

Nr. 3 ir Nr. 4 svarstyta, kaip demokratijos principas įgyvendinti **ūkio** srityje, kad kuo tikslingiau būtų suorganizuota ūkio gėrybių gamyba ir kuo teisingiau jos būtų paskirstytos tarp valstybės piliečių.

Nr. 5 svarstyta nepriklausomos Lietuvos valstybės įjungimas į **Europos tautų šeimą.**

Nr. 6 svarstoma, kaip pačioje valstybėje suorganizuoti **valdžią,** kad ji kuo tiksliau piliečių demokratines laisves suderintų su valstybės pažangai reikalinga tvarka ir susidrausminimu.

Paskatinimas, kad skaitytojai dalyvautų klausimų svarstyme, rado atgarsio. Ir šiame nr. Julius Vidzgiris (Prancūzija) atsiliepia dėl vieno moderniųjų laikų valdžios aparato reiškinio — technokratijos.

ar jis pats turi pakankamai dinamizmo ir valios, ar jo dvasia pakankamai tauri, preciziška ir užkariaujanti, kad galėtų savo norus ir viltis perkelti į savos visuomenės mases, t.y., kad sėkmingiau galėtų vykdyti savo tremties misiją. Gegužės 1-sios balsavimai ir šia prasme teikia padrąsinančių perspektyvų.

Į pilnutinę demokratiją (5)

VALDŽIOS DEMOKRATINĖ SĄRANGA

Valstybės demokratinėje santvarkoje augščiausioji valdžia priklauso tautai. Šita valdžios kilmės demokratinė idėja mūsų laikais jau yra taip įsišaknijusi žmonių sąmonėje, kad netgi totalistiniai režimai nedrįsta jos visai paneigti. Ir totalistinės valstybės konstitucijoje galime užtikti, kad valstybės "suverenumas priklauso tautai". Bet tatai tik rodo, kad vienos tik konstitucinės deklaracijos apie valstybės augščiausios valdžios priklausomybę tautai dar neužtenka valstybės demokratinei santvarkai sukurti.

Kad tauta savo augščiausiąją valdžią galėtų praktiškai vykdyti, ji privalo tam tinkamų priemonių, ji privalo valdžios demokratinės sąrangos.

Pati tauta betarpiškai savo augščiausiosios valdžios vykdyti negali. Tam ji privalo tarpinių organų. Kadangi valdžia yra trirankė: viena ranka kuria teisės nuostatus (įstatymų leidžiamoji valdžia), antrąja juos vykdo (vykdomoji valdžia), o trečiąja atstato sulaužytą teisę ir baudžia kaltuosius (teismo val-

džia), ir ir valdžios organai yra trejopi: įstatymams leisti, valstybės biudžetui nustatyti, kitoms tautos atstovybės pareigoms bei darbams yra seimas; įstatymams vykdyti ir kitiems valdymo veiksmams atlikti yra vyriausybė (prezidentas, ministerijos); o pažeistai teisei atstatyti, kaltiesiems bausti yra teismas.

Totalizmas skelbia, kad "valstybės valdžia yra vienatija ir nedaloma". Tokio nusistatymo praktines išdavas esame matę nacionalsocialistinėje Vokietijoje, jos tebėra akivaizdžios Sovietų Rusijoje. Totalistinė valstybės valdžios vienatija reiškia, kad valdančioji niekingų žmonių bendrija su vienodu cinizmu gali piktnaudžiauti tiek įstatymų leidžiamą, tiek vykdomąją, tiek ir teismo valdžią. Musolinio, Hitlerio praktikuota ir bolševikų tebepraktikuojama valdžios vienatijos sistema yra ne kas kita, kaip žmonių giminės istorijoje dar nebūto žiaurumo tironija.

Demokratinė valstybės santvarka reikalauja, kad į trilypį valdžios funkcijų pobūdį būtų atsižvelgta valstybės institucijų sąrangoje. Valdžios demokratinė sąranga tik tada gali sklandžiai veikti, kai nė įstatymų leidžiamoji valdžia neviešpatauja vykdomajai, nė, atvirkščiai, vykdomoji valdžia savo galia neviešpatauja nei seimui, nei teismui. Nei seimas, nei vyriausybė, nei teismas skyrium savo galia neturi prasikišti iš kitų dviejų. Valdžios demokratinė sąranga tik tada bus įgalinta sklandžiai funkcijuoti ir valstybė bus apsaugota nuo vienašališko valdžios susitelkimo arba seimo arba vyriausybės rankose, kai seimo, vyriausybės ir teismo sąveika bus pagrįsta jų kompetencijos tam tikra pusiausvyra. Kitaip sakant, ateities

Lietuvos demokratinė valdžios sąranga, atsirėmusi į trilypį valdžios funkcijų pobūdį, turi įgalinti mūsų tautą jai priklausantį suverenumą reikšti tuo būdu, kuris patikrintų ne tik asmens demokratinių teisių vykdymą, bet ir seimo orumą, vyriausybės pastovumą bei darbingumą, teismo kompetentingumą, bei nepriklausomybę, o jų visų darnią pusiausvyrišką sąveiką.

SEIMAS, VYRIAUSYBĖ, TEISMAS

Seimo tiesioginis uždavinys — leisti įstatymus, nustatyti valstybės pajamų bei išlaidų sąmatą, tvirtinti sąmatos vykdymo apyskaitą, kontroliuoti vyriausybės darbus. Jeigu pirmieji seimo galios dalykai beveik

visų vienaip suprantami ir vykdomi, tai dėl pastarojo — seimo kontrolės vyriausybei — yra įvairių nuomonių ir įvairios praktikos.

Demokratinėje Lietuvoje seimas vyriausybę kontroliavo tuo būdu, kad kiekvienas naujas ministeris pirmininkas turėjo prisistatyti seimui su savo ministerių kabinetu, paskaityti seimui savo ministerių kabineto deklaraciją ir prašyti seimą pasitikėjimo. Tai buvo pradinis pasitikėjimas. Seimo aštuoni atstovai galėjo kiekvienu metu įteikti ministeriui pirmininkui ar kuriam kitam ministeriui interpeliaciją. Jei seimas interpeliaciją priimtų, tai dėl jos, išklausęs vyriausybės pasiaiškinimo, turėjo tarti vyriausybei pasitikėjimą. Tai tiesiogis pasitikėjimo ar nepasitikėjimo reiškimas. Netiesiogiai seimas galėjo pareikšti vyriausybei nepasitikėjimą, kiekvieną vyriausybės sumanymą svarstydamas ir jį atmesdamas.

Taigi demokratinėje Lietuvoje vykdomoji valdžia buvo labai seimo priklausoma. Seimo ir vyriausybės kompetencijose nebuvo pusiausvyros. Teisybė, prezidentas, susitaręs su ministeriu pirmininku, galėjo seimą paleisti. 1923 m. tatai ir buvo padaryta, kai seimas pareiškė E. Galvanausko vadovautai vyriausybei nepasitikėjimą. Bet kadangi ir pats prezidentas buvo to paties seimo išrinktas, be to, seimą paleidęs, naujojo seimo turėjo būti perrenkamas, tai šitokia prezidento priklausomybė nuo seimo vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios galių sąvaiką vienašališkai lenkė seimo naudai.

Teismo galia buvo aprėžta tik civiline ir baudžiamąja sritimi. Įstatymų konstitucingumas, taip pat administracijos aktų teisėtumas teismo kompetencijai nepriklausė. Todėl teismo vaidmuo valdžios galių sąveikoje buvo minimalus.

Kol seimas savo galiai vykdyti turėjo pastovią krikščioniškųjų partijų koalicijos daugumą, tol vyraujanti seimo galia pakenčiamai funkcijavo. Bet kai trečiojo seimo sudėtis tos vyraujančios seimo galios vykdymą, kad ir laikinai, padarė priklausomą nuo Lietuvai nelojalių elementų, valstybės viduje susidarė tokia socialinių jėgų įtampa, kuri į sąmokslą prieš jauną Lietuvos demokratinę santvarką pastūmėjo nemaža net tikrų demokratų. 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo šaknys glūdėjo vienašališkai vyraujančioje seimo galioje.

Ateities Lietuvos demokratinė santvarka šitokio valdžios galių vienašališkumo turi iš-

vengti. Valdžios galių sąveika turi remtis jų pusiausvyra. Tam yra beveik lygiai gerų įvairių kelių.

Galima įvesti greta seimo dar senatą, sudaromą ūkio ir kultūros savivaldybių pagrindu. Senatas atsvertų seimo galios vienašališkumą.

Galima sustiprinti vykdomosios valdžios nepriklausomybę nuo seimo, prezidentą renkant pačiai tautai, prezidentui pasirenkant ministerius, kuriuos seimas tvirtintų, bet kurie būtų politiškai atsakingi tik prezidentui. Seimas ministeriams nepasitikėjimą galėtų reikšti tik netiesiogiai, nustatydamas sąmatą.

Galima seimo ir vyriausybės galių pusiausvyrą išlaikyti ir tuo būdu, kad prezidentas būtų renkamas pačios tautos arba iš seimo ir vietos, veikmens bei kultūros savivaldybių atstovų sudaryto ypatingojo susirinkimo, kad prezidentas seimui pasiūlytų kandidatą į ministerius pirmininkus, nors seimas galėtų ministerį pirmininką ir iš savo kandidatų parinkti, bet kad ministerių pirmininkas kitus ministerius pats pasirinktų ir juos tvirtintų tik prezidentas ir kad seimas ministeriui pirmininkui nepasitikėjimą pareikšti galėtų tik tuo būdu, kad absoliutine visų seimo balsų dauguma išrinktų naują ministerį pirmininką. Savaime suprantama, kad tokį seimą, kuris ministeriui pirmininkui išrinkti negalėtų sudaryti absoliutinės visų seimo balsų daugumos, prezidentas turėtų turėti teisę paleisti.

Kurį seimo ir vyriausybės galių pusiausvyriškai sąveikai išlaikyti augščiau pažymėtą kelią turėtų pasirinkti ateities Lietuva, šiandieną dar peranksti galutinai spręsti. Aišku, kad vieną kurį jų turės pasirinkti, norėdama, kad demokratinė sąranga sklandžiai funkcijuotų.

Savaime suprantama, valdžios galių pusiausvyrai išlaikyti turės reikšmės ir teismo kompetencijos išplėtimas administracijos veiksmų teisėtumui ir seimo priimtų įstatymų konstitucingumui.

Savo ruožtu, kad teismas, vykdydamas teisingumą, būtų visiems lygiai objektyvus ir teisingas, jis turi būti ne tik kompetentingas, bet ir nepriklausomas, t. y. palenktas tik įstatymui ir teisėjų sąžinei. Todėl teisėtai tapusį teisėju prieš jo valią iš pareigų atleisti, perkelti į kitas pareigas arba toms pačičoms pareigoms į kitą vietą, paleisti į pensiją turi būti galima tik įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka ir tik pagal atitinkamo teismo sprendimą.

Turint galvoje, kad augščiausiojo teismo įstatymus aiškinamieji nutarimai turi kaip ir įstatyminės reikšmės ir kad aiškinamieji įstatymų konstitucingumo nutarimai saistys ir įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią, bus tikslinga, kad augščiausiojo teismo teisėjus parinktų prezidentas ir tvirtintų seimas.

POLITINIS SUSIGRUPAVIMAS

Žmonių politinių nusistatymų įvairumas reikalauja, kad demokratinė valstybė patikrintų asmeniui (1) teisę turėti savo nuomonę dėl valstybės demokratinių institucijų sąrangos, dėl valstybės uždavinių ir jų vykdymo būdų, ir (2) įgalintų asmenį tą savo nuomonę viešai reikšti ir teisėtu demokratiniu būdu vykdyti.

Savaime suprantama, kad vienodų politinių nusistatymų žmonės sudaro politines grupes. Politinės partijos yra valstybės demokratinės sąrangos integrali dalis. Kur iš valstybės gyvenimo politinės partijos išjungiamos, ten tuo pačiu iš valstybės gyvenimo išjungiama ir politinė laisvė. Antra vertus, kai tautos politinis susigrupavimas labai gausus ir susmulkėjęs, yra didelio pavojaus pačiai demokratinei santvarkai, yra didelio pavojaus bendrajai gerovei būti palenktai grupiniam, o kartais net tik asmeniniam interesui.

Lietuvos paskutiniame demokratiniame seime buvo atstovaujama ne mažiau kaip dešimt politinių sambūrių: krikščionių darbininkų (Darbo Federacijos) (5), krikščionių demokratų (15), Klaipėdos krašto vokiečių partijų blogo (Landwirtschaftspartei ir Volkspartei) (5), Lietuvos lenkų (3), socialdemokratų (15), tautininkų (3), ūkininkų liberalų (Ūkininkų Partijos) (2), ūkininkų krikščionių (Ūkininkų Sąjungos) (10), valstiečių liaudininkų (kairiųjų liberalų) (22), žydų partijų bloko (5).

Jau pats vienas politinių sambūrių gausumas rodo, kad buvęs demokratinėje Lietuvoje politinis susigrupavimas buvo ydingas. Mūsų siekimas, kad *ateities Lietuva būtų įgalinta išsiversti su juo mažesniu kiekiu politinių partijų.*

Bet demokratinės Lietuvos politinis susigrupavimas nebuvo laimingas ir savo pagridų pobūdžiu. Jei žydų, lenkų, vokiečių politinės grupės buvo grynai tautinio pobūdžio, tai lietuvių politinio susigrupaviom pagrindas buvo pirmiausia pasaulėžiūrinio pobūdžio. *Lietuvos politinės partijos buvo ki-*

lusios ne iš tautos politinių, socialinių ar ūkinių skirtybių, bet iš pasaulėžiūrinių. Pagrindinis mūsų politinių partijų veido bruožas buvo pasaulėžiūrinio pobūdžio. Šitokis politinis susigrupavimas Lietuvos demokratinei santvarkai nebuvo laimingas. Mūsų politinės partijos seimą ir jo rinkimus buvo pavertusios ne tiek politinių ir ūkinių programų, kiek pasaulėžiūrinių principų rungtynių lauku. Tokiomis sąlygomis negalėjo tarpti nei demokratinė dvasia, nei demokratinės tradicijos. Ir Lietuvos demokratinės santvarkos sužlugdymas galėjo taip lengvai įvykti tik dėl to, kad nebuvo subrandinta ir išugdyta tautos demokratinė sąmonė. O tam kliudė žymia dalimi ano meto mūsų politinio susigrupavimo pobūdis.

Tačiau, jeigu mes norime ateities Lietuvoje tikrai demokratinės santvarkos, mes turime jau dabar ugdyti mūsų politinio susigrupavimo reformos mintį. Mes turime politinį susigrupavimą pirmaiusia grįsti valstybės politinių, socialinių, ūkinių uždavinių ir jų vykdymo supratimo skirtybėmis. Ugdykime stiprią savo asmens pasaulėžiūrą, bet savųjų pasaulėžiūrų skirtybėmis negrįskime savo politinio susigrupavimo. Jeigu Jungtinėse Valstybėse vienoje partijoje gali išsitekti drauge skirtingų pasaulėžiūrų žmonės, jeigu D. Britanijoje pas darbiečius ar pas konservatorius gali išsitekti drauge skirtingų pasaulėžiūrų žmonės, tai kodėl ateities Lietuvoje politinis susigrupavimas taip pat negalėtų pasekti anglosaksų pavyzdžiu?

Teisybė, amerikoniškasis ar britiškasis politinis susigrupavimas sąlygojami ne tik augštos politinės bei intelektualinės kultūros, bet ir *visų politinių sambūrių vienodo principinio nusiteikimo religijos ir jos institucijų atžvilgiu,* religiją pripažįstant pozityviu veiksniu. Bet nėra pagrindo netikėti, kad ateities Lietuvos šviesuomenė šiais požiūriais nebūtų priaugusi Jungtinių Valstybių ar D. Britanijos šviesuomenės politinio subrendimo lygio. Mūsų tremties jaunoji karta politiškai bręsdama anglosaksinėje aplinkoje, jau dabar yra pašaukta ugdyti mūsų politinio susigrupavimo reformos mintį.

RINKIMAI

Politinių partijų uždavinys pasiūlyti tautai valstybės politinių uždavinių eilę pagal jų aktualumą bei reikšmingumą, pasiūlyti tų uždavinių sprendimo būdus ir pačius sprendėjus. Iš politinių partijų pasisiūlymų tauta pasirenka tas pažiūras, pa-

gal kurias ji norėtų matyti tvarkomą valstybės gyvenimą. Tautos pasirinkimą nusprendžia dauguma. Tačiau demokratinėje santvarkoje dauguma nėra visagalė. Dauguma nėra kompetentinga spręsti pačių demokratijos principų, nėra kompetentinga nusavinti pagrindinių asmens teisių. Kai dauguma pasikesina į demokratijos principus ar į nenusavinamas asmens teises, ji peržengia savo teisių ribas. Žinomas protestantų teologas prof. R. Niebuhras teisingai įspėja demokratiją "nekapituliuoti prieš daugumos išdidumą". Demokratija turi gintis ir nuo daugumos, kai ši paneigia demokratinius principus, kurie saisto ir pačią daugumą.

Skirtumas tarp daugumos ir mažumos demokratijoje yra relatyvus. Ir daugumos ir mažumos pareigos bei teisės esmėje yra tos pačios. Teisingai yra pastebėjęs S. Šalkauskis, kad "nei dauguma, nei mažuma negali valstybiniame gyvenime nusistatyti ekskliuzyvistiniu būdu, t. y. monopolizuoti valdžios prerogatyvas savo naudai. Demokratinė tvarka kaip tik reikalauja, kad daugumos nauda būtų atseikėta teisėtais mažumos reikalais visuotinio solidarumo dvasioje". ("Židinys", 1926 m. 8-9 nr. 41 psl.).

Ten pat S. Šalkauskis dėl pozicijos santykių su opozicija yra šiaip pasisakęs: "Pozicija privalo realizuoti nepartinį valstybės valdymą, o opozicija net ir savo kritikoje turi dirbti kuriamąjį darbą, nurodydama vyriausybei ne tik jos klaidas, bet ir tai, kaip šitos klaidos turi būti atitaisytos". Tai yra teisingas praktinės politikos principas, kuris ateities Lietuvoje turi tapti visuotiniu.

Kurią partiją tauta parenka tam tikram laiko tarpui valstybės politikai vairuoti, parodo rinkimai. Rinkimai yra priemonė tautos daugumos valiai pasireikšti. Bet kad rinkimai iš tikrųjų parodytų tautos daugumos nusistatymą, yra reikalingas jų visuotinumas; reikalinga, kad rinkimuose galėtų dalyvauti visi tam tikro amžiaus sulaukę ir teismo nesusiaurintų teisių valstybės piliečiai. Nėra demokratijos ten, kur rinkimų teisę teturi tam tikra piliečių dalis. Vadinamieji cenziniai rinkimai, praktikuoti iš dalies ir Lietuvoje po demokratinės santvarkos panaikinimo, nėra demokratiniai rinkimai.

Kiekvieni demokratiniai rinkimai yra dviejų dalių: aktyviosios ir pasyviosios. Aktyvioji yra pats balsavimas, pasyvioji — balsuojamųjų susirinkimas, tai yra laisvas kandidatų statymas. Balsavimo laisvę pri-

pažįsta ir net įpareigoja ir totalistinės santvarkos. Už tat pasyvioji rinkimų teisė totalistinėje santvarkoje yra jei ne įsakmiai, tai praktiškai panaikinta. Kandidatų statymas totalistinėje santvarkole yra valdančiosios klikos nuožiūrai paliktas. Nėra tad demokratiniai rinkimai, kai rinkimų visuotinumas tetaikomas balsavimui, bet netaikomas kandidatų statymui.

Bet tikram tautos nusistatymui patirti vien rinkimų visuotinumo dar neužtenka. Rinkėjai turi būti apsaugoti nuo teroro ir betkurių nemalonumų dėl savo pareikšto nusistatymo. Todėl rinkimai turi būti visiškai laisvi ir slapti. Demokratija bus žalojama, jei rinkimų metu rinkikai bus gąsdinami arba persekiojami dėl savo pažiūrų. Maža to. Rinkimai turi būti ir lygūs. Niekas negali turėti skirtingas rinkimų teisės dėl savo padėties, lyties ar turto. Nors ir netiesioginiai rinkimia nėra nedemokratiniai, bet tautos valios pareiškimas visada yra tikresnis per tiesioginius rinkimus.

Lietuvoje seimo rinkimai turi būti visuotiniai, tiesioginiai, lygūs, slapti ir laisvi.

Rinkimų periodiškumas yra savaime suprantamas. Bet rinkimai neturi būti perdažni, kad nebūtų griaunamas institucijų pastovumas ir jų darbo našumas. Rinkimai neturi būti ir perreti, kad būtų palaikoma gyvenimo pažanga.

Pasirenkant rinkimų sistemą derėtų sustoti ties balsavimu *už asmenis, bet ne už sąrašus.* Balsavimas už sąrašus yra vis dėlto tam tikras balsuotojo prievartavimas. Balsuotojui atimama teisė iš visų pasiūlytųjų kandidatų laisvai pasirinkti tuos kandidatus, kuriuos jis randa vertus rinkti. Balsavimas sąrašais teikia daugiau laisvės partijų centrams. Balsuodamas už sąrašus, rinkėjas turi pasitikėti partija, nes dažnai visai nepriklauso nuo rinkėjo, kuris iš balsuojamojo sąrašo kandidatų faktiškai pasinaudos mandatu. Demokratinės Lietuvos rinkimuose į seimą visos partijos įžymiuosius savo veikėjus išstatydavo pirmaisiais kandidatais beveik visose rinkimų apygardose. Išstatydavo tam, kad lengviau būtų išrenkami už lyderio nugaros einantieji antraeiliai kandidatai. Lyderiui pasirinkus vienos kurios apygardos mandatą, nuo kitų apygardų įeina užnugariniai kandidatai. Balsuojant už asmenis, tokių reklaminių kandidatų būtų išvengta ir balsuotojas būtų įgalintas balsuoti tik už savo pasirinktus kandidatus. Balsuotojui šitoji galimybė negali būti atsakyta.

ATEINA Į VALDŽIĄ TECHNIKAS

JULIUS VIDZGIRIS

1. Technika ir technokratija

Mūsų amžius teisėtai didžiuojasi technikos laimėjimais. Bet su jais eina ir nauji pavojai visuomeniniam gyvenimui.

Lėta technikos vystymosi eiga senovėje, kaip ir viduramžiuose, įgalindavo žmogų prisitaikyti prie naujų gyvenimo formų, duodavo laiko pajungti techniką žmogaus reikalams. Todėl technika tarnavo žmogui. Staigus nūdienės technikos šuolis dabar grasina iškreipti šitą jos tarnybinį pobūdį.

Tarp labai pažengusios ir vis dar sparčiai besivystančios technikos iš vienos pusės ir atsilikusių esamų visuomeninių, politinių bei teisinių institucijų iš kitos pusės atsirado pavojingas tarpas. Jei mūsų technika, tariant prancūzų sociologo G. Gurvičo žodžiais, priklauso antrajai XX a. pusei, tai mūsų institucijos nešioja XIX a. pirmosios pusės žymes.

Modernioji technika graso ne tiek pasiektais medžiaginiais, gamybiniais laimėjimais, kiek pačia pastanga racionalizuoti, organizuoti, "sutechnikinti" visą gyvenimą, kuriame žmogui neišvengiamai liktų tik paprasto ratuko mechanizme vaidmuo. Galutinai sutechnikinto pasaulio atmosferoje žmogus negalėtų laisvai kvėpuoti.

Tačiau yra tendencijos techniką panaudoti, norint valdyti visuomeninį gyvenimą. Žmogus, kuris valdo ar siekia valdžios technikos dėka, vadinamas technokratu, o pats technokratijos žodis reiškia technikų režimą.

2. Technokratijos skelbėjai

Technokratijos pirmtakai reiškėsi jau XIX a. pradžios utopiniame socializme. Minėti vertas prancūzų filosofas *Saint Simon,* kuris šiandien atrodo kaip naujų laikų skelbėjas. Jis įžvelgė, kad šviečiamojo amžiaus filosofija yra nepajėgi. Jo garbintas protas, nors ir labai naudingas ginklas, daugiau griauna, nei pastato. Kad jis būtų kūrybingas, jis turi, pasiremdamas istorija, statyti naują visuomenę — visuomenę pramonės ženkle. "Viskas per pramonę, viskas pramonei".

Toks bus nuo 1817 m. Saint-Simon šūkis. Tai — pramoninkų ir gamybininkų socializmas, kuriame daiktų admini-

stravimas turi pakeisti ligšiolinį asmenų valdymą. "Daiktais" buvo suprantamos gamybos priemonės, fabrikai, supramonintas žemės ūkis. Tačiau nusakydamas ateities technokratijos bruožus, saint-simonizmas neatsitiktinai pakrypo religijon. Pramonininkai, naujos visuomenės statytojai, turi turėti tyrą kunigišką sielą ir visuotinio žmonijos likimo pojūtį, nes technika kartu yra ir pašaukimas.

Šia linkme žygiavo ir kitos XIX a. visuomeninės teorijos ta prasme, kad jos visos reikalavo pakeisti žmonių valdymą bei išnaudojimą protingu daiktų administravimu.

Savotišku technokratijos skelbėju buvo kitas prancūzas mąstytojas Augustinas *Cournot*. Tai — matematikas ir filosofas, per mažai pažįstamas, bet gilus ir įdomus savo samprotavimais. Naujos technikinės civilizacijos atėjimą jis aiškino dviejų pradų — vitalinio ir racionalinio — kova istorijoje. Pats Cournot galbūt dar svajojo apie jų sutaikymą, tačiau jame labiau persvėrė liūdnas prajautimas, kad racionaliniai pradai laimės prieš vitalinius, vaizdingai tariant, auštant nebegirdėsime lakštutės suokimo. Šita daiktų racionalinių ir bendrųjų pradų pergalė prieš gyvojo organizmo energiją bei savybes, anaiptol, nereiškia dvasios pergalės prieš medžiagą. Naujojo sumechaninto amžiaus žmogus vis labiau pasiduos savo proto kūriniams, institucijoms, technikai. Todėl jo formulė: "Nuo kūrinių karaliaus, koks buvo, žmogus pakilo, arba nusileido, (supraskit, kaip patiks) ligi vienos planetos koncesininko".

Tarp kitų technokratijos pirmatakų dar minėtinas Valteris *Rathenau*, 1922 m. nužudytasis Vokietijos užs. reik. ministeris. Jis buvo ne tik valstybininkas, bet ir pramoninkas, vadovavo garsiai dar 1883 m. savo tėvo įsteigtai elektros bendrovei ir troško darnaus didžiosios pramonės ir prūsiškojo valstybiškumo suliejimo. Iš tikrųjų, jis bijojo, kad prūsiškoji tradicija nesubyrėtų naujoje Vokietijoje. Jos užtikrinimą jis matė technokratijoje. Ateities valstybė jam atrodė kaip didelis suvalstybintas monopolis, organizuota viešojo darbo tarnyba, kurioje išryškės naujas žmogaus tipas. Tai — technikas, nei demokratinės bandos žmogus, nei kapitalizmo tarnas. Jame atsakomingumo jausmas nustelbs gobšumo ir pelno ieškojimo aistrą. Už tat pagal Rathenau technikui privaloma savotiška askezė, kurios pagrinde glūdi pasiaukojimo ir atsižadė-

jimo moralė: rūpintis patenkinti kitų reikalus, bet mokėti suvaldyti savo paties norus. Vaizdžiai kalbant, technikas įvykdys planą, kuris visą tautą aprūpins lengvomis mašinomis, bet jis pats vaikščios pėsčias.

Daug triukšmo apie 1932 m. Amerikoje buvo sukėlęs Howard *Scott'o* vadovautas technokratinis judėjimas. Jo pradžios reikia ieškoti 1920 m. ūkinėje krizėje. Nesvetima jam buvo tuo laiku paskelbta ekonomisto Thorstein *Veblen'o* kainų sistemos kritika. Todėl kaikas pačią technokratiją aptarė, kaip Veblen'o doktriną, H. Scott'o pritaikintą naujai krizei (G. Pirou). Pagal ją politinis bei ūkinis visuomenės vadovavimas turįs būti perleistas naujam visuomenės elitui — technikams. Ir tai esą visiškai normalu, nes techniko ir kapitalisto interesai esą priešingi. Inžinierius gauna nustatytą atlyginimą, nėra suinteresuotas pelnu, jo rūpestis gamyba sutinkąs su bendruoju visuomenės labu. Howard Scott'o technokratų rūpestis buvo tiesiogiai panaudoti fizikos mokslų pažangą visuomeniniams klausimams spręsti. Pabrėždami milžinišką technikos pažangą ir ūkinę gamybos bei paskirstymo netvarką, jie manė pašalinti ją tiesioginiu technikos pažangos pritaikymu. Tačiau jų sukeltas triukšmas greitai nutilo ir buvo užmirštas.

Panašaus likimo susilaukė ir 1940 m. paskelbtos *Burnham'o* technokratinės mintys, nors negalima sakyti, kad jos jau nebebūtų aktualios. Ir šiandien daug kas atmeta tiek kapitalizmą, tiek komunizmą, ir laukia išganymo iš technikos. Burnham'as įtaigojo, kad kapitalizmas pasmerktas žlugti įmonių vedėjų (menedžerių) naudai. Pastarieji sudarą modernius įmonių kadrus ir naująją planavimų inteligentiją. Liberaliniame pasaulyje galutinai kapitalistą ištinkanti dviguba nesekmė: iš jo rankų išsprūsta vis labiau sudėtingesnė įmonės vedimo priežiūra, o iš kitos pusės jis nepajėgia atsispirti žiauriai konkurencijai. To pasėkoje vyksta dvigubas kapitalisto pasidavimas inžinieriaus ir menedžerio naudai, kurie nustato gamybos ir pardavimo ritmą, organizuoja rinkas. Panašus reiškinys vykstąs ir komunistiniame pasaulyje, kur sudėtingo ūkinio aparato negali kontroliuoti pavergta ir nenusivokianti darbininkija. Tokiu būdu, pagal Burnham'ą, marksistinio socializmo, kaip ir liberalinio kapitalizmo horizontuose užtekanti nauja technikos žvaigždė.

3. Technokratija — ir dabarties gyvenimas

Tik prabėgomis atpasakojome pagrindines technokratijos skelbėjų mintis. Jų visų didžiausias nuopelnas yra tas, kad laiku atkreipė dėmesį į didėjantį technikos vaidmenį visuomeninių klausimų sprendime.

Modernioji gamyba kuria vis sudėtingesnį technikinį aparatą, kurio valdymas priklauso vis mažėjančio specialistų būrio. Šia prasme tobulėjanti technika neabejotinai sukūrė naują elitą ir jam suteikė ypatingą vietą ir svorį demokratinėje visuomenėj. Svarbiausiuose klausimuose neapsieinama be jo nuomonės. Jo balsas dažnai net lemiančiu tampa. Be to, jo galia yra visiškai nepriklausoma nuo to, ar gamybinės priemonės yra valstybinės, suvalstybintos ar privataus kapitalo rankose.

Pati demokratinė valstybė yra priversta šauktis technikų pagalbos, kad išspręstų įvairius vidaus klausimus. Neretai šiandien ministerijose sprendžia ne ministeris, bet jo slapti patarėjai — specialistai. Nuolat gresiantis masinis nedarbas reikalauja iš valstybės, kad ji prisiimtų naujus ūkinius įsipareigojimus, kurių vykdymą reikia patikėti taip pat specialistams.

Vis didėjantis valstybės įsikišimas sugriauna pramatymus ir viltis tų, kurie tikėjosi pakeisti visuomenės santvarką revoliucijos būdu. Nežiūrint nuolatinio masinio nedarbo grėsmės, iš tikrųjų proletariatas silpnėja kokybiškai ir kiekybiškai. Bedarbių daug net ūkinio gerbūvio bei pusiausvyros periodais, tačiau jie nekrypsta į revoliuciją. Revoliucija vykdoma daugiau iš viršaus, planavimų būdu, o ne iš apačios, t.y. sukilimais. Tai valstybinio aparato, o ne masių darbas.

Iš kitos pusės paprastų darbininkų skaičius mažėja. *Colin Clark* skaičiavimais, proletariato santvkis su bendru dirbančiųjų skaičiumi JAV-se siekė 1830 m. — 65%, 1910 m. — 25%, 1941 m. — 18%. Kituose kraštuose šitas reiškinys mažiau pastebimas dėl to, kad ten pati pramonės pažanga lėtesnė. Tačiau įdomu pažymėti, jog didžioji Prancūzijos industrializacija nepakėlė darbininkų skaičiaus, kaip galima buvo tikėtis. Gamyba auga, bet darbininkija stovi: 1850 m. — 7 milijonai, ir šiandien beveik tiek pat; prieš 100 metų tekstilėje dirbo milijonas, ir šiandien tiek pat.

Ši raida rodo, kad darbininkų klasė yra nepajėgi sukelti revoliuciją, pakeisti esamus visuomenės santykius. Juo labiau

tad didėja pavojus, kad ūkinė ir politinė valdžia gali būti pasisavinta riboto skaičiaus specialistų, kurie valdo rinktines pozicijas ir naudojasi nepaprastomis galiomis. Tai juos įgalina ir savotiškai priveligijuota jų padėtis ne tik pajamų atžvilgiu, bet ir prestižo. Net iš didžiausių sukrėtimų ši grupė išeina mažiausiai paliesta, nes be jos neapsieina joks režimas, neišskyrus nė sovietinio.

4. Technokratija ir demokratija

Modernioji technokratija nepateisino Saint-Simon pranašystės, kad "daiktų administravimas pakeis asmenų valdymą". Iš tikrųjų šiandien žmonių valdymas priklauso tiems, kurie valdo galingas gamybos priemones. Modernieji technokratai savo ruožtu nepasižymi nei visuotinio žmonijos likimo pajautimu, nei Rathenau jiems numatyta askeze. Priešingai, jau minėto G. Gurvičo žodžiais tariant, šito besididžiuojančio savo galiomis "elito" moralė yra Nietzsches antžmogio moralė, moralė "anapus gėrio ir blogio", paženklinta mašinos kultu.

Nevisi tačiau vienodai vertina realią technokratijos grėsmę. Labai aštri jai marksistų kritika. Jeigu iš vienos pusės jie nesvyruodami laiko technokratijos reiškinius aiškiais kapitalizmo žlugimo ženklais, tai iš kitos pusės užsispyrusiai neigia naujos klasės susidarymo galimybę. Pagal juos, technokratų klasė negali susidaryti. Kodėl? Nes tai prieštarautų jų išpažįstamai klasių kovos dogmai. Mūsų laikais esančios tik dvi kovojančios stovyklos: kapitalizmo ir proletariato. Technikas, kokia jo reikšmė bebūtų, esąs priverstas vieną iš jų pasirinkti ir faktiškai tarnaująs vienai arba kitai. Kai dėl Sov. S-gos, ten iš viso tokių reiškinių nesą. Be abejo, kad kapitalistinio pasaulio apsiausta sovietinė valstybė negalinti užtikrinti savo saugumo atsilikusia pramone, todėl ji priversta apeliuoti į techniką. Tačiau nereikią užmiršti, kad partija budi praviromis akimis. Technikas dirba jos priežiūroje. Jei jo būklė geresnė, tai tik dėl to, kad jis yra ligi laiko lesinamas viščiukas. Žinoma, šita argumentacija visiškai nutyli dar žiauresnį faktą, kad "visagalės" partijos priežiūroje sunaikinami paskutiniai žmogaus laisvės likučiai.

Prieš tikrovę galima užmerkti akis, bet nuo to ji nesikeičia. Naujausioji istorija įtikinamai byloja tai, kaip organizuoto kapitalizmo režime technokratija padeda įsigalėti įvairių spalvų fašizmui, o suvalstybinto ar pla-

ningo ūkio režime gali tapti diktatūros ramsčiu.

Klystų tačiau, kas manytų, kad technokratijos grėsmė neišvengiama. Visuomenės mokslas perspėja nuo betkokio fatalizmo. Kova dar vyksta, ir jos laimė nenuspręsta. Daug priklauso nuo to, kiek pavyks sukliudyti vienalytės technokratų klasės susidarymą ir išspręsti šiandieninį ūkinės ir politinės demokratijos konfliktą. Priemonių tam yra. Iš vienos pusės sąmoninga pliuralistinė technika puikiai gali išnaudoti skirtingus interesus ir glūdintį antagonizmą įvairiuose techniku sluoksniuose. Iš kitos pusės reikia naujo ūkinių ir politinių galių padalinimo, užtikrinti darbininkams ir vartotojams reikšmingą dalyvavimą ūkinės gamybos vedime.

Visuomenės gyvenime populiarus posakiai: sena ir nauja, senoji ir naujoji karta. Šios sąvokos reliatyvios, nes seni žmonės gali būti naujos dvasios ir atvirkščiai. Tačiau tuo išreiškiamos visuomeninio gyvenimo tendencijos.

Visuomenininiame gyvenime besąlyginį įsitikėjimą savimi, nenorą kito suprasti ir jam pripažinti geros valios, pastangas degraduoti savo oponentą ir jį demagogiškai suniekinti, nenorą ir nesugebėjimą savo asmens interesų atjungti nuo visuomeninio labo, nusistatymą: kas ne mano — tas negera . . .,— visa tai laikome s e n a i s dalykais.

Noras savas idėjas kitiems perteikti, bet džentelmeniškas sutikimas, kad ir priešininko nusistatymas nebūtinai visą 100% klaidingas; pripažinimas, kad praktiniam bendradarbiavimui laimėti yra galimi ir reikalingi kompromisai; siekimas laimėti sugyvenimo pažangą, stengiantis pakelti save, o ne konkurentus žeminant, — yra tai n a u j a s kelias visuomenės darbe.

("Mažasis Židinys", 1945 m. Nr. 2).

STEIGIAMASIS SEIMAS

SIMAS SUŽIEDĖLIS

Pranešimas 1955 m. gegužės 22 d. viešame New Yorko lietuvių susirinkime Steigiamojo Seimo susirinkimo 35-tąsias metines minint.

STEIGIAMASIS SEIMAS buvo išrinktas 1920 m. balandžio 14, 15 ir 16 visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu, proporcine rinkimų sistema. Balsavimai praėjo pakilia, daugelyje vietų šventiška nuotaika, vykstant į rinkimus vilkstinėmis ir dainuojant. Balsavo daugiau kaip 90 procentų turinčių balsavimo teisę Lietuvos gyventojų. Lietuviai surinko 91,9% visų balsų, žydai — 5,3%, lenkai — 2,6%, vokiečiai — 0,9%. Tai rodė, kad atkuriamos Lietuvos valstybės plotas, kuris dar nebuvo pastovesnių sienų aprėžtas, buvo grynai lietuviškas; vienų tiktai lenkų galėjo būti kiek daugiau, tačiau jie rinkimus boikotavo ir laukė, kad Lenkija užims visą Lietuvą. Lenkai savo rankose laikė Vilnių ir buvo užėmę didesnį rytinės ir pietinės Lietuvos plotą, negu jį vėliau skyrė akloji siena.

Rinkimuose daugumą balsų gavo krikščioniškasis blokas: krikščionys demokratai, ūkininkų sąjunga, darbo federacija — viso 59 atstovus; susiblokavusi valstiečių sąjunga su socialistais liaudininkais demokratais pravedė 28 atstovus; socialdemokratai — 12, žydai — 7, lenkai — 3, vokiečiai — 1, nepartiniai — 2 (K. Zubauską ir J. Žitinevičių); viso 112 atstovų. Savo darbą St. Seimas pradėjo 1920 m. gegužės 15, baigė 1922 m. spalio 6. Per 29 mėnesius buvo sušaukti 257 plenumo posėdžiai, sudaryti 2 ministerių kabinetai, išleista apie 300 įstatymų, priimta konstitucija ir žemės reformos įstatymas.

PIRMOJO POSĖDŽIO St. Seimas susirinko 1920 m. gegužės 15, šeštadienį, paskutinę savaitę prieš Sekmines. Diena buvo ūkanota. Žemi debesys dulkė rasomis į gaivų pavasario želmenį. Diena buvo gera sodinti naujiem medeliam. St. Seimas savo darbų pradžiai pasodino kelis ąžuolėlius. Gal būt, tie ąžuoliukai buvo išdygę iš gilių, nubirusių nuo senų ąžuolų, kurie dar šlamėjo didžia Lietuvos praeitimi. Tiek ir tebuvo likę tos senos, garsios praeities; visa kita jau buvo nauja. Nauji buvo pasodinti ir ąžuolai — lietuvių tautos patvarumo simboliai.

St. Seimo rankos naujus medelius įdaigino Žaliojo kalno kaubury. Jis savo skardžiu leidosi į gatvę ir rūmus, kurie vėliau Seimo vardą gavo. Greta buvo ir prezidentūros rūmai. Tame gi kalne, kur ąžuolai buvo pasodinti (pirmąją naktį vieną jau kažkas nupjovė), netrukus iškilo dar kitas St. Seimo paminklas — jo įkurta M. K. Čiurlionio galerija. Joje galėjai matyti to žymaus mūsų dailininko paveikslą, "Karalių pasaka" vadinamą. Gūdžioje ąžuolų unksmėje du karaliūnai ant savo delno laiko saulės vainiku švytintį daiktą — lietuviško kaimo pirkelę. M. K. Čiurlionis dar nepriklausomybės prieaušryje, Vilniaus Didžiojo Seimo vaizdu parodė, kaip iš tamsios ąžuolijos, iš pasaulio užmiršties, iš galingų kaimynų karaliūnų saujoje sugniaužtos ir nuskaustos Lietuvos tvieskė vaiski šviesa — nemarus lietuviškos dvasios žėrėjimas po šiaudiniu stogu. Ta šiaudinė pastogė niūrioje nelaisvėje išliko gaji ir gyva, atspari visokiem negandam, tėvynės meile ir dorumu tviskanti. Ji, ta lietuviška pirkelė, kaip motina kūdikį, savo ąžuoline linge išsupstė nepriklausomybės lūkestį, išlaikė jaunoje kartoje krašto laisvės ilgesį ir atgimė nauja Lietuva.

St. Seimo uždavinys buvo duoti tam lietuviškam kaimui atramą — nuimti jį visai nuo svetimo delno ir įtvirtinti laisvoje savo žemėje, kiek jos dar buvo likę lietuviškos, apgintos ar sunkiai dar ginamos. O likę jos buvo labai maža, palyginti su didžia praeitimi. Nauja valstybė kūrėsi ant nedidelio, karo nualinto ir kaimynų nučiulpto ploto, beveik plyno lauko. Supraskime tai visa to žodžio prasme: nebuvo nei tvirto ūkio, nei pramonės, nei valstybinės administracijos, nei reikiamų įstatymų, nei patyrusių žmonių. Nestigo tiktai vieno dalyko — entuziazmo darbui ir idėjom, arba, tariant Mykolo Krupavičiaus žodžiais, pasakytais Steigiamajame Seime, "gerų troškimų, kuriuos dar reikėjo įvilkti įstatymų rūbuosna". Ir reikėjo juos įvilkti pagal to gajaus lietuviško kaimo valią, tautos valią.

St. Seimą atidarydamas Antanas Smetona, dar Valstybės Tarybos rinktasis prezidentas, kaip tik ir pabrėžė, kad šią prakilnią, garbingą dieną Lietuva savo priešakyje pastato "savo tautos, savo visuomenės valią". To buvo laukta jau dvejus metus. Tiek laiko buvo nutekėję, paskelbus Vasario 16 aktą ir pažadėjus, kad turės būti "kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu

būdu visų jos gyventojų išrinktas". Jis sekė iš Vasario 16 deklaracijos.

Susirinkęs pirmojo posėdžio, St. Seimas surišo save su Vasario 16 aktu dar ir kitu saitu. Vasario 16 rašte Lietuvos Taryba tepaskelbė, kad ji "atstatanti nepriklausomą demokratiniais pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę". St. Seimas visos lietuvių tautos vardu, ta priešakyje pastatyta jos valia, pareiškė, kad demokratinė nepriklausoma Lietuvos valstybė jau atstatyta, kad ji jau veikia. Aleksandras Stulginskis, išrinktas St. Seimo pirmininku, iškilmingai perskaitė tokią deklaraciją: "Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos valstybę, kaipo demokratinę respubliką, etnologinėm sienom ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm".

Šį pareiškimą St. Seimo atstovai priėmė atsistoję, plodami ir sugiedodami Lietuvos himną. Nuskambėjo "Iš praeities Tavo sūnūs te stiprybę semia... vardan tos Lietuvos vienybė težydi"! O tos stiprybės ir vienybės reikėjo labai daug, daugiau negu gerų troškimų, kad galima būtų realiai pasiekti trijų deklaracijoje nusakytų dalykų: a) demokratinės santvarkos, c) etnologinių arba tautinių sienų ir c) išsilaisvinimo nuo kaimynų pretenzijų arba buvusių su jais valstybinių ryšių.

DEMOKRATINĖ SANTVARKA buvo ano meto skambus šūkis ir idealas, pasirinktas dar Vasario 16 akto. Tačiau mažai betrūko, kad Lietuvos demokratinei santvarkai būtų buvęs uždėtas karališkas vainikas, pakvietus princą Urachą ir paskelbus karalium Mindaugu II. Jei ne germaniškas to princo kraujas, kuris mūsų gyslom netiko, bet turėjęs apsaugoti nuo piktesnių kaizerinės Vokietijos užmačių (ji dar nebuvo karo baigusi), rasit, ir nebūtų buvę prasta naująją Lietuvą sumegzti su senąja, su pačia jos pradžia. Demokratija ir po karališku skeptru kartais visai gerai klesti. Galėjo kliūti tiktai nemalonūs praeities prisiminimai ir išgyvenimai rinktinių karalių laikais! Tada buvo irgi savotiška demokratija su diduomenės seimais, demokratija monarchinė ir aristokratinė, sakytumei, dar ir maskaradinė, nes rinktieji karaliai it lėlės buvo šokdinami ant palaido bajorų diržo. Tačiau net Lenkija, klasinė tų rinktinių karalių šalis ir daugiau negu Lietuva paisiusi istorinių ir bajorinių

tradicijų, negrįžo į "karališkos respublikos" laikus. Laikai buvo pasikeitę. Karalių sostus vertė stiprios demokratinių sąjūdžių vėtros. Pro monarchijų griuvėsius nepriklausoma Lietuva praėjo neužsidėjusi karališkos kepurės, siūdintos iš bavariškos milinės, nors kviesliai princui Urachui buvo jau nuvežę reikiamą matą ir... lietuvių kalbos gramatiką.

Nuo 1919 m. balandžio 4 Lietuva turėjo laikinąjį prezidentą ir seimo užvadą — Valstybės Tarybą. Išrinkus St. Seimą, abiejų kadencijos pasibaigė. Prezidentas Antanas Smetona, atidaręs pirmąjį St. Seimo posėdį, jame pareiškė, kad visi, kas ligi šiol krašto tvarkymu rūpinosi, "šiandien... pasitraukia ir atiduoda tam aukštajam susirinkimui visą krašto valdymą". St. Seimas tapo augščiausia krašto valdžia, pirma tokia Lietuvos istorijoje, nes niekada Lietuvoje nėra buvę nei visuotinių demokratiškų rinkimų, nei tokios sudėties Seimo, kuris būtų apėmęs visos šalies gyventojus. Šalia lietuvių, pačių krašto šeimininkų, St. Seime turėjome žydų, lenkų, vokiečių, o vyriausybėje — žydų ir gudų reikalam ministerius. Lietuva ėjo ne tiktai demokratijos, sustiprintos naujų laikų, bet ir senos savo tradicinės tolerancijos keliu. Abu tie dalykai tarp savęs vijosi ir lietuvių tautai buvo savi. Jie sudarė pagrindą naujai valstybinei santvarkai, kuriai laikinas atsparas sukalė laikinoji konstitucija, priimta St. Seimo 1920 birželio 10.

Priėmus laikinąją konstituciją, Lietuvos prezidento pareigos buvo pavestos St. Seimo pirmininkui Aleksandrui Stulginskiui. Jisai pirmąjį seiminį ministerių kabinetą pavedė sudaryti Kaziui Griniui, vėliau taip pat buvusiam Lietuvos prezidentui. Kabinetas buvo sudarytas tokios sudėties: ministeris pirmininkas K. Grinius, vidaus reikalų ministeris R. Skipitis, užsienio — J. Puryckis, krašto apsaugos — K. Žukas, teisingumo — V. Karoblis, švietimo—K. Bizauskas, finansų prekybos ir pramonės — E. Galvanauskas, žemės ūkio — J. Aleksa, žydų reikalam ministeris be portfelio — M. Soloveičikas, gudų — D. Siemaška. Kabinetas buvo koalicinis. Koaliciją sudarė du patys stambieji St. Seimo blokai — krikščionių demokratų (59) ir valstiečių liaudininkų (28). Ministeriais buvo paimti žmonės dar ir nekoalicinių grupių (Galvanauskas, Karoblis, Skipitis). Ieškota plačiausios bazės ir vienybės, kurios kraštui tada labai reikėjo.

K. Griniaus kabinetas išsilaikė apie 20 mėnesių arba du trečdaliu St. Seimo posėdžiauto laiko. O tai buvo laikas, kai reikėjo ruošti ir priimti patys pirmieji ir pagrindiniai įstatymai, kurie tiesė atkuriamai valstybei pamatus, ir kurią reikėjo dar įsirėžus ginti iš lauko ir vesti derybas su užsieniais. Medžiagos skirtingom nuomonėm ir nesutarimam buvo apstu, kabinetui griūti buvo lengva. Visdėlto jis gana ilgai išsilaikė, daug darbo atliko ir atsistatydino tiktai po 1922 sausio 13 dienos Seimo posėdžio, kuriame valstiečiai liaudininkai jų lyderio Mykolo Sleževičiaus buvo išvesti iš koalicijos. Buvo pareikštas nepasitenkinimas dėl kaikurių žemės reformos, mokyklų įstatymo ir konstitucijos paragrafų.

Antrasis ministerių kabinetas, išbuvęs iki pat St. Seimo pabaigos, 1922 vasario 8 buvo sudarytas tokios sudėties: ministeris pirmininkas E. Galvanauskas, vidaus reikalų ministeris K. Oleka, užsienių — V. Jurgutis, krašto apsaugos — B. Šližys, teisingumo — V. Karoblis, švietimo — P. Juodakis, finansų, prekybos ir pramonės — J. Dobkevičius, žemės ūkio — J. Aleksa, susisiekimo — P. Vileišis, žydų reikalam — M. Soloveičikas, gudų — D. Siemaška. Šiame antrajame kabinete aiškiai krikščioniškojo bloko tebuvo V. Jurgutis, kiti — nepartiniai arba aiškiau neapsisprendę. Tai rodė, kad St. Seimo krikščioniškasis blokas, nors ir turėjo daugumą, nesivarė pats vienas visko tvarkyti. Tiktai užsienio reikaluose ryžosi imtis didesnės atsakomybės.

Antra vertus, parlamentiniame darbe dažnai pasitaiko, kad partijos, jei nesiverčia pikta obstrukcija, išsiskiria tiktai dėl viešumos, siekdamos iš tikrųjų beveik to paties. Tai esti taktikos ir savo linijos reikalas. Už kulisų bendradarbiavimas tam tikroje formoje palieka. Reikia pripažinti, kad to bendradarbiavimo dvasios St. Seimo partijom netrūko. Visos jos vedė ir į tą patį tikslą — laisvą demokratinę Lietuvą. Net jų programose, smulkiau jas panagrinėjus, rasime daug bendro; išsiskirs tiktai kaikurie principai, griežčiau atremti į krikščioniškąjį nusistatymą. Dėl to, jei St. Seimo diskusijose ir nuskambėdavo oponento adresu šiurkštūs žodžiai, taikyti ir platesnei visuomenei išgirsti, balsuojant, žiūrėk, karštis yra jau atvėsęs ir jei nepasisakoma už, tai bent susilaikoma. Taip yra praėję St. Seime du pagrindiniai įstaty-

mai — konstitucija ir žemės reformos įstatymas.

KONSTITUCIJĄ redagavo St. Seimo komisija, kurios pirmininku buvo Antanas Tumėnas, vicepirmininku Mykolas Sleževičius, uoliu redaktorium Zigmas Starkus, talkininkais — prel. K. Šaulys ir K. Venslauskis. Konstitucija buvo priimta 1922 m. rugpiūčio 1. Už konstituciją balsavo krikščionių demokratų blokas, susilaikė valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų atstovai, prieš balsavo vienas nepartinis J. Zubauskas. Gal kas iš gyvųjų St. Seimo atstovų, kurie dalyvavo tame reikšmingame posėdyje, galėtų pasakyti, ar jisai norėjo monarchijos ar diktatūros? Priimtoje konstitucijoje nebuvo nei vieno, nei antro "stiprios rankos" principo. Jis buvo paliktas pačios lietuvių tautos rankose. Tiesa, konstitucijos pavyzdžiu buvo imta ir 1831 metų Belgijos konstitucija, vadinasi karališkos šalies, bet lietuviškoji buvo numonarchinta ir savam reikalui pritaikyta.

Konstitucija buvo pradėta tokia įžanga: "Vardan Dievo Visagalio, Lietuvių Tauta, dėkingai minėdama savo sūnų pastangas ir kilnias aukas, Tėvynei išvaduoti padarytas, atstačius nepriklausomą savo valstybę, ir norėdama nutiesti tvirtus demokratingus jos nepriklausomam gyvenimui pagrindus, sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpti ir patikrinti visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, per savo įgaliotus atstovus, susirinkusius į Steigiamąjį Seimą, 1922 metų rugpiūčio 1 dieną priėmė šią Lietuvos Valstybės Konstituciją". Ją sudarė 15 skyrių su 108 paragrafais. Konstitucija buvo paskelbta 1922 m. rugpiūčio 6, pasirašyta Lietuvos prezidento pareigas einančio St. Seimo pirmininko A. Stulginskio, ministerio pirmininko E. Galvanausko ir viso ministerių kabineto.

— Ar gera tai buvo konstitucija, ar visiems įtiko?

Nėra, turbūt, tokio įstatymo, kuris kada nors būtų visiem įtikęs. Kiekvienas įstatymas kuo nors ir kam užkliūva. Taip buvo ir su 1922 metų konstitucija. St. Seimo tie atstovai, kurie iš viso nenorėjo prezidento institucijos (ją galįs atstoti seimo pirmininkas), sakė, jog konstitucija suteikianti prezidentui per plačias, "karališkas teises": jis galįs patį seimą paleisti. Tačiau buvo įrašytas paragrafas, kad ir seimas galįs prezidentą atstatyti. Taigi, pusiausvyra išlaikyta. Iš kitos pusės, kaikurie žmonės vėliau kalbėjo, kad seimas ir prezidentas numatyti per dažnai rinkti — kas treji me-

tai; reikėtų bent penkerių ar prezidentui net septynerių metų. Kadangi konstitucija tiesė "demokratingus pagrindus", tai reikia sutikti, jog dažnesni rinkimai yra demokratiškesni, nors ir apsunkina valstybę didesnėm išlaidom.

1922 metų konstitucija buvo suredaguota gana liberalios demokratijos dvasioje. "Demokratija, anot J. Puryckio, buvo alfa ir omega St. Seimo politinės išminties. Demokratija buvo tarsi kokia šventa dvasia, kuri turėjo apšviesti minias politine išmintimi ir suteikti joms politinę neklaidingumo dovaną". Galima jausti, kad tie žodžiai nėra giriamieji St. Seimo demokratiniam nusistatymui: jie turi prieskonį pašaipos ir rašyti jau tada, kai valstybinei Lietuvos santvarkai buvo uždėta iš viršaus vairuojamoji vieno asmens ranka. St. Seimo priimtoji konstitucija negalėjo jo, to asmens patenkinti, ir dėl to ji buvo neteisėtai keičiama net dviem atvejais: 1928 ir 1938 m. Nebūtume gi žmonių giminės vaikai, kad nepasiduotume naujom tendencijom, kurios žmonių visuomenėje iškyla vis naujom bangom ir nusvilina per visus kraštus. Greta demokratinio sąjūdžio Lietuvą veikė ir demokratijos priešybė — nuokrypa į diktatūrą. Dėl to ir 1922 metų konstitucija buvo kraipoma. Bet ar tai jaunai valstybei buvo sveika, jau kitas reikalas.

Kitados Solonas, davęs graikam pagrindinius įstatymus, bet pats savo žmonių iš krašto vejamas, kalbėjo: "Piliečiai, laikykitės mano įstatymų bent dešimtį metų, ir jei tada rodysis negeri, keiskite". Patarimas buvo atremtas į žmogaus psichiką, jo įsigyvenimą į įstatymus, į tradiciją, kuri taip pat laiko valstybę rėmuose, kaip įstatymai, ir nemažai duoda gero. Būtų gera buvę ilgiau patverti su 1922 metų konstitucija ir rugpiūčio 1 parinkti tautine švente (švenčių ir poilsio įstatymas konstitucijos dieną laikė valstybine švente. Tik "panaikinus" pačią konstituciją, buvo panaikinta ir jos šventė. Red.). Kitos tautos turi konstitucines šventes. Lenkai ją švenčia nuo 1791 metų, nors jiem taip pat reikėjo naują santvarką kurti; "trečiojo gegužės konstitucija" teliko simboliu, tradicija. Lenkai jos neišmetė patvorin.

Lietuva, deja, negavo progos su savo pirmąja konstitucija išmėginti ano soloniško, o gal ir salamoniško patarimo. O jis buvo žinomas ir laikytas geru. Antai, 1928 metais taisant konstituciją pagal "autoritetinį principą", buvo įrašytas ir toks paragrafas (106): "ji tikrinama ne

vėliau kaip per dešimtį metų tautos atsiklausimo keliu". Manyta, kad dešimtis metų žmones prie jos pripratins — prie mažiau demokratinės konstitucijos, kurioje iš 1922 metų visdėlto daug kas palikta. Bet po dešimties metų (1938) ją vėl keičiant, ir ne "tautos atsiklausimo keliu", kas buvo konstitucijoje numatyta, nebeliko nė tų dešimties metų bandymo. Prisibijota, kad tautos valia gali būti kitokia, negu pro ją prasikalusių į viršūnes tautos vadų. Ir 1928 metų konstitucija buvo sulaužyta.

Nuokrypos nuo demokratijos kelio sudarė dar vieną paradoksą mūsų tautos istorijoje, kurioje ir šiaip jų apstu. Tuo atžvilgiu pasirodėme esą "tradicijos žmonės", ir štai kokiu paradokso būdu.

St. Seimo priimtoji demokratinė konstitucija, be abejo, buvo tik raštas, dar ne akmenyje įspaustas. Reikėjo, kad demokratija būtų įsispaudusi į pačios tautos dvasią ir kad būtų krašte atramos jai laikytis. Lietuvių tautai nei vieno, nei antro dalyko netrūko. Demokratija sruveno pro mūsų jausmus ir nusistatymą; jos principų nereikėjo gaudyti iš skambių laisvės ir lygybės šūkių, kurie sprogdino didžias imperijas arba šokdino didelių socialinių kontrastų šalis. Lietuva nebuvo nei viena, nei antra. Ji seniai jau nebebuvo didelė imperija ir kitų nelaikė pavergusi; lietuvių tauta pati vadavosi iš vergijos, ir dėl to laisvė jai buvo gyvybės reikalas, ne koks tik trauklus šūkis. Lietuva nebuvo nei stambios industrijos, nei kapitalistinės komercijos šalis, kurioje būtų tekę rietis dėl didesnės lygybės. Mus pakankamai buvo kiti aprieję. Visų okupantų buvome sulyginti it lenta. Lygino mus ir kova dėl laisvės ir meilė savam mažam kraštui. Kova su svetimu piktu lietuvių tautoje buvo išugdžiusi pagarbą persekiojamam bei vergiamam žmogui ir nepakentimą prievartos. Ji buvo mums prikli prisiminti ir praktikuoti. Dėl to atkuriamoje Lietuvos valstybėje turėjo visišką laisvę net tos mažumos, kurios buvo mums priešiškos ir pasalkandžios, nes rėmėsi stipriais pečiais gretimose valstybėse. Mums grumojo ir mus badė, ir mes pakęsdavom ne vien dėl to, kad buvome maži, bet kad lietuvis apskritai yra pakantus. Deja, pakantus daugiau kitiem, o ne sau — savo pirkios žmogui. Čia mes ir įkliuvome į paradoksą.

Kai lietuvių tautoje buvo ir demokratinis nusistatymas ir atramos jam stiprėti, kai tauta

buvo gana vienalytė religiniu, tautiniu ir socialiniu atžvilgiu, joje visdėlto iškilo tarpusavio kovos. Dabar nesunku matyti, kad jos nesirėmė nei realia padėtimi, nei tautos dauguma, bet buvo jai primestos iš viršaus, atneštinės, įkaitintos dar stokos respekto savam žmogui. Buvo pasišokta lietuvių tautai primesti iš svetur nusigriebtos, nedemokratiškos idėjos, tariant, kad jos išreiškia visos tautos valią ir atitinka jos gerovę. O bendra tautos valia geriausiai buvo išreikšta Vasario 16 akte ir iš jo sekusioje 1922 m. konstitucijoje. Ji buvo priimta dar neatvėsus savanorių kraujui. Juo nepriklausoma Lietuva buvo visiem lygiai apginta. (B.d.)

. . . Amerika, kaip ir visas kitas kultūringas pasaulis, supras, kad Lietuvos laisvės reikalas yra ne vienų lietuvių reikalas. Žmonės su širdimi ir galva turi suprasti, bus priversti tai suprasti. Pavienių žmonių ir tautų laisvė yra bendras ir nedalomas išsilaikyti norinčios civilizacijos pagrindas.

Aš noriu tikėti, aš pradedu tikėti tais žodžiais.

Ignas Šeinius

KOVOJE DĖL LAISVĖS

ŠEŠIOS SAVAITĖS

ZENONAS IVINSKIS

Praėjo jau 14 metų nuo to reikšmingo fakto, kai Levas Prapuolenis per Kauno radijofoną 1941 birželio 23 rytą pusiau dešimtos paskelbė lietuvių tautai seniai lauktą naujieną:

"Raudonieji budeliai, žiauriai kankinę mūsų kraštą... šiuo metu siaubo apimti netvarkingai bėga... Artėja visų Lietuvos žemių išvadavimo valanda... Broliai lietuviai!.. Imkitės ginklo... Tegyvuoja laisva nepriklausoma Lietuva!"

Tame pat atsišaukime, kuris per visą birželio 23 buvo kartojamas, buvo paskelbta ir Lietuvos Laikinosios Vyriausybės (toliau: LLV) sudėtis.

Vyriausybę paskelbti, perimti valdžios įstaigas į vyriausybės rankas, kad atėję vokiečiai jau rastų ne sovietinius okupantus, bet nepriklausomos Lietuvos organus, buvo vienas iš pagrindinių sukilimo tikslų. Dėl to rengiant sukilimo planus, buvo kuo slapčiausiai pla-

nuojama ir vyriausybės sudėtis. Dar balandžio pradžioje viename iš pasitarimų teko dalyvauti ir man. Jame jau buvo minimos pavardės asmenų, kurie turėjo po sukilimo perimti kuo skubiausiai ministerijas. Per gegužės mėn. ministerių sudėtis buvo galutinai paruošta. Kaikurie iš numatytų į ministerius negyveno Kaune arba dėl birželio deportacijų nebeteko ryšio. Tad kaikurie apie savo dalyvavimą vyriausybėje tesužinojo tik iš radijo.

Dar ir po 14 metų negalima visapusiškai — istoriškai kalbėti apie aną vyriausybę. Iš dalies dėl to, kad daug suslėptų originalių ir svarbių dokumentų šiuo metu yra neprieinami — o jų teko prisirinkti kelis luobus, teko taip pat kasdien užrašinėti apie įvairius kontaktus, santykius su vokiečiais, svarbesnius epizodus iš kabineto veiklos. Nuo atviro pavaizdavimo verčia susilaikyti ir tas faktas, kad kaikurių svarbių asmenų veiklos ne tik negalima dar liesti, bet būtų neprotinga minėti ir jų pavardes. Toji žiauri realybė betgi nekliudo perduoti dalį tų atsiminimų, kurie atskleidžia vyriausybės veiklą, jos santykius su visuomene ir su nauju okupantu.

DAR TIK Į LAISVĘ

Kai pirmadienį birželio 23 per radiją buvo paskelbta vyriausybė, jos nariai dar negalėjo susirinkti. Sovietų kariuomenės daliniai, kad ir pakrikę, dar švaistėsi po miestą, visur poškėjo šūviai, o masė bėgo Ukmergės plentu.

Pirmas pranešimas per radiją užtiko J. Ambrazevičių ir mane berengiant rankraščius naujam laikraščiui. Jam čia buvo duotas simbolinis vardas — "Į Laisvę". Buvo jaučiama, kad laisvė dar neatėjo. Dar tik pakeliui į ją. Tad tik tuo vardu buvo paleistas laikraštis. Tuo vardu jis ėjo visus 1941 metus. Bet mažėjo laisvės viltys, ir Kaune imta leisti kolaborantinės dvasios dienraštis "Ateitis" vietoj "Į Laisvę". Tad nuo 1943 m. pradžios "Į Laisvę" buvo jau Lietuvių Fronto atgaivintas pogrindyje. Paskutinis mane pasiekęs "Į Laisvę" nr. yra 1944.6.20 (Nr. 34). Tremtyje jis buvo atnaujintas 1948 m., pakeičiant rotatorinį biuletenį "Mažąjį Židinį"...

VYRIAUSYBĖ "LOPOSI"

Tik birželio 24 rytą telefonais susisiekus ir sutarus vietą, pasieniais, pasisaugodami nuo atsitiktinai skraidančių kulkų, rinkosi LL vyriausybės nariai pirmojo posėdžio. Jis įvyko Do-

nelaičio gatvėje, buv. Leono XIII fondo namuose, kur anksčiau buvo "XX amžiaus", paskui "Tarybų Lietuvos" redakcija. Posėdžiavo vos keli vyriausybės nariai. Pats ministeris pirmininkas, užs. reikalų ministeris ir krašto apsaugos ministeris nebuvo galėję atvykti iš Berlyno. Buvo žinia, kad du kiti jau niekad neatvyks. Kiti dar buvo toje Lietuvos dalyje, kuri tebebuvo bolševikų rankose. Bet laukti nebebuvo galima. Reikėjo pastatyti vokiečius prieš įvykusį faktą, kad jie ateitų ne į sovietinę, o į laisvą Lietuvą, kurios įstaigos yra jau Lietuvos vyriausybės rankose.

Apie min. pirmininką nebuvo jokios tikslesnės informacijos. Tik viltys, kad jis atvyks. Jo pareigų iš čia susirinkusių niekas nenorėjo prisiimti. Padėtį tada gelbėjo J. Ambrazevičius, švietimo ministeris, pasižadėdamas eiti pirmininko pareigas, iki jis atvyks. Buvo manoma, kad tai trijų keturių dienų klausimas. Realybė pasirodė skaudesnė. Vokiečiai jo neišleido. Kai tai paaiškėjo, švietimo ministeris norėjo nusikratyti prisiimtomis ministerio pirmininko pareigomis porą kartų, kitiems jas piršdamas. Bet niekas nesutiko.

Tą pat dieną reikiant ministerijas perimti, reikėjo kooptuoti naujų ministerių, kurie nebuvo paskelbti per radiją. Atsimenu, tiesiai iš kalėjimo ištrūkęs atėjo į LL vyriausybės patalpas pk. J. Narakas, Einąs min. pirm. pareigas tuo pirmu susitikimu pristojo prie Narako, kad sutiktų perimti vidaus reikalų ministeriją. Pulkininkas pradėjo aiškintis, kad permaža turįs administracinio patyrimo; bet jis matęs gatvėje jau laisvą pulk. J. Šlepetį, kuriam administracija savas reikalas. "Susiraskite pulk. Šlepetį ir susitarkite, katras perimsite darbą", ragino pirmininkaujantis. Po poros valandų prisistatė abudu pulkininkai, abudu išdžiovintais veidais, nukirptais plaukais. Juodu jau susitarę: pulk. Šlepetys bus ministeris, antras pulkininkas pavaduotojas.

Tą pat dieną tiesiai iš kalėjimo į LL vyriausybės patalpas atsvyravo su neišnykstančiu iš veido šypsniu ir dr. Pranas Dielininkaitis. Iš čia buvo duotas įsakymas paskelbti per radiją jo ir eilės kitų išsilaisvinusių kalinių pavardes, kad jų giminės, kurie dar neturėjo progos susisiekti su laisvaisiais, patirtų gerą naujieną. Dielininkaitis turėjo perimti darbo ministeriją, iki galės atvykti dr. J. Pajaujis, kuris per radiją buvo paskelbtas tos ministerijos va-

dovu. Vietoje neatvykusio finansų ministerio J. Matulionio — įprašytas tas pareigas eiti St. Lušys, kuris čia buvo prisistatęs ir kuris paskiau buvo toje ministerijoje viceministeriu. Panašiai buvo pakviestas į teisingumo ministerius M. Mackevičius. Tą pat dieną buvo sudarytas štabas, kuris toliau vadovautų kariniams veiksmams valant ar kovojant su bolševikais — gen. St. Pundzevičius, gen. M. Rėklaitis, pulk. dr. J. Vėbra; paskirtas Kauno komendantu pulk. J. Bobelis. Jau vėliau ir formaliau buvo pakviestas į sveikatos ministerius dr. Vencius, susisiekimo A. Novickis, ir viceministeriai: K. Germanas — susisiekimo, J. Rainys — švietimo, J. Venclova — žemės ūkio, Pr. Padalskis — prekybos, J. Mikaila — pramonės, V. Švipas — komunalinio ūkio, pulk. Grudzinskas, — maisto tiekimo valdytojas, J. Senkus — informacijos direktorius, taip pat Kauno burmistru paskirtas K. Palčiauskas.

Ministerių skaičius buvo išplėstas tiek, kiek tų ministerijų reikėjo perimti. Taip buvo papildytas ir palopytas LV komplektas.

Birželio 26 vyriausybė iš Leono XIII namų persikėlė į buv. Taupomųjų kasų rūmus, priešais teatrą, kur buvo "LTSR" komisarų tarybos rezidencija. Ministerio pirmininko pareigas einančiam J. Ambrazevičiui teko M. Gedvilos kabinetas, iš kurio bėgdamas komisarų tarybos pirmininkas nebuvo spėjęs pasiimti nė partijos bilieto. Šalimais pirmininkaujančio buvo kanceliarijos viršininko (dr. V. Viliamo) kambarys. Kitame pirmininkaujančio šone buvo posėdžių salė, kur ministerių kabinetas posėdžiavo kasdien ne tik popiečiais, bet dažnai ir priešpietinėmis valandomis.

LLV ŠAUKIASI Į VISUOMENĘ

Jau birželio 25 LLV paskelbė atsišaukimą į tautą. Jame skaitome:

"Nepriklausomosios Lietuvos valstybė jau atstatyta... Raudonosios Lietuvos istorija jau baigta, ir jos puslapį užverčiam kaip klaikų košmarišką sapną".

Sunku šiandien gyvai perduoti, su kokiu nuostabiu dvasios pakilimu, su kokiu dideliu širdies palengvėjimu skaitė anuo metu lietuvis šiuos žodžius, nes jie buvo paimti lyg iš jo paties pergyvenimų, kai dar jam nuo veido nebuvo išnykęs masinių deportacijų siaubo šešėlis... Kitas naujas žodis į visuomenę, kai birželio 26 pavakare buvo laidojamos apie 80 partizanų aukų Kauno kapuose. Tarp raudančių motinų ir

žmonų bei visos minios, kuriai laidojami buvo nepažįstami, bet broliai, vyriausybės atstovo J. Ambrazevičiaus kalba buvo ištisas himnas lietuvių patriotizmui...

"Kokia stipri tėvynės meilė jau yra išaugusi jos vaikų širdyse, kad ištisi būriai, šimtai — tūkstančiai.. savo noru ryžtasi mirti, bet ne vergauti".

Per radiją girdimam tokiam žodžiui visa Lietuva tegalėjo pritarti, nes visoje Lietuvoje gausiai pridygę partizanų kapai skelbė akivaizdų tautos karžygiškumą.

Entuziazmas ėjo per kraštą. Įvairūs kolektyvai, įstaigos, įmonės, inteligentai, darbininkai, ūkininkai džiaugėsi išsivadavimu iš vergijos. Sveikinimai vyriausybei ėjo dešimtimis iš įvairiausių vietų. Reikėjo tiesiog jaudintis, skaitant ant "pergamento" ar kokio kitokio provincijos krautuvėje surasto popieriaus gražiai išrašytus ir išpieštus sveikinimo tekstus, po kuriais buvo šimtai pavardžių, dažnai rūpestingai darbo rankų išvingiuotomis raidėmis. Kai telegrafas ir telefonas iš viso tik karo reikalams teveikė, tokie sveikinimai būdavo pristatomi savomis priemonėmis — motociklais, dviračiais, arkliais ir pėsčiomis, ir jų susidarė stora byla.

LL VLRIAUSYBĖS NARIAI

KAZYS ŠKIRPA — min. pirm. nominuotas
JUOZAS AMBRAZEVIČIUS — švietimo min., ėjęs min. pirm. pareigas
ADOLFAS DAMUŠIS — pramonės min.
VYTAUTAS LANDSBERGIS - ŽEMKALNIS — komunalinio ūkio min.
MEČYS MACKEVIČIUS — teisingumo min.
JONAS MATULIONIS — finansų min.
ANTANAS NOVICKIS — susisiekimo min.
JUOZAS PAJAUJIS — darbo min.
STASYS RAŠTIKIS — krašto apsaugos min.
RAPOLAS ŠKIPITIS — užsienių reik. min. (nominuotas)
JONAS ŠLEPETYS — vidaus reikalų min.
PRANAS VAINAUSKAS — prekybos ir kontrolės min.
KSAVERAS VENCIUS — sveikatos min.
BALYS VITKUS — žemės ūkio min.
LEVAS PRAPUOLENIS — LAF įgaliotinis prie vyriausybės

Sekmadieniais vyriausybės nariai, kol nebuvo jiems atimtos paskutinės susisiekimo priemonės, lankė provinciją ir informavo gyventojus apie padėtį. Ir visuomenė gyveno tuo pačiu užsidegimu, iš kurio kilo ir būdingas vienoje kalboje vyriausybei pirmininkaujančio pareiškimas:

mums buvo padovanotos gyvybės, ir jas turime dabar paskirti Lietuvos labui...

Kai atėjo pati sunkiausia diena naujoje okupacijoje, kai naujasis okupantas reikalavo, kad vyriausybė nebesivadintų vyriausybe, o tik "ratais" ar panašiai, savo nusistatymui ir balsui sustiprinti vyriausybė susikvietė apie 60 įvairių visuomenės veikėjų. Ir čia be jokio svyravimo visuomenės atstovai pritarė vyriausybės nusistatymui neišduoti idealo, vardan kurio sukilėliai kraują liejo.

Bet tie vokiečių reikalavimai ir spaudimai vis stiprėjo ir stiprėjo.

PRIEŠ LLV NACIAI

Jau birželio 25 rytą Kauno karo lauko komendantas gen. Pohl įsakmiai pabrėžė LL vyriausybės atstovams (J. Šlepečiui, V. Landsbergiui-Žemkalniui, St. Lušiui ir Z Ivinskui), kad su LL vyriausybe jis negalįs tartis: tam jis neturįs jokių įgaliojimų. Bet su tos vyriausybės paskirtu komendantu pulk. J. Bobeliu palaikyti santykius jau nematė kliūčių. Nors gen. Pohl ir vėliau parodė didelio korektiškumo LL vyriausybės atžvilgiu, bet iš dažnų vizitų pas jį (savo "Feldkommandantur" gen. Pohl įkūrė buv. Lietuvos užsienių reikalų ministerijos rūmuose) buvo matyti, kad jam buvo trukdoma palaikyti betkokius santykius su lietuvių vyriausybe; jis visdėlto parodydavo daugiau respekto jai, nei jam buvo leidžiama iš viršaus. Čia jau reiškėsi ir toliau labiau ryškėjo skirtinga kariuomenės ir partijos linija, ar bent taktas.

Tos pačios dienos vakare, kai gen. Pohl ant rotušės aikštės žolyno LL vyriausybės nariams davė audienciją ir atsakinėjo į įvairius klausimus, per Kauno radiofoną vokiečių kariams vokiškai "Propaganda Kompagnie" spikeriai kalbėjo apie senųjų "ordino žemių" laimėjimą, apie "vokiečių Memelio (Klaipėdos) atgavimą" ir tt. Tą pat dieną, rodos, ir vokiečių telegramų agentūra paskelbė miglotais žodžiais, kad esą Baltijos kraštuose kaikurių asmenų reiškiamos aspiracijos neišreiškia auswaertigesamto nuomonės...

Nuo šio momento apdairiau galvojančiam lietuviui buvo aišku, kad LL vyriausybės dienos negalės būti ilgos; kad vokiečiai yra perdėm priešingi nepriklausomai Lietuvai atstatyti. Birželio gale buvo aišku, kad lietuvių tautos sukilimas prieš bolševikus ir LL vyriausybės paskelbimas buvo stipriai susikryžiavę su nacių tikslu —

iš Baltijos kraštų pagaliau pasidaryti žemės ūkio bazę, taip reikalingą industrializuotam reichui. Naciai vaizdavosi, kad jie atbaigs tai, ko neįstengė kryžiuočių ordinas (pal. "Mein Kampf").

Tai buvo skaudi ir žiauri tikrovė, prieštaraujanti žmonių viltims. Ir vyriausybė jautė, kaip okupantai žingsnis po žingsnio vis labiau suvaržo jos veikimo laisvę ir kaip, nepaisydami protestų, viską perima į savo rankas. Buvo neleista lietuviam organizuoti savo tautinio korpo, o iš raudonosios armijos ištrūkusius lietuvių dalinius iš karto paėmė į nelaisvę. Tuojau buvo užblokuotas radiofonas vyriausybės skelbimams, sukonfiskavo pašto ženklus, išleistus sukilimui paminėti. Nebebuvo galima vyriausybei pasinaudoti tuo pačiu "Į Laisvę" laikraščiu. Norėjo, kad vyriausybė pasiliktų be balso, ir tada, tikėjosi, savaime apie ją visi užmirš. Toliau atėmė visas susisiekimo priemones, kad negalėtų vyriausybė nė pajudėti. Pagaliau naciai atėmė ir min. kabineto patalpas, neleisdami pasiimti net rašomųjų mašinėlių; ministerio pirmininko kabinete įsikūrė komisaras Crameris, o LLV persikėlė Donelaičio gatvėje į senuosius min. kabineto namus. Visa tai buvo daroma tylomis, neva karo reikalais pasiteisinant.

Tik pačios LL vyriausybės narių nedrįso internuoti ar smurtu nušalinti. Tai nebūtų populiaru. Iš kitos pusės nenustojo mėginę pačios vyriausybės narius geruoju palenkti į savo pusę. Iš Berlyno atsiųsti lietuviai (Dr. P. Germantas ir kt.) bandė įtikinti LL vyriausybę, kad esą nelaikas išeiti su "separatiniais" planais, kol bolševizmas neparblokštas. Atėjus pergalės dienai fuehreris esą neužmirš lietuvių tautos. Tie balsai buvo taikomi į J. Ambrazevičių, gen. Raštikį ir kitus vyriausybės narius (greitai dr. Germantas tos misijos atsisakė ir su J. Ambrazevičium, Z. Ivinskiu, K. Alminauskiu ėmė slaptai bendradarbiauti, sumaniai ir drąsiai vykdydamas antinacinę politiką Lietuvos mokyklose).

Kai gestapo bei SD (Sicherheitsdienst) žinioje dirbančių lietuvių balsai buvo persilpni peršaukti lietuvių aspiracijas, iš Berlyno atvyko, iš "Hauptamt der Sicherheitspolizei und des SD" pats pulk. dr. Greffe, kuris dar prieš karą buvo turėjęs įvairių kontaktų su lietuviais Berlyne, Karaliaučiuje ir kitur. Jis pirmiausia kibo į gen. Raštikį. Kai jo įkalbinėjimai ir grasinimai represijomis prieš atskirus vyriausybės narius nepa-

veikė, liepos 12 atvyko iš partijos (NSDP) užsienių politikos biuro, kuris veikė prie Ribbentroppo ministerijos, pats to biuro vedėjas, jaunas energingas dr. Kleistas. Akivaizdoje visos savo gausios svitos jis pareiškė J. Ambrazevičiui ir Z. Ivinskiui, kad LL vyriausybė negali būti toleruojama; ji turi persiformuoti į kokį komitetą ar tarybą prie vokiečių valdžios; kad iš pulk. K. Škirpos, kuris tuo metu sėdėjo Berlyne, nieko nesitikėtų, nes su juo vokiečių vyriausybė nepalaiko ryšio.

Ir Kleistas išvyko negavęs to, ko buvo atvykęs.

Pasikalbėjimas su Kleistu buvo prieš pietus. Atsitiktinis, ar neatsitiktinis buvo dalykas, kad tą pat dieną pavakare karo lauko komendantas gen. Pohl atsiuntė einančiam ministerio pirmininko pareigas ir krašto apsaugos ministeriui specialius kvietimus į karių teatrą, kuriuose po kelis kartus buvo tituluojama dr. Kleisto draustu vartoti titulu: ministeriu...

LIETUVIŲ RANKOS PRIEŠ LLV

Gestapas griebėsi pagaliau savo išmėgintos priemonės — skaldyti puolamą auką, susirasti lietuvių, kurių rankomis likviduotų visos tautos aspiracijas. Jis pasirėmė senu vokiečių bendradarbiu, buv. Lietuvos kariuomenės majoru J. Pyragium ir grupele jo vadovaujamų jaunų vyrų, kurie dėl savo ankstesnio palankumo vokiečiams tarėsi turį teisę tvarkyti lietuvių tautos santykius su vokiečiais. Su šitais politiniais avantiūristais ar kaikuriais gal suklaidintais vyrais Sicherheitsdienst surežisavo aną žinomą išdavystę — liepos 23—24 nakties "perversmą" prieš LL vyriausybę, nors paskui jie aiškino, kad tai buvo nukreipta tik prieš Kauno miesto komendantą pulk. J. Bobelį.

Nesileisdamas čia į to sukilimo kaltininkus, tepaminėsiu tik, kad per juos naciai savo tikslą pasiekė: pirmu kartu sukompromituodami lietuvių visuomenę, sudarydami įspūdį, kad ji nevieninga, kad LL vyriausybės nusistatymui nepritaria "visuomenė"... Kai einąs min. pirmininko pareigas pareiškė vienam iš tų "perversmininkų", jog jie sukompromitavo lietuvių tautą ir tegul jie dabar perima LL vyriausybės pareigas ir atsakomybę prieš tautą, tada jis nenorėjo imtis vyriausybės pareigų, nes jas pasiimti ir toliau ginti nepriklausomybės siekimus būtų nusikaltimas prieš gestapą, o sutikti nepriklausomybės išsižadėti būtų nusikaltimas prieš lietuvių tautą. Nei vieno, nei antro jie nenorėjo.

Lietuviškų avantiūristų skandalas buvo sukeltas liepos 23 — 24 d. — kaip tik LL vyriausybės užgniaužimo išvakarėse. Liepos 25 d. jau formaliai buvo paskelbtas Ostlandas su reichskomisaru Lohse, su Lietuvos generaliniu komisaru von Rentelnu, su gebietskomisarais.

Šitas komisariato įsteigimas padarė toliau LL vyriausybės veikimą visai nebeįmanomą. Vienam tos vyriausybės nariui, gen. St. Raštikiui, generalkomisaras mėgino įpiršti, kad jis prisiimtų komisaro patikėtinio pareigas. Bet gen. Raštikis atsisakė. Tada gen. komisaras pasirinko pirmuoju tarėju ne vyriausybės žmogų — gen. Kubiliūną (kurio pavardė buvo paskelbta "Kubilanas").

Rugpiūčio 5 d. LL vyriausybės buvo paskutinis posėdis. Pirmininkaujančiam padarius viso 6 savaičių laikotarpio apžvalgą, vyriausybė konstatavo, kad dėl okupacinės valdžios daromų kliūčių, LL vyriausybė yra priversta sustabdyti savo veikimą prieš savo ir tautos valią... Tą pat vakarą vyriausybė, L. Aktyvistų Frontas, gausi visuomenė susirinko į karo muziejaus sodelį, pirmininkaujantis švietimo ministeris ir krašto apsaugos ministeris padėjo vainiką prie nežinomo kareivio kapo... Bet ir tai naujam okupantui rodės pavojinga — šios paskutinės iškilmės foto nuotraukas gestapas tiesiog iš fotografo sukonfiskavo.

LLV REIKŠMĖ

Politiniu atžvilgiu LL vyriausybės paskelbimas ir išsilaikymas šešias savaites buvo sukilimo prieš bolševikus apvainikavimas. Vyriausybės buvimas rodė, kad sukilimas tikrai atkūrė suvereninius organus pačiame krašte. Jos reiškiama krašto valia turėjo kito efekto, nei atstovų, kurie yra užsieniuose ir savaime toli nuo pačios tautos. Antikomunistinės vyriausybės buvimas niekais vertė sovietinę propagandą, kuri tvirtino, kad lietuviai savu noru esą įsijungę į Sovietų Sąjungą. Jeigu tautos valia būtų buvus tokia sovietinė, tai tauta būtų neprileidusi antisovietinės vyriausybės ir ją likvidavusi. O jos veikimą likvidavo tik naciai.

LL vyriausybės veikimas niekais pavertė ir eilę nacių propagandos triukų. Pvz., kai naciai norėjo pasirodyti Lietuvos ūkininkų geradariai ir grąžinti jiems žemes, tai jie buvo pasivėlavę, nes LL vyriausybė jau buvo panaikinusi sovietinę nacionalizaciją, ir visas žemes faktinai jų savininkai valdė. Tada naciai turėjo paskelbti, kad jie

pripažįsta sovietinę nacionalizaciją, ir paskui individualiai atskiriems ūkininkams žemes grąžinti. Iš tokio farso buvo tik pikto juoko.

Rezistencijai prieš naują nacinę okupaciją LL vyriausybės veikimas turėjo taip pat didelės reikšmės. Ji suspėjo parinkti į ministerijas ir savivaldybių administracinį personalą žmones, nusiteikusius lietuviškai, aktyviai, kovingai. Jų žymi dauguma išliko ministerijas perėmus civilfervaltungui. Savais pataikūnais vokiečiai nepajėgė jų pakeisti. Valdžios įstaigose susodinti, šitie lietuviai patriotai saugojo jaunimą nuo nacinimo ir nuo ėmimo į darbus ar kariuomenę; įspėdinėjo pogrindines organizacijas nuo gresiančio gaudymo į darbus; iš ūkinių įstaigų parūpindavo materialinės globos suimtųjų šeimoms. Eilė šitų tylių kovotojų savo ištikimybę rezistencijai ir Lietuvai baigė kacete.

Paskiau susikūręs Vlikas ir kiti "veiksniai" memorandumuose užsieniui gausiai operuodavo sukilimo ir LL vyriausybės buvimo argumentu prieš sovietus. Bet LL vyriausybės buvimas ir veikimas tų pačių veiksnių būdavo nutylimas pareiškimuose, skirtuose vidaus reikalams. Tiesa, atkuriant užsieniuose Lietuvos laisvinimo organą, kaikurie teisininkai siūlė atgaivinti LL vyriausybės veikimą. Tada atkristų visokių ginčijamų įgaliojimų, ginčijamos subordinacijos klausimai. Bet jau buvo pasireiškęs kitas organas — Vlikas. Psichologiškai suprantama, kad nė vienas organizmas patsai nenori išnykti ar į kitą formą pereiti. Dar svarbiau, kad Vlike pirmuoju smuiku jau grojo senosios atgijusios partijos, o jos jautė, kad LL vyriausybė nebuvo nei partijos, nei jų padaras. Dėl to kuriant toliau laisvinimo organizacijos rūmą reikšminga LL vyriausybės plytelė buvo atidėta į šalį.

Į Laisvę Nr. 4 prof. Adolfas Damušis pasakojo apie herojinę lietuvių rezistenciją, prasiveržusią 1941 m. sukilimu prieš pirmąją sovietinę okupaciją. Jo pasakojimą pratęsia dabar prof. Zenonas Ivinskis, kalbėdamas apie sukilimo paskelbtą Lietuvos Laikinąją Vyriausybę.

Prof. Z. Ivinskis nebuvo Laikinosios Vyriausybės narys. Bet jo paslaugomis naudojosi tuo metu daugelis ministerijų, kai tekdavo kurį reikalą aiškintis su vokiečiais. Jis taip pat rinkosi šiuo metu svarbesnę dokumentaciją ir veik kiekvienos dienos vakarą pirmininkaujantis vyriausybei painformuodavo jį apie svarbiuosius diencs įvykius, kad juos galėtų surašyti į savo vedamą dienoraštį.

LIETUVA

KARIŪNAS

Čia amžinai skambės jos vardas — Lietuva,
O lygumos, laukai ir upės jį kartos.
Piliakalniuos užkeiktos karalaitės miega,
Ir dūli kaulai milžinų tautos . . .

Žydės pavasariai, laukai ir lygumos,
Ir kiekvienam žiedely Lietuva žydės,
Rankas iškėlę kryžiai klūpos,
Rugpiūčio naktys snigs žvaigždėm.

Žydės rugiai, svyruos artojai dirvoj
Ir kaulus milžinų noragais jie išvers,
Vaivorykštės iš lėto links ant šilo —
Lig dugno ežerus melsvus išgers.

O amžinai skambės jos vardas — Lietuva,
O lygumos, laukai ir upės jį kartos . . .
Čia žydi smėly savanorių kraujas,
Piliakalniuose kaulai milžinų tautos.

Iš partizanų poezijos

Jaunimas su kauke turi augti Lietuvoje

Korespondentai iš Vakarų pasaulio atsilanko Sovietų Sąjungoje, tačiau į Lietuvą ar kitas Baltijos valstybes jiems neleidžia užsukti. Tos sritys priklauso prie draudžiamųjų lankyti. Žinių iš ten turime tik kitu keliu — iš pogrindžio žmonių, patekusių į Vakarus ar iš repatrijavusių užsieniečių. Jų žiniomis pasinaudodami, čia norim sustoti prie vienos okupuotosios Lietuvos gyvenimo dalies — jaunimo mokyklose. Vaizdumo dėliai imame tik vieną provincijos vidurinę mokyklą, kokių yra dauguma.

*

Toje vidurinėje mokykloje yra 11 metų kursas. Pradžios mokyklai išeiti skiriami 4 metai, viduriniam mokslui treji ir aukštesniajam kiti 4. Po 4 metų reikia laikyti egzaminus iš pradžios mokyklos kurso, po kitų 3 metų iš vidurinės mokyklos kurso; baigus visus 11 metų ir išlaikius egzaminus, duodamas jau atestatas. Kas baigė 7 metus, gali toliau eiti į politechnikumus, įvairius institutus, akademijas ar specialias mokyklas. Tik visus 11 metų baigęs gali eiti į universitetą.

Gali eiti į universitetą, bet gali ir neiti. Nes tai priklauso ne tiek nuo to, ar gerai mokeisi, bet daugiau nuo to, kaip tave rekomenduos komjaunimo ar partijos atstovai.

Gerai mokytis nėra lengva Lietuvos mokykloje. Ne dėl to, kad būtų dideli reikalavimai. Ne. Daugiausia dėl to, kad trūksta tinkamų mokslui sąlygų. Šioje mokykloje yra apie 300 mokinių. Jų didžioji dalis yra valstiečių vaikai. Į mokyklą jie vaikščioja iš namų po 6 — 8 — 10 kilometrų. Rudenį ar žiemą, kai trumpos dienos ir blogi orai, daugelis mokinių susimeta grupėmis, samdosi miestelyje kambarį, patys perkasi maistą, patys taisosi valgį, ir mokytis tenka daugeliui naktimis prie menkos šviesos — žibalinės lempos. Dar 1954 m. pradžioje pati mokykla neturėjo elektros šviesos. Jos vos užteko milicijai, sveikatos namams, geležinkelio stočiai, depo ir geležinkeliečių namams. Už tat vasarą mokykloje pamokos po 45 minutes, žiemą tik po 35, kad galima būtų mokytis prie dienos šviesos. Neužtenka mokyklai ir patalpų. Viena mokinių dalis mokosi joje prieš pietus, kita popiet.

Mokykloje nuolat lankosi inspektoriai, tikrindami daugiausia mokinių politinį lygį. Neužtenka to, kad mokykloje yra vadinamas komsorgas, kurio pareigos tarp mokinių tokios, kaip kariuomenėje politruko. Šalia jų dar specialūs inspektoriai tikrina, ar pakankamai mokiniai pažįsta kom. partijos istoriją, ar pakankamai susigyvenę su komunizmo dvasia. Ypačiai reikalaudavo, kad būtų pagerbti rusų didvyriai; rusų kultūra, rusų armijos galingumas ir jos pranašumas prieš Vakarus. Už nepakankamą politinį išsilavinimą daug pribardavo inspektoriai mokytojus.

Lankėsi į mokyklą ir komjaunimo inspektoriai, jei nebūdavo pakankamai komjaunimo organizatorių pačioje mokykloje tarp mokytojų. Vienaip jie verbuoja mokinus jaunesnėse klasėse, kitaip vyresnėse. Jaunesnėse, sakysim, toks inspektorius ar mokytojas užrašo lentoje pareiškimo tekstą, kad nori įstoti į komjaunimo organizaciją; liepia paskui mokiniam tą tekstą persirašyti į lapelius ar sąsiuvinius ir pasirašyti; paskui tuos lapelius bei sąsiuvinius surenka, ir jau yra gatavi pareiški-

IDĖJOS

mai. Vyresnėse klasėse padaroma kitaip. Atvykęs inspektorius ar kompartijos atstovas pasišaukia mokinius po vieną į "raudonąjį kampelį". Prie stalo, užtiesto raudonai, pasisodina mokinį ir teiraujasi, kodėl jis nestoja į komjaunimą, kodėl jis priešingas tai organizacijai, ar gal tėvai jam neleidžia. Jei mokinys prasitaria, kad tėvai draudžia, tada toks inspektorius vyksta pas tėvus. Kai nesiseka susikalbėti gražiuoju, partijos atstovas primena tėvams, kad jų sūnaus ar dukters mokslas baigsis su vidurine mokykla, jei jie nestos į komjaunimą. Ir priešingai, jei bus geras komjaunimo narys, galės gauti stipendiją ir stoti į universitetą.

Ir tai nėra tik grasinimas. Mokyklos baigimo pažymėjimas tikrai bus geresnis, jei mokinys yra komjaunuolis. Mokinys gali ir gerai mokytis ir per egzaminus gerai mokėti išeitą per metus kursą, bet švietimo atstovai jo pažymius sumažins, jeigu komjaunuolių ar kompartijos atstovai bus jį rekomendavę kaip "politiškai nepažangų", "politiškai atsilikusį", "politiškai neaktyvų". O su silpnesniais pažymiais jis negalės įstoti į universitetą, nes stojant reikalingas ne tik atestatas, bet tarp kitų popierių ir kompartijos pažymėjimas, kuris įteikiamas universitetui uždarytame voke.

Kad apsisaugotų nuo blogų pažymių, kaikurie negabesni mokiniai įstoja į komjaunuolius. Vieni tik iš oportunizmo, bet kiti ir iš fanatizmo. Kiekvienoje klasėje yra tokių po vieną antrą, kurie seka kitus mokinius. Nors jų nedaug, bet su tokiais kiti mokiniai ir mokytojai turi nemaža vargo. Viena, nemokėdami pamokos, jie tuojau aiškinasi, kad nesupratę, ir mokytojas turi aiškinti iš naujo. Tai trukdo pažangesniems normalų darbą, prisideda prie to, kad bendras švietimo lygis žemas. Antra, kai komjaunuoliai gauna menkus pažymius, tuoj reaguoja partija ir tiria, ar mokytojas nėra nusistatęs prieš komjaunuolių organizaciją. Be to, mokymo lygį dažnai žemina ir vadinama "procentomanija": mokytojas tegali rašyti tik tam tikrą procentą nepatenkinamų pažymių.

Nors partinis spaudimas stiprus, bet iš 300 šios mokyklos mokinių, komjaunuolių dar 1953 pabaigoje buvo nedaugiau kaip 10%. Nors propaganda prieš religiją varoma ir per kitas pamokas ir specialiai, bet iš 300 mokinių per 200 lankė bažnyčią ir ėjo sakramentų. Tokius kritikuoja mokinių susirinkimuose ir jų pavardes skelbia sieniniuose laikraščiuose.

Kalėdų ir švenčių metu mokslas nebuvo nutraukiamas. Tada mokiniai darės nervingi, klasės sunkiai suvaldomos. Tas pats darėsi ir vasario 16.

Pasitaiko, kad mokiniai susimeta į pogrindines organizacijas. Tokia organizacija buvo iššifruota 1952 Kaune ir daug mokinių suimta. Tokių atsitikimų šioje provincijos mokykloje nebuvo. Tik ir čia mokiniai priešingi visam režimui. Gyvenimas juos išmokė netikėti mokytojų žodžiais ir atskirti, kur jie kalba iš įsitikinimo ir kur iš prievartos. Išmokė taip pat daugiau tylėti ir savo nepasitenkinimo nerodyti veiksmais. Susidaro jaunimas kaukę, po kuria slepia savo mintis ir pergyvenimus, slepia jaunimui būdingą gaivališką tiesumą ir atvirumą, laukdami, kada galės ištrūkti iš mokyklos.

Tik baigęs 7 klases, 14 — 15 metų vaikinas ima pažymėjimą ir savo asmens charakteristiką ir mėgina stoti į technikos mokyklą ar kitas specialias mokyklas, kurios paskubina duoti profesiją. Tokių esti apie 70%. Kai tokia mokykla turi pakankamai kandidatų ir naujų nepriima, buvę kandidatai į ją grįžta atgal į

vidurinę mokyklą. Tokių grįžtančių esti apie 20% iš tų, kurie buvo pasitraukę. Tada mėginta ištesėti, iki baigs visus 11 metų, ir atsidarys kelias į universitetus. Bet juo labai nedaug gauna pasukti.

SUBOLŠEVIKINTAS ŽODYNAS

Lietuvoje išleistas 1954 metų gale "Dabartinės lietuvių kalbos žodynas". Žodyno komisijoje buvo J. Balčikonis, J. Kabelka, K. Karsokas, J. Kruopas (atsakomasis redaktorius), rusas B. Larinas, A. Lyberis ir K. Ulvydas. Žodžius aiškindami, redaktoriai buvo priversti naudotis sovietiniais žodynais.

Dėmesio verta, kad dalis lietuviškų žodžių čia "laidojami" — tokie kaip "ūkininkas", "seniūnas" vadinami "pasenusiais". Eilė žodžių aiškinami bolševikiškai ar bent uždedamas kaip karvei balnas bolševikinės propagandos sakinys. Pvz.

"tauta. Baltų ir slavų kalbų artimumas yra lietuvių genčių, lietuvių kalbos ilgų amžių bendro su slavais ekonominio, kultūrinio ri politinio vystymosi rezultatas. Džiaugsmo ir laimės kupina vieningoje tarybinių tautų šeimoje Spalo demonstracijoje žengia lietuvių tauta".

genocidas, gyventojų atskirų grupių išnaikinimas rasiniais ir nacionaliniais (religiniais) motyvais — sunkiausias nusikaltimas žmonijai, kurį daro imperialistinė buržuazija".

badas... "Amerikos imperialistai pavergtas tautas marina badu".

J. Diržys

Europoje yra daugiau galimybių turėti tikslesnių apie Lietuvą informacijų, kurios gali dominti rezistenciją. Tam reikalui į Laisvę žurnalas paskyrė Frankfurte savo nuolatinį bendradarbį.

REZISTENCIJOS PAGERBIMAS

Birželio 23 vis daugiau paminima Lietuvos rezistencija. Tai dienai buvo duotas ir J. Brazaičio pranešimas per Amerikos Balsą Europoje Lietuvos jaunimui. Jo ištraukos:

*

Laisvajame pasaulyje šiomis dienomis lietuviai prisimena tas birželio 15, 14 ir 23...

Birželio 15 ir 14 tai ženklas grobiamos, naikinamos, deportuojamos, kenčiančios Lietuvos. Birželio 23 atverčia kitą lietuvių dvasios lapą. Tai pasipriešinusios, kovojančios, laiminčios Lietuvos lapas. Birželio 14 primena, kad lietuvių tauta buvo viena iš pirmųjų Vakaruose sovietinio imperializmo aukų. Birželio 23 liudijo, kad lietuviai buvo vieni iš pirmųjų, kurie svetimam smurtui pasipriešino. Ir dabar birželio 23 proga laisvėje esantieji lietuviai mini lietuvių tautos rezistenciją, pasipriešinimo dvasią, kuri per eilę metų reiškiasi įvairiomis formomis.

Tėvynės pasipriešinimo dvasią labiausiai seka jaunimas. Iš partizanų parašytos knygos Partizanai už geležinės uždangos, iš laisvėn pakliuvusių žmonių pasakojimo jie seka tuos nežinomus didvyrius, vyrus ir moteris, seka ir tuos pasyviosios rezistencijos žmones, kurie sugeba maskuoti savo veidą ir veiklą, kad išvengtų betikslės aukos. Minėjimuose prie inscenizuoto partizano kapo pergyvena graudų partizano likimą, išreikštą partizanų poezijos tokiuose žodžiuose:

Ateis pavasariai, paskęs laukai
žieduose,
Miškuose pirmosios žibuoklės
sužydės,
O kas ateis prie tavo kapo,
žuvęs partizane,
Ir kas vainiką iš pirmų žiedų
uždės.

Jaunimo susibūrimuose dažnai skamba graudi partizanų daina "Gegužėle, šį metelį tu anksčiau pas mus parlėk", arba gilios tėvynės meilės daina: "Aš verkiau parimus tarpvartėj darželio".

Tarptautiniuose jaunimo suvažiavimuose, leidiniuose svetimomis kalbomis jaunimas nepraleidžia progos liudyti tiek apie kankinamą Lietuvą, tiek ir apie lietuvių herojinę pasipriešinimo dvasią.

Ir liudija sėkmingai. Laisvajam pasauliui pažįstami jau ne tik Lietuvos skundai. Vis daugiau dėmesio kreipa į pavergtųjų pasipriešinimo dvasią ir žygius. Lietuvių rezistenrijos žmonių liudijimai Amerikos kongreso Kersteno komisijoje, Sovietų MGB pulkininko Burlickio parodymai, iš Vorkutos grįžusio vokiečių gydytojo Scholmerio, amerikiečio Noble ir kt. pasakojimai parodė laisvajam pasauliui, kad bolševikam pasisekė užgrobti valstybes, bet nepasisekė laimėti palankumo bolševizmui nei palaužti lietuvių laisvės noro nei išsilaisvinimo vilties. Vakaruose stiprėja įsitikinimas, kad didžiausias talkininkas kovoje prieš komunizmą tai pavergtųjų valia neišsižadėti laisvės troškimo.

Birželio 23 laisvėje esantieji lietuviai gyvai jaučia, kaip geležinė uždanga neįstengia nuslėpti ne tik Lietuvos kančių, bet ir jos pasipriešinimo dvasios. Lyg neregimais spinduliais, lyg oro tiltu jungiasi tą dieną laisvėje esantieji su pavergtaisiais. Tą dieną abeji ima giliau gyventi tuo pačiu tikėjimu, kurį laisvės kovotojo kapo akivaizdoje išreiškia partizanų poezijos autorius:

Ir čia žuvai. Ir parašei krauju ant
tėvų žemės:
"Lietuvi, amžiais būk didus, nes
tavo kelias — kruvina kova".
Ir metai eis, žydės laukai prie
kelio,
Ir kelsis vėl iš kraujo Lietuva.

TREMTYJE

Gudai ir Lietuva

Po paskutinio karo Vokietijoje Vlikas susirišo tuoj pat su latviais ir estais; bendrai politinei veiklai jie sudarė Baltų Tarybą. Po poros metų pradėjo bendradarbiauti ir su ukrainiečiais; darant protarpiais bendrus keturių pasitarimus. Penktuoju būtų galėję būti gudai. Tuebingene buvo atmosfera paruošta bendrame visuomenės susirinkime,.. kuriame dviem pranešimais, lietuvio ir gudo, buvo apžvelgti istoriniai tarp lietuvių ir gudų santykiai. Tačiau po to pirmas lietuvių ir gudų politikų susitikimas Muenchene nesurado bendro ryšio. Iš lietuvių pusės, kaip ir seniau, buvo pareikštas džiaugsmas bundančia gudų tauta ir su simpatija sutiktos gudų pastangos sukurti savo valstybę. Tačiau gudų politikų teritorinės pretenzijos ne tik į Vilnių, bet vos ne iki Vievio nustūmė neribotam laikui betkurį artimesnį bendradarbiavimą, iki gudų veikėjai realiau pergalvos savo tezes. Žemiau dedama apžvalga rodo, kad ir dabar gudų veikėjų blaivesnio žvilgsnio nematyti.

*

JAV Atstovų Rūmų komisija, tyrinėjusi, kaip Sovietų Sąjunga brutalia jėga prisijungė Baltijos ir kitus kraštus, savo teisminių apklausinėjimų davinius sutraukė į apžvalginį raportą, padarytą Atstovų Rūmuose (Nr. 2684, Part 16) ir išleido jį atskiru leidiniu Summary Report of the Select Committee on Communist Agression, Washington, 1955, 44 p.). Leidinys daro gerą įspūdį. Jame gana ryškiai, nors ir suglaustai suminėti esminiai bolševikų teroro bruožai, etapai ir metodai, apie kuriuos komisija yra patyrusi iš tiesioginių liudininkų ir dokumentinės medžiagos. Raporte nurodoma, kad buvo padaryta 50 viešų posėdžių, apklausta Amerikoje bei Europoje 335

asmenys, ir peržiūrėta 1,500 vienetų įvairios įrodomosios medžiagos.

Be šio pagrindinio raporto, komisijos vardu išleisti dar **specialūs raportai**, skirti atskiriem kraštam ir žydam. Jų viso yra 14 ir apima Lenkiją (nr. 1, 37 p.), žydus (nr. 2, 34 p.), Estiją (nr. 3, 34 p.), Ukrainą (nr. 4, 36 p.), Armėniją (nr. 5, 16 p.), Gruziją (nr. 6, 31 p.), Bulgariją (nr. 7, 18 p.), Čekoslovakiją (nr. 8), Gudiją (nr. 9, 31 p.), Vengriją (nr. 10, 28 p.), Rumuniją (nr. 11, 25 p.), Latviją (nr. 12, 25 p.), Albaniją (nr. 1v, 22 p.) ir **Lietuvą (nr. 14, 22 p.)**. Šie specialūs raportai, komisijai užsakius, buvo paruošti jėzuitų universiteto Washingtone (Georgetown University), pasitalkinus atskirų tautų žmones. Lietuviškajam raportui paruošti, kaip paaiškėjo iš sukelto ginčo spaudoje, buvo pakviestas dr. Domas Krivickas.

Visuose raportuose randame vienodas įžangas, kurios išleistas brošiūras pristato amerikiečių visuomenei tokiais pačios komisijos žodžiais:

"Tikimasi, kad šis raportas amerikiečių visuomenei padės geriau suprasti tautas ir žmones, pavergtus komunizmo, ir aiškiau įsisąmoninti tarptautinio komunizmo kriminalinės konspiracijos esmę, tikslus ir taktiką".

Kad Amerikos visuomenė geriau nusimanytų, kas yra tie bolševikų pavergti kraštai, duoti trumpi **istoriniai įtarpai**, kurie praeitį suriša su dabartimi. Tos dalies autoriai į plačius istorinius vandenis nesileidžia, daugiau liečia pačius naujausius laikus, kitų kaimynų atžvilgiu laikosi santūriai. Mintis kreipiama į patį tikslą — iškelti komunistinės konspiracijos žalą.

Iš tos linijos ryškiai iššoksta **Gudijai skirtas raportas** (nr. 9). Jo istorinis įtarpas apima daugiau negu trečdalį viso teksto (11 pusl. iš 31) ir jame pasakojama ne tai, kas priklauso Gudijos praeičiai, o rašyte nurašoma **Lietuvos praeitis.**

Kodėl gudai taip padarė?

Gudijos raporto "istorikui" dūrė pagunda, prisidengus Atstovų Rūmų komisijos vardu, pakloti pretenzijas į Lietuvos žemes ir jos praeitį dviem tikslam: viena, parodyti, **kokia galinga ir garsi buvo Gudija praeityje**; antra, oficialiai lyg ir įteisinti tai, ko siekiama. Juk paskui bus galima sakyti: ana, JAV oficialiame leidinyje buvo taip ir taip rašyta. Kad tai yra dar nesubrendusios tautos ir jos vadovų žymė, aišku tik tiem, kurie Rytų Europos istoriją pažįsta geriau už tą Gudijos raporto "istoriką". Kas to nežino, gali ir patikėti, jog "Gudija vaidino didelį vaidmenį viduramžiais", kaip rašoma Gudijos raporto pradžioje, ir kad ji neatsirado tiktai po antrojo Didžiojo karo, kai "buvo įvesta į Jungtines Tautas Gudijos Sovietinės Respublikos vardu". Va, ir tam faktui paneigti gudam teko griebtis **istorijos klastojimo**, nes praeityje niekada nėra buvę nei didelės, nei nepriklausomos Gudijos valstybės. Ji yra paskutinių laikų padaras, kuris norima įvilkti į istorinį Lietuvos drabužį su "Gudijos valstybiniu ženklu" — Lietuvos Vytimi, ir su "Gudijos valstybine vėliava" — lenkiškųjų varsų trispalve. Galima tai dar teisinti, nes tie simboliai praeityje apėmė ir gudų gyvenamas sritis, bet patys istoriniai faktai yra jau nebe simboliai, ir jų žarstymas į savo aruodą praeities nepakeičia. O aname Gudijos raporte, aklai užsimerkus, **praeitis išverčiama it kokia rankovė.**

Gudijos raporte pat pradžioje sudaromas įspūdis, kad gudai, o ne kurios kitos slavų giminės, pirmieji ėmėsi jungtis ir sudarę stiprią valstybę Dauguvos ir Dniepro aukštupiuose su centru Polocke. Polocko kunigaikščiai "valdę baltų gimines iki pat Baltijos marių". Toje valstybėje dar XII amžiuje buvusios "gudiškos Vilniaus ir Gardino kunigaikštystės". Vilnius ir kitoje vietoje suminimas anksčiau, negu isto-

rijoje iškyla jo vardas (1323). Labai keista ir nesuprantama, kaip ta "galinga valstybė" nei iš šio, nei iš to susmenga, dingsta kažkur jos kunigaikščiai ir iškyla "gudas" **Mindaugas.** Jis laikomas Naugarduko kunigaikščio Ringaudo sūnumi, galimas daiktas pagonis (was apparently a pagan), bet 1250 metais krikštijęsis, popiežiaus vainikuotas karalium (nesakoma — Lietuvos, Lettovie), nužudytas savo sūnaus. Kiek žodžių — tiek nesąmonių!

Mindaugas nebuvo joks gudas, jo tėvo vardas nežinomas; jis krikštijosi tik vieną kartą; buvo nužudytas su dviem savo sūnumis, o ne sūnaus; Vilniaus jokie šaltiniai Mindaugo vardo nemini, jie nežino ir to, kad Polocko kunigaikščiai būtų kada valdę baltus net iki pačios Baltijos.

Tos pačios nesąmonės kartojamos apie **Gediminą ir Algirdą.** Gediminas steigęs savo sostinę Vilniuje, "vakarinėse gudų žemėse", nes jam "patogiau buvę" vesti kovą su kryžiuočiais. Gudai "nelaimingai įtraukiami" į tas kovas; vadinasi, gudų tos kovos nelietę. Algirdas, tariant vulgariai, daromas jau tikru "kacapu": jis gudų kalbą padaręs "valstybine kalba", 10 savo sūnų iš 12 išauklėjęs provoslavais. O yra žinoma, kad daugiau Algirdo sūnų buvo nekrikštyta, iki jie suaugo, ir "valstybinės gudų kalbos" joks Lietuvos kunigaikštis neįvedė. Tiesa, bažnytinė slavų kalba, ne gudų, buvo vartojama oficialiem raštam, bet šalia jos raštui vartotos dar lotynų ir vokiečių kalbos.

Apie **Kęstutį,** kurio jau nebuvo galima sugudinti, terašoma, kad jis, "galimas daiktas" buvęs Trakų kunigaikštis, nors tai yra žinoma tiesa. **Vytautas Didysis nė žodžiu neužsimenamas.** Jis, mat, perdaug istorijoje žinomas ir į gudų sterblę nebuvo kaip jo sužerti. Apskritai, toliau Gudijos istorijos pasakojimas staiga susitraukia, nes Lietuvos kunigaikščių, kurie kartu buvo ir Lenkijos karaliai, nebuvo kaip gudinti.

Išeinama vėl į laukus tiktai XIX amžiuje, po padalinimų, ir čia pasakojama, kaip gudai, magiškai sukilę prieš Maskvą (1831 ir 1861), kaip jie veikliai dalyvavę 1905 metų revoliucijoje, kaip nuo 1907 metų labai žymus gudų judėjimas buvęs seminarijoje ir akademijoje, kaip pirmojo Didžiojo karo metu jie siūlę Vilniuje ir Petrapilyje — kunigų lietuviam atkurti Didžiąją Lietuvos Kunigakštystę, bet lietuviai "bijoję pradingti savo mažu skaičiumi". Bolševikam gudai taip pat spyręsi, kiek galėję, ir čia lietuviai talkinę (vienintelis palankus atsiliepimas apie lietuvius, kurie telaikomi **"žemaičiais"**).

Šioje pagyrų istorijoje galima būtų daug pataisų padaryti, bet valia žmonėm girtis, kai kitų nekabina. Krinta į akį tik tai, kad ir čia viso gudiškojo judėjimo centru daromas Vilnius. Čia tėra tiek tiesos, kad gudiškajai sąmonei žadinti daugiau padarė Vilniaus krašto sugudėję lietuviai ar lenkai negu Minsko srities tikrieji gudai.

Pagaliau Gudijos raporte stipriai iššoksta gnybtelėjimas lenkam, **o reverensas bolševikam.** Rašoma, būtent, kad lenkų okupacijos metu (1920 — 1939) gudam buvę mažiaus laisvės negu dabar po bolševikų letena. "Gudijos SSR suteikė jaunimui darbą, studijų galimybę ir didesnę laisvę, negu buvo prie lenkų" — tvirtinama žodis žodin (14 p.). Kam tada reikėjo brošiūros antroje dalyje pasakoti apie bolševikų terorą?

Reikia laikyti nesusipratimu, kad tokios brošiūros išeina iš oficialių JAV įstaigų. Lietuviam gi yra įspėjimas pasitempti **informacijos lauke.** Jei būtų daugiau gerai paruoštų, lengvai paskaitomų ir patrauklių leidinių apie Lietuvą, betkam grei-

Tautinės bendruomenės amerikiečių akimis

Šiemet gegužės 1 Amerikos lietuviai pradėjo naują bandymą savo istorijoje — išlaikyti savą tautinę kultūrą visus lietuvius apimančios bendruomenės organizacijos pagalba.

Šia proga paseksime, kaip amerikiečiai sociologai žiūri į tautinių bendruomenių likimą Amerikoje.

*

Tautines mažumas Amerikoje labiausiai respektuoja — bent žodžiu — Amerikos politinės partijos, ypačiai demokratai, įsteigę "tautybių komitetą" prie partijos vyriausios būstinės. Pagrindinė jo paskirtis — patraukti rinkikus į savo pusę. O iš paskirų mažumų daugiausia Amerikos sociologų ir laikraštininkų dėmesio susilaukdavo lig šiol pati gausingiausioji — negrai, kurie savo fiziniu skirtingumu sukelia daugiau problemų amerikiečių tautos plėtotėje.

Amerikiečių moksle vyrauja nuomonė, kad vadinamoji "tirpinimo katilo" teorija ("melting pot"— pirmą kartą žodis pavartotas 1906 Israel Zangwill vaidinime) esanti veiksmingesnė nei "kultūrinio pluralizmo" ar "tautų tautos" teorija, formavusi amerikiečių tautą ("kultūrinio pluralizmo" terminas buvo panaudotas pirmu kartu Horacijaus M. Kallen straipsniuose ir knygoje "Assimilation and Democracy").

Kaip kūrėsi tautinės bendruomenės Amerikoje

Nathan Glazier įdomiai apibūdina tautinių bendruomenių kūrimąsi. Esą vokiečiai ir airiai pirma tapo tauta, o paskui sukūrė ir valstybę. Kai jos pačioje Amerikoje bandė įsteigti savo tautines valstybes, JAV Kongresas rado reikalą specialiu įstatymu tai uždrausti. Čia, žinoma, daug svėrė tai, kad visur pirmieji pasireikšdavo anglosaksai, o kiti paskui turėdavo prie jų taikytis ir virsti "tirpinmo katilo" aukomis. Atsparesni buvo vėlesnės imigracijos norvegai ir švedai, gana ilgai pajėgę atsilaikyti tirpinimo jėgai. Atvykę jie dar nesijautė esą vienos tautos vaikai; jie grupavosi pagal paliktos gimtinės miestelius ir parapijas. Tik susidūrę su svetima kultūra, jie tapo sąmoningesniais savosios kultūros saugotojais, leisdami savo laikraščius, lankydami savas mokyklas, klausydami savo parapijos kunigų. Tačiau miestų ir pramonės augimas didelę jų dalį vis dėlto "įmaišė į katilą" ir asimiliavo.

Glazier prieina išvadą, kad Amerikoje tautinės bendruomenės tebesilaiko dėl to, jog jos arba turėjo aiškią ideologiją, kaip vokiečiai ir airiai, arba gyveno atskirose izoliuotose kolonijose, kaip skandinavai, lietuviai ir kt.

Per amerikoniškumą į lietuvybę

Esą lenkai, lietuviai, kroatai, slovakai, slovėnai..., atvykę į Ameriką, šio šimtmečio pradžioje, buvo pertamsūs, kad jų ideologija galėtų juos sulaikyti nuo nutautėjimo, nors jie ir stengėsi iškovoti nepriklausomybę savo gimtiesiems kraštams Europoje. Esą lietuviai tik Amerikoje pasijuto esą giminingi, turį tą pačią kalbą bei bendrus interesus. Iš atsilikusių kaimiečių jie pasidarė išprususiais miestiečiais. Kaip R. E. Park rašo, net pirmasis laikraštis lietuvių kalba pasirodęs ne

---

čiau užkliūtų ir tie melai, kurie dabar skleidžiami mažiau nusimanantiems Rytų Europos klausimais. Tai yra taip pat kovos baras, į kurį pro pirštus žiūrėti negalima. **Ginant praeitį, labai dažnai ginama ir ateitis.** **S. S.**

Lietuvoje, bet Amerikoje (autorius čia klysta, nes F. Kelkio ir F. Kuršaičio laikraščiai daug anksčiau pasirodė Prūsų Lietuvoj, ne Amerikoj). Tik vėliau emigrantinės grupės esą pradėjusios skirstytis ne kaimais ar miesteliais, bet pagal politines ideologijas. Tai persimetė ir į bundančią rytų Europą. Taip Čekoslovakija, rašo Glazier, užgimė vieno susirinkimo Pittsburghe metu! O Lietuvos kaimiečiai pirma tapo amerikiečiais, ne lietuviais.

Tamsumas skatina nutautėjimą

Kadangi augštesnysis rytų Europos kraštų sluogsnis, — mano Glazier, — kūrė kultūrą tik sau, žemesnysis sluogsnis buvo paliktas tamsoje. Todėl imigrantų vaikai — antroji karta — stengėsi kuo greičiau išsiskirti nuo savo tėvų — pirmosios kartos. Esą pirmoji karta buvusi tokia tamsi, kad nežinojusi, kokios tautybės ji esanti. Oficialiai jie buvo vadinami "Russki" arba "austro - vengrais", o paniekinamai — "bohunks". Ankstyvosios emigracijos lietuviai dažnai save vadindavo "polaks", kol vėliau išvirto "litvakais". Louis Adamic knygoje "What's your name" įspūdingai aprašo vieno tokių "bohunks" tėvų (slovakų) vaiko likimą. Jis bandė pakeisti pavardę ir staiga tapti "amerikiečiu". Tačiau visokios bėdos ir vargai darbe ir šeimoje jį taip užgulė, kad jis atgavo pusiausvyrą tik nutaręs grįžti prie savosios tautinės bendruomenės. Aplamai sociologai prieina išvadą, kad — nors tai sunkiai įtikinama — trečioji imigrantų karta rodo tendenciją domėtis savo senelių kultūra ir didžiuotis jų tautybe.

Beje, Glazier pastebi, kad nemaža "bohunks" anūkų dalis bando greičiausiu laiku įsigyti naujojo krašto amerikonišką prestižą pačiu paprasčiausiu būdu — suanglindami savo pavardę, kartais pakeisdami net tikėjimą, tačiau jų daugumas nesidrovi pasisakyti esą "slovakai", "lenkai" ar "lietuviai". Nėra abejonės, kad jie kalba angliškai, naudojasi Amerikos kultūra ir garbina Dievą amerikoniška savo tikėjimo forma, tačiau tuo pat metu jie remia ir tautines bendruomenes ir šiek tiek jų prisilaiko, vedami kažkokio jausmo, susijusio su nostalgija ar sunkiai apčiuopiama ideologija. Beje, toji ideologija skiriasi nuo devynioliktojo šimtmečio imigrantų (o taip pat ir nuo paskutiniųjų metų tremtinių ideologijos. Red.). Kad ir nesiryždamas spėti tautinių bendruomenių likimo Amerikoje, Glazier vis dėlto samprotauja, kad jų išsilaikymas priklauso nuo jų vadų sugebėjimo suderinti amerikiečių kultūrą su savo tautiniais interesais bei sava kultūra.

A. Šalčius

Mūsų socialistinis jaunimas pasisakė

Vienas iš pokarės visuomeninio gyvenimo revoliucingiausių reiškinių neabejotinai yra Europos socialdemokratijos vidinė kova dėl savo idėjinių pagrindų. Kadangi socialdemokratinis sąjūdis yra vienas iš didžiųjų visuomeninių sąjūdžių, ypačiai Europoje, tai ši jo vidinė kova verta rimto dėmesio. Verta ji rimto dėmesio dar ir dėl to, kad tai yra pastangos nutraukti idėjinius saitus su bolševizmu, tad esmėje yra ir antibolševistinė kova.

Socialdemokratijos ideologija lig šiol buvo atremta trims stulpais: istoriniu materializmu, klasių kova ir religijos neigimu. Tais pačiais ideologiniais pagrindais remiasi ir bolševizmas. "Bolševizmas, atskilęs nuo socialistinio sąjūdžio, **pasisavino jo ideologinius pradus** (m. p. Vt. Vt.), jais remia savo siekimus, jais stengiasi grįsti ir pateisinti savo veiklą, kad ir žiauriai juos klastodamas", — rašo mūsų socialdemokratai (žiūr. "Ateities Keliu", 1949 m., No 1(17), ps. 5).

1. Nauji keliai Vokietijoje

Nesigilinant į priežastis, tenka konstatuoti faktą, kad po II pasaulinio karo Europos socialdemokratijos vadovaujančiuos sluogsniuos ėmė reikštis stipri iniciatyva šiuos socialdemokratijos ideologinės giminystės saitus su bolševikais nutraukti, atnaujinant socialdemokratijos pagrindus. Ir jeigu iš vienos pusės visa eilė vidurio ir rytų Europos, taip pat Vokietijos socialdemokratinio sąjūdžio įžymių veikėjų atsidūrė bolševikų stovykloje, tai iš antros pusės Vokietijos, Austrijos, Olandijos, Danijos socialdemokratinio sąjūdžio viršūnėse nuo pat 1945 m. čia stipriau, čia silpniau, bet nuolat reiškiasi pastangos reviduoti socialdemokratijos ideologinius pagrindus. Toks žinomas tarptautinio masto socialdemokratas vokietis dr. Carlo Schmidtas jau 1946 m. sakė, kad

"šiandien žinome senosios partinės programos kaikurias teorijas niekam tikusias... Viena iš tokių teorijų yra istorinio materializmo dogma, pagal kurią visa, kas įvyksta,.. gamtinio dėsnio būtinumu yra nuspręsta tiktai ūkinių veiksnių... visas istorinis vyksmas yra ne kas kita, kaip ūkinių ir klasinių santykių išraiška; idealistiniai ir doriniai akstinai iš esmės neko negali pakeisti; net jie patys yra tik nesąmoninga tam tikros ūkinės padėties apraiška... Šitas mokslas, kuris prieš kelis dešimtmečius daug kam buvo tarsi religija, turinti absoliutinį tikrumą, yra iš pagrindų atmestinas... Tuo pačiu yra išreiškiamas atsisakymas ir nuo klasių kovos dogmos. Pas mus anksčiau buvo mokoma, kad betkuri istorija, betkuri pažanga ar reakcija savo pagrinde esą ne kas kita, kaip savaimingas klasių kovos padarinys... Jeigu mes šiandien sakome..., kad socialdemokratija jau nebėra klasių kovos partija, tai yra tiktai ilgo patyrimo ir išsivystymo išvada... Markso veikaluose galima rasti, kad religija esanti opiumas liaudžiai, nes ji leidėianti pamiršti klasines skriaudas, ir pomirtinio gyvenimo paguoda atimanti revoliucinę energiją... Todėl anksčiau.. daugelis mūsų draugų buvo pasidarę išvadą, kad sąmoninvas darbininkas privaląs ..reliyiją,.. jei jau ne apskritai neiyti, tai bent išvyti iš savo paties vyvenimo... Pasakykime atvirai: socialdemokratų.. partija.. nėra antikrikščioniška partija... Antikrikščioniškas, net antibažnytiškas nusistatymas, kaip toks, neyali rasti vietos mūsų eilėse" (žiūr. "Schwaebisches Tagblatt", 1946.2.19., No 147, ps. 5).

Tas pat mintis dr. Schmidtas kartoja ir 1953. Ir dabar jam talkina jau ne tik socialdemokratinių viršūnių žmonės, kaip dr. Hoegneris, Loebe, Reuteris, bet ir socialdemokratinis jaunimas (žiūr. "Į Laisvę" 1954 m., No. 2(39), ps. 47—49).

2. Mūsiškiai senu keliu

Šioj kovoj dėl socialdemokratijos ideologinių pagrindų revizijos mums ypačiai įdomi mūsųjų socialdemokratų pozicija. Kai 1946 m. mūsų socialdemokratams, švenčiant savo organizuoto reiškimosi 50 metų sukaktį, buvo pateiktas klausimas: "Kaip jie nusistatys istorinio materializmo, klasių kovos ir kovos su religija atžvilgiu?", — tai atsakymai tais klausimais tada nebuvo pažangūs. Istoriniam materializmui mūsų socialdemokratai buvo ištikimi, nes, nors istorijos ir visuomenių santykių teisingas supratimas, "gamtos dėsnių pažinimas, sudaro žmogaus protui daug tamsių kampų", visdėlto ir "šioje srityje mokslas jau senokai tarė savo svarų ir aiškų žodį" ir "tas žodis yra istorinio materializmo filosofijoje" (žiūr. "Ateities Keliu", 1946, No. 2, ps. 6).

Mažiau aiškumo buvo atsakyme dėl klasių kovos principo. "Klasių kova ne socialistų išgalvota. Visuomenės klasės yra gyvenimo faktas. Fakto pasėka — klasių priešingu-

mai ir rezultatas — klasių kova". Bet ar ši kova yra principas, kuriuo grindžiama socialinė santvarka, ar tik blogybė, kurią reikia šalinti? Ar ši kova turi baigtis klasių susinaikinimu, ar susiderinimu? Į tai aiškaus atsakymo tada negauta, nors bendras įspūdis, kad marksistinis klasių kovos principas mūsų socialdemokratams tebegalicjo, išliko (žr. "Ateities Keliu" 1946, No. 3, ps. 12).

Religijos ir bažnyčios atžvilgiu mūsų socialdemokratai tada pasisakė darą skirtumą "tarp religijos bei religinių žmogaus įsitikinimų ir pačių tikybinių sistemų". "Tikėk, kaip nori; kap ir kuo tiki — tavojo proto ir sąžinės dalykas"; tačiau "socialdemokratų nusistatymu tikybiniai asmens ir tikybinių bendruomenių reikalai nebūtų siejami su jų ūkiniais ir socialiniais santykiais" (žr. "Ateities Keliu" 1946, Nc. 3, ps. 8).

Sąžinės laisvės teisė tai nėra tik žmogaus teisė į savo vidinį nusistatymą, betteisė į šį vidinį nusistatymą praktiškai reikšti gyvenime. Net bolševikiniai metodai, kaip rodo sovietinė tikrovė, neįstengia žmonių vidinių nusistatymų pavergti, bet tai dar nerodo ten esant sąžinės laisvę, nes yra persekiojamas tų vidinių nusistatymų reiškimasis gyvenime. Todėl ir mūsų socialdemokratų nusistatymas atskirti... mokyklą nuo bažnyčios" negalima kitaip suprasti, kaip religinės bendruomenės nariams sąžinės laisvės vykdymo paneigimą, nuosekliai einantį iš religijos marksistinės sampratos, bet lygiai nuosekliai nesuderinamą su demokratijos principais.

Ne mūsų paklausimai, bet pati Europos socialdemokratinės minties raida vertė mūsų socialdemokratus kiek vėliau (1949 m.) klausti save: "Ar viskas tvarkoje socialdemokratijos ideologiniame bagaže? Ar netenka kaiko keisti savo pažiūrose ir savo veikimo taktikoje?" Atsakymas ir šiuo atveju toks pat, kaip 1946 m.: "socialdemokratija jaučiasi stipresnė savo ideologiniuose pagrinduose, kap kada nors buvusi... pradų nereikia keisti" (žiūr. "Ateities Keliu" 1949 m., No. 1(17), ps. 6).

3. Jaunimo pažanga

Po visa to negalima nelaikyti tam tikra staigmena mūsų socialistinio akademinio jaunimo sambūrio kovo 12 d. New Yorke suorganizuotos dr. J. Repečkos paskaitos, siekusios "atskleisti Vakarų politinių laisvių ir senos akademinės kultūros dirvoje brendusio demokratinio socializmo teikiamas perspektyvas ir surasti savo krašto vietą bei nustatyti mūsų (socialistų — Vt. Vt.) uždavinius tų perspektyvų rėmuose". Ne pati paskaita staigmeniška, bet kaikurios mūsų socialdemokratų jaunosios kartos vėliavininko pareikštos idėjos. Būtent, dr. Repečkos pareiškimas, kad socialistiniam akademiniam jaunimui dialektinio materializmo ir klasių kovos marksistinės dogmos nebeegzistuojančios. Vietoj dialektinio materializmo jaunieji socialdemokratai iškelia etinį humanizmą ir žmogaus asmens vertę, pabrėždami demokratinį asmens pirmumo principą. Vietoj klasių kovos paskaitoje iškelta mintis, kad socialinė demokratija turi remtis kooperavimu ir visų žmonių solidarumu. Vietoj gamybos priemonių suvalstybinimo pabrėžtas jų suvisuomenimas. Pabrėžtas ir privačios nuosavybės reikalingumas, nes tai esanti viena iš žmogaus laisvės sąlygų. Primntas valstybės tarnybinis pobūdis: ne žmogus valstybei, bet valstybė žmonių laisvei ir gerovei. Žodžiu, dr. Repečkos, kaip mūsų socialistinio akademinio jaunimo sambūrio vėliavininko, pareikštose idėjose aiškiai justi socialdemokratinei ideologijai naujų pagrindų ieškojimas. Nesvarbu, ar tai yra tik Europos atitinkamų socialdemokratinių idėjų raidos atgarsis, ar savaimingai mūsų socialistinio akademinio jaunimo sąmonė-

je subrendusi reakcija prieš marksistines dogmas, visokiu atveju tai yra reikšmingas mūsų socialdemokratinės ideologijos revizionizmo reiškinys, kurį tenka laikytis pažangiu. Būdinga, kad paskaitoje dalyvavę senieji mūsų socialdemokratijos ideologai šiam jaunimo revizionistiniam pasireiškimui neoponavo ir savo 1946, 1949 m. nusistatymo negynė.

4. Sustojimas pusiaukelėje

Būdingas tačiau mūsų socialistinio akademinio jaunimo vėliavininko pasisakymas dėl demokratinio socializmo perspektyvų religijos ir bažnyčios atžvilgiu. Gaila, šiuo atžvilgiu socialdemokratinio jaunimo mintis dar nepajėgė įveikti rutinos ir savo nusistatymu jis nei per plauką nepažengė toliau nuo 1946 m. nusistatymo. Pagal prelegento sąžinės laisvės supratimą religijai belieka reikštis **"privatinėje sferoje"**. Savaime suprantama, religinės bendruomenės viešam reiškimuisi vietos negali būti, nes "mes (socialistinio akademinio jaunimo sambūris, Vt. Vt.) laikome šėtonišku nusikaltimu žmogaus nuodijimą organizuotai". Atseit, religija — opiumas liaudžiai, ir bažnyčia organizuoto nuodijimo vykdytoja. "Klero primesta dvasinė vergija", "dogmatiniai voratinkliai", "feodalizmo samanos", "klerikalinės grupės" kliudo "žmogaus prigimčiai pilnai pasireikšti", ir dėl to demokratiniame Lietuvos tarpsnyje "tautos masės negalėjo dalyvauti efektyviai sprendimuose". Atseit, jas reikia išlaisvinti. Taigi čia išnyksta riba tarp mūsų socialistinio akademinio jaunimo nusistatymų ir bolševikų, kurie taip pat "laisvina" žmogų ir pačią Lietuvą iš "dogmatinių voratinklių" ir religijai palieka tik privatinę sferą. Šiuo atžvilgiu socialistinio akademinio jaunimo nusistatymas atskleidė ne Vakarų akademinės kultūros dirvoje brendusio demokratinio socializmo teikiamas perspektyvas, bet perspektyvas "made in Soviet Russia". Šiokių perspektyvų fone visai suprantama, kad, jų nuomone, kultūrinė demokratija tėra fasadas pridengti prievartai" net abejotina, ar "demokratija leidžia tėvams indoktrinuoti (atseit, religiškai nuteikti, Vt. Vt.) savo vaikus".

Šiokia sąžinės laisvės samprata liudija, kad mūsų socialdemokratinis jaunimas ne tik nespėja su Europos socialdemokratinės minties raida sąžinės laisvės atžvilgiu, bet yra atsilikęs ir apskritai nuo demokratinės sąžinės laisvės minties laimėjimų, išreikštų kad ir Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje ir tuo būdu jau įgavusių tarptautinės teisės konkrečių nuostatų formą.

Tenka tačiau viltis, kad, kartą sulaužius pirmuosius ledus, atsisakius dialektinio materializmo ir klasių kovos marksistinių dogmų, taip neseniai dar, anot Carlo Schmidt, turėjusių daug kam absoliutinį tikrumą, su laiku bus prieita tų pačių išvadų ir dėl religijos ir bažnyčios marksistinės samprtos, nesgi negalima tikėti, kad etinis humanizmas iš principo neigtų sąžinės laisvės praktinį pasireiškimą per religines bendruomenes, per mokyklą, per šeimą.

Vt. Vt.

Dienos reikalai laisvinimo veikloje

1. Momentas viltingas, bet ir pavojingas

Artėjanti keturių didžiųjų konferencija atnešė nervingumo pavergtųjų tarpe. Nervingumas kyla iš naujų vilčių, bet sykiu ir iš naujo pavojaus, perstumdant jėgas Europos žemėlapyje. Konferencijoje bus svarstomas Europos likimas, taigi ir pavergtųjų kraštų reikalai. Nors Sovietai mėgins gauti esamai padėčiai Vakarų aprobatą, bet prileidžiama, kad jie sutiks eiti ir į tam tikras nuolaidas pavergtuose kraštuose ar jų dalyje. Svarbiausias betgi rūpestis, kiek bus

veikli bei atspari Amerika: ar ji nebus sugundyta eiti taip pat į nuolaidas pavergtųjų kraštų atžvilgiu.

Spaudžiama Europos sąjungininkų ir savo viduje rūpestingai auginamos "koegzistencijos", arba, prezidento žodžiu tariant, modus videndi šalininkų, Amerika atsistoja prieš dilemą: palaikyti idealistinę savo politiką visuotinai ir reikalauti laisvės visiems pavergtiesiems, ar siekti jos dalinai, aiškintis, kad šiandien sieks gauti pozityvų sprendimą vienai sričiai, rytoj kitai, dalimis — taip kaip sovietai dalimis nori tas sritis pavergti. Jeigu laimėtų antroji kryptis Amerikos politikoje, tai Baltijos valstybės priklausys prie tų klausimų, kurie bus vėliausiai sprendžiami.

Antroji kryptis Amerikoje yra gyva ir stipriai palaikoma. Valstybės sekretoriaus J. F. Dulles prasitarimai (skirti ne propagandiniam reikalui tarp baltų) apie laisvės reikalą Balkanų valstybėms ir Lenkijai, o nutylėjimas Baltijos valstybių duoda tam tikro pagrindo baltams itin susirūpinti ir sustiprinti propagandinę veiklą, kad baltų likimas nebūtų išskirtas iš visos pavergtosios Europos likimo. O ta veikla Amerikoje įmanoma labiau nei kur kitur, nes Amerikos vyriausybė yra jautri visuomenės opinijai.

2. Pavergtųjų solidarumas

Pavergtosios Europos tautų organizacija yra pajutusi, kad jos stiprumas yra jos solidari veikla. Nors kai kurios tautos jaučia savo politinį pranašumą, bet ir jos yra pasiryžusios žygiuoti su visais pavergtaisiais. Dėl to seimas vieningai pasisakė specialia rezoliucija, reikalaujančia grąžinti Baltijos valstybėms laisvę.

Pavergtųjų Europos tautų seimas taip pat pajuto, kad yra atėjęs metas iš negatyvinių reikalavimų pereiti į pozityvinius — iš maldavimo nesankcionuoti esamos padėties į reikalavimą atstatyti buvusią laisvą padėtį. Jeigu patys pavergtieji nereikalaus, tai kas gi už juos reikalaus. Jeigu jie nedegs laisvės siekimu, kaip jie kitus uždegs, kad už juos siektų. Šia prasme Europos pavergtų tautų vardu buvo įteiktas ir vakarų užsienių reikalų ministeriams memorandumas.

3. Solidarumo nejausti tarp lietuviškų veiksnių

Tarp lietuviškų "veiksnių" kilo nesutarimo, ar eiti šiuo keliu, kuriuo užsimojo eiti Europos pavergtųjų tautų organizacija, ar tenkintis tradiciniu atsargiu prašymu — nesankcionuoti aneksijos Baltijos valstybių kraštuose. Lietuvių delegacija pavergtosios Europos organizacijoje

---

PREZ. ROOSEVELTO ŽODŽIAI ALTUI:

Lietuva nėra praradus savo nepriklausomybės; jos nepriklausomybė tik laikinai yra sukliudyta. Po kurio laiko Lietuva vėl bus laisva valstybė. Ir tai įvyks greičiau, negu manoma.

Tucs žodžius prezidentas tarė 1940 spalių 15 Amerikos Lietuvių Tarybai.

PREZ. ROOSEVELTO ŽODŽIAI BENEŠUI:

Jungtinės Valstybės nėra pajėgios ir nė nemano trukdyti galutinio Pabaltijo prijungimo prie SSSR. Bet jos taip pat negali nesiskaityti su pasaulio viešąja opinija ir todėl turi rūpestingai ieškoti būdų ir formų kaip šią opiniją apeiti.

Tuos žodžius prezidentas karo metais tarė Čekoslovakijos Benešui, prašydamas perduoti juos Stalinui. Juos mini Benešas savo atsiminimuose, išleistuose Londone.

---

nuėjo pirmuoju keliu, pasisakydama už reikalavimą duoti pavergtuose kraštucse laisvus rinkimus. Dalis diplomatų ir Vlikas pasiliko prie antrojo.

Kiekvienas žygis turi savo už ir prieš argumentus. Mums suprantamas diplomatų atsargumas. Suprantamas ir samprotavimas, kad geriau yra neprašyti ir nereikalauti, jei iš anksto žinai, kad nelaimėsi. Suprantamas ir galimas nuogąstavimas, kad kai kurios atstovybės kybo kaip ant siūlo, ir griežtesnis pasiskardenimas gali būti smūgis tam siūlui. Tačiau mus labiau įtikina argumentas, kad pavergtos Lietuvos atstovai, o juo labiau rezistencinė organizacija negali niekad nustoti reikalavę to, ko tauta labiausiai yra reikalinga — laisvės. Kiekvienas tam reikalavimui turi savas formas, bet pats reikalavimas niekad neturi nutilti, nors dėl to ir būtų kokios rizikos. Negi to turi reikalauti tik Amerikos kongresmanai, ne mes patys!

Blogiausia betgi, kad lietuviškų "veiksnių" žygių nepasisekė suderinti ir šiuo kartu. Buvo paskelbta apie Vliko, diplomatų, Alto, LLK konferenciją Paryžiuje, bet dar nelaukiant tos konferencijos atskiri veiksniai savo individualius ir nesuderintus žygius padarė. Numatyta konferencija lig šiol neįvyko. St. Lozoraitis suabejojo iš pradžių, ar ji reikalinga; gal gi esamuosius klausimus, rašė jis Vliko pirmininkui, galima išsiaiškinti laiškais. Vliko pirmininkas spyrėsi už konferenciją. Ir LLK pirmininkas už konferenciją tarpininkavo. Paskiausiai buvo iškeltas dar naujas argumentas prieš konferenciją, kai Vlike įvyko "valdžios krizė" — esą su kuo gi tarsies, kai "valdžia" nutarusi pasitraukti.

Konferencija, žinoma, nėra esminis dalykas; apgailėti tenka tik tai, kad ir šiuo svarbiu momentu gausių "veiksnių" veikla nebuvo suderinta.

4. Krizių dienos nelaiku

Pačiam Vlikui nelengva laisvinimo žygius ne tik derinti, bet ir juos apgalvoti; daug kas daroma improvizuotai. (Negalima laikyti vykusia improvizacija Vliko telegramos J. Tautom, kad jos paveiktų sovietų S-gą Lietuvos aneksiją paskelbti niekine, nesančia). Vliko žmonių energija išeina pastangoms pačią organizaciją išlaikyti ir kovai dėl išsilaikymo. Per pusę metų tebuvo vos vienas Vliko posėdis — birželio 6-7. Jame su visu aštrumu iškilo vėl ne laisvinimo žygiai, bet kova tarp "pozicijos" ir "opozicijos".

Vliko pirmininkas daugiausia rodė iniciatyvos pertraukti "opoziciją" į "poziciją" ar bent ją sušvelninti ir suskaldyti. Opozicija, kurioje lig šiol reiškėsi tautininkai, laisvės kovotojai, soc. demokratai ir ūkininkų partija, ir šio posėdžio metu išėjo su reikalavimu rinkti Vliko ir VT pirmininkus, kurie yra pasilikę iš pernai metų pakeitus statutą. Tautininkai padėtį paaštrino, kai jų atstovas įteikė čia pareiškimą, kad nedalyvausiąs Vliko posėdžiuose, iki būsianti atstatyta teisėta tvarka. Panašiai šiame ir eventualiai kituose posėdžiuose nedalyvausiąs ir laisvės kovotojų atstovas.

Kompromiso su tautininkų reikalavimais ieškojo grupių pasitarimas, kuriame dalyvavo be ligšiolinės "pozicijos" dar ir soc. dem. su ūkininkų partija. Jie sutarė, kad Vliko ir VT pirmininkai atsistatydins (kaip to reikalavo tautininkai), bet atsistatydinimo raštus įteiks tada, kai bus susitarta dėl naujų. Taigi susitarta dėl "principo". Bet tie "principai" sukelia painiavą, kai juos reikia paversti praktine konkretybe. Šiuo atveju painiava atgyja, kai reikia surasti naujus kandidatus į pirmininkus. Vienoje pusėje galvoja, kad užteks tuos pačius perrinkti; kitoj pusėj — kad turi būti nauji žmonės. Dėl jų derybos gali eiti, o kol nesu-

tars, tai pirmininkai neatsistatydins. Sprendimas panašus į New Yorke grupių centrų komisijos sprendimą dėl Vliko perkėlimo — esą Vliko posėdžiai gali būti daromi ir ne Europoje... gali būti, bet tokis formulavimas leidžia ir praktinę išvadą, kad gali ir nebūti arba būti kada nors neribotu laiku... Panašioje padėtyje atsiduria dabar pirmininkų klausimas.

Vliko komunikate paskelbtas ir skambus nutarimas, kad praplečiama Vliko Vykdomosios Tarybos "bazė". Praktiškai toks nutarimas tereiškia "pozicijos" pasiryžimą atskelti iš "opozicijos" soc. dem. atstovą, duodant jam apmokamą VT nario vietą. O paskelbimą, kad į VT pirmininkus siūlomas soc. dem. atstovas J. Glemža, galėtum laikyti greičiau nerimtu pokštu tų, kurie norėtų po laisvės kovotojų naujo atstovo dabar dar nauju laipsniu nusmukdyti rezistencinio organo autoritetą.

Atsižvelgiant į politinį momentą, sakytum, tos krizės yra labai nelaiku. Bet ką padarysi, kad jos yra jau chroniškos. Jų nebeslepė jau ir Vliko pirmininkas pareiškime Eltos Informacijose.

JUNGTINĖS PAVERGTOSIOS TAUTOS

ryšium su keturių konferencija įteikė Washingtonui savo siekimus dėl Sovietų pavergtų kraštų:

1. atitraukti Sovietų karines jėgas, policiją ir visus kitus sovietinius elementus;
2. sudaryti laikinas valdžias;
3. atstatyti pilietines ir žmogaus teises;
4. likviduoti visas komunistinio saugumo ir policinių dalinių rūšis;
5. išvalyti tautines karines jėgas;
6. paleisti politinius kalinius ir grąžinti deportuotus ir išvežtus;
7. grąžinti laisvę politinėms demokratinėms partijoms veikti;
8. sudaryti laikinąsias demokratines vyriausybes;
9. daryti laisvus rinkimus tarptautinėje kontrolėje.

5. Pagrindo beieškant

Laisvinimo veikla nebėra patenkinama, kai jau yra eilė "veiksnių". Jų kiekvienas reiškiasi su savais pasisakymais ir vis daugiau ar mažiau lietuvių ar Lietuvos vardu. Partizaninės iniciatyvos reiškiasi ir informacinėje srityje, persiliejant per oficialiųjų informacijų įstaigų galvas. Tokioje padėtyje kai kurie iš politikų "garsiai pasvarsto" išeities klausimą — grynai praktinės išeities: kas gi turėtų nustatyti bendrą liniją?

Nesvarstant ginčo, ar diplomatų viršus, ar Vliko ar ko kito, dėmesio verta mintis — **orientuotis į tuos organus, kurie praktiškai daugiausia ir efektyviausiai parodo toje srityje veiklos.** Diplomatai? Nors ir nemalonu pasakyti, deja, daugumas jų yra pasilikę šalia dienos politikos ir į jos įvykius nereaguoja, o lietuviškoje visuomenėje nėra virtę, išskyrus mažas išimtis, tos visuomenės židiniais. Vlikas? Jis to nori ir mėgina pareigas eiti, bet dėl vidaus krizės nebepajėgia. LLK? Sakoma, jis nėra visai nepriklausomas organas. Tačiau LLK žmonės daugiausia pasireiškia savo veikla kitame organe — Lietuvos delegacijoje pavergtų Europos tautų seime.

Pastarasis organas, ta delegacija, tuo tarpu daugiausia ir plačiausiai išeina į pasaulį. Jis galėtų būti bazė tokiam organui, kuris nuspręstų lietuvių bendrą politinę liniją.

Jei tos misijos jis norėtų, tada būtų reikalingas pataisų. Ir jos ne-

Idėjos spaudoje

Per iodinėj spaudoje per šiuos pastaruosius mėnesius buvo maža pozityvių politinių svarstymų. Pernai lankantis Vliko ir VT pirmininkams Vliko, LLK, Alto konferencijoje buvo sutarta svarstyti politines problemas, kurios liečia Lietuvą — Lietuvos Rytų ir Vakarų klausimai ir pan. — Sudarytos tiems svarstymams ir komisijos. Bet ligi šiol neteko spaudoje pastebėti tų komisijų svarstymo rezultatų ar pačių svarstymų.

Periodinėje tautininkų spaudoje ("Dirvoje" ir "Vienybėje") vyravo per visa kita rašiniai apie Vliko "neteisėtus žygius" — kad jis pakeitė statutą ir nerinko nuo naujų metų naujų pirmininkų... Toji gaida ir lig šiol aštriausiai girdima. Savo ruožtu abiejuose dienraščiuose ("Draugе" ir "Naujienose") buvo vanojamas St. Lozoraitis. "Draugas" kirto St. Lozoraičio juridinius pagrindus — įrodinėjo min. Urbšio telegramos gal ir nebuvimą. "Naujienos" judino St. Lozoraičio moralinius "pagrindus" — vaizdavo, kaip Lozoraitis laikė save lenku ir prie lietuvių prisidėjo tik dėl karjeros.

Lietuvos pakraščių problema tesvarstyta tik iš apgailėtinos pusės— mažlietuvių vyresnioji ir jaunesnioji karta kirtosi tarp savęs dėl pirmenybės, kas atstovauja mažlietuvių rezistencijai — ar MLT, ar M. Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis. Šita kova buvo inspiruota tautininkų spaudos.

Tuo tarpu vis tai kovos "dėl valdžios". Bet dėl to, kas ir kaip turi būti "valdoma", rimtesnės diskusijos nebuvo periodinėje spaudoje.

*

Akys nukrypsta ir į politinę neperiodinę literatūrą. Knygoje "Aš kaltinu" atgyvenusia retorine forma prikaišiojomas šiam ir tam Lietuvos praradimas... Knyga būtų prasminga, jei jos mintys verstų giliau susimąstyti prie Lietuvos likimo klausimų, arba kad ji būtų bent autentiška objektyvi medžiaga mūsų istorijai. Bet ji nėra vertinga nei vienu nei antru atžvilgiu. Perskaityta ji palieka tokį pat kartumą kaip vokiečių okupacijos metais vokiškai išleista lietuvio parašyta "Bala". Ji teverčia susimąstyti tik dėl to, kaip tremties atmosfera yra išvedus patį autorių iš dvasinės pusiausvyros.

Prie politinių leidinių tenka priskirti ir Daubaro "Duonos beieškant". Tai pasakojimas vokietaitės, kurią badas iš Karaliaučiaus išvarė į Lietuvą, ir ten vykę jos nuotykiai. Pasakojimas paprastas, nuoširdus ir skaitomas vienu prisėdimu. Jis papildo informaciją, kurią turim J. Daumanto knygoj "Partizanai už geležinės uždangos".. Ana vokietaitė taip buvo sužavėta lietuviais pavergtoje Lietuvoje, kad ir laisvėje esančiais lietuviais tikėjo ir atvirai jiems pasakojo savo pergyvenimus, teįprašydama, kad jie niekur nevartotų nei jos pavardės, nei tų lietuvių, ku-

---

sunkiai įmanomos, nes atstovų skaičius yra pakankamai didelis, kad sutelktų ir tas realias jėgas, kurios (ar kam patinka ar nepatinka) reiškiasi politiniame gyvenime ir šalia Vliko ar LLK.

Jo struktūra pakankamai lanksti, kad jame galėtų dalyvauti ir diplomatai.

Šituo keliu galėtų būti apjungtos jėgos bendrai nuomonei sudaryti. O jau eilė kitų organų, jei nenorima radikalesnių persitvarkymų, galėtų pagal savo išgales sutartus darbus vykdyti.

Tokia sugestija nėra idealas, bet ji galėtų būti pakenčiama praktinė išeitis dabartiniu metu, kada daros vis sunkiau susiklausyti; kada autoritetai pašlyja, o betgi kada momentas reikalauja ir aiškaus vieningo sprendimo ir įtempto veikimo.

J. B.

rie jai parodė globos. Tas prašymas buvo remiamas saugumo sumetimais. Bet čia jai teko apsivilti. Minimos knygos autorius jos prašymo nepaisė ir į jos laiškus, protestus dėl to visai neatsakinėjo. Nejauku, kad mergaitė iš pavergtosios Lietuvos patyrė globą, o iš laisvėje esančio lietuvio išnaudojimą.

*

Akys nukrypsta ir į nelietuvišką, bet Lietuvos reikalus liečiančią knygą. Šiais metais išspausdinta anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis knyga, vardu "Slaptieji Wilhelmstrassės archyvai". Tie Vokietijos užsienių reikalų ministerijos dokumentai parengti amerikiečių, anglų ir prancūzų jėgomis. Jų penktame tome liečiamos ir dvi Lietuvos bylos — Lenkijos ultimatumas Lietuvai 1938 ir Klaipėdos byla, iki to kraštc perėjimo į Vokiečių rankas.

Pirmuoju klausimu patiriam nauja tai, kad Vokietijos užsienių reikalų ministerija buvo interesuota Lenkijos sumanymais Lietuvoje; ji suėjo dėl to su Lenkijos vyriausybe į kontaktą, Lenkija apie savo ketinimus ją informavo, o Vokietijos kariuomenei buvo duotas slaptas įsakymas žygiuoti į Klaipėdą, jei Lenkijos kariuomenė pasijudins į Lietuvą. Tačiau įdomiausia, kad Klaipėda vokiečiai nebūtų tenkinęsi. Kariuomenei buvo įsakyta žygiuoti iki Dubysos. Vadinas, užimti žemaičių juostą, kaip seniau to siekė kryžiuočių ordinas...

Antru klausimu dokumentucse randame kai kurių netikėtų ir pikantiškų dalykų: ne tik, kaip vokiečiai spaudė Lietuvos vyriausybę dėl Klaipėdos, bet ir kaip Lietuva žingsnis po žingsnio turėjo kapituliuoti prieš tą spaudimą. Iš pasikalbėjimo su Lietuvos gen. konsulu Karaliaučiuje L. Dymša vokiečių pareigūnas padarė išvadą, kad per jį Lietuvos vyriausybė lansavo kondominiumo galimybę Klaipėdcje (536 p. prancūziškame leidime); Vokietijos atstovas Kaune Zechlin informavo savo vyriausybę, kad Lietuvos vyriausybė, ieškodama susipratimo su Vokietijos vyriausybe, svarsto galimybę Klaipėdos statutą pakeisti nauju statutu tokios rūšies kaip Dąnzige (538 psl.); iš pasikalbėjimo su žurnalistu V. Gustainiu, kurį vokiečių dokumentas vadina prezidento A. Smetonos draugu, vokiečių pareigūnas susidarė išvadą, kad Gustainis padaręs aliuzijų dėl galimybės perleisti Klaipėdą Vokietijai tėviūrint, kad Lietuvos prestižas ir jos ekonominiai interesai nenukentėtų (544 p.).

Būtų klaida iš tų dokumentų tuojau padaryti kaltinimą vyriausybei ir režimui, kad jis nuėjo "išdavimo" keliais. Dokumentai vaizduoja vienos pusės supratimą. Galutinis sprendimas būtų tik gavus antrcs pusės dokumentų. Ir šioje vietoj galimas būtų teisėtas priekaištas savom įstaigom, kad jos turimų dokumentų nepaskelbia ir nesirengia jų skelbti.

Čia paskelbtieji dokumentai nėra tik nemaloni istorinė medžiaga, įdomi praeičiai nušviesti. Ji tebėra ginklas ateičiai dėl tos pačios Klaipėdos. Ginklas nukreiptas prieš Lietuvą. Jis tik parodo, kaip Lietuva turėtų būti pati "apsiginklavusi" tikra dokumentine medžiaga, kurią vis žadam rengti, bet kurios rengimą nustumia aktualusis reikalas "kovoti dėl valdžios" ir dėl laisvinimo organizacijos.

*

Iš tos spaudos, kuri gausiau palietė frontininkus, tepažymėsim pora atsiliepimų. "N. Lietuvoje" birželio 22 red. J. Kardelio pasikalbėjime su rašytoju Jonu Aisčiu dėl lietuvių visuomenės randame pastarojo tokį atsiliepimą:

"Daug vilčių dėjau į jaunimo: frontininkų ir šviesininkų judėjimą. Gaila, kad tik pirmoji grupė išaugo į

Vardai įvykiuose

TARP JUBILIATŲ

Juozas **Prunskis**, kun. dr., redaktorius, keliautojas, šventė savo 25 žurnalistinio darbo metus. Jo jubilėjus pažymėtinas tuo, kad padarė rimtą žingsnį sulaužyti įprastines jubilėjines tradicijas. Yra mada jubiliatui dovanoti automobilius, pinigus ar kitus apygerius daiktus, o jis parodė, kad tokia proga pats jubiliatas gali padaryti auką. Prunskis paaukojo 2,500 dol. įvairioms premijoms. Kai kurie draugai, jį už tai sveikindami, betgi atkreipė dėmesį į tai, kad ir jis savo premijomis aplenkė lituanistinį mokslą. Ten pat Chicagoje šventė 75 savo amžiaus metus dailininkas **Adomas Varnas**. Tai buvo visuomenės pagarbos ir šilumos demonstracija jam už tai, kad jis visada ėjo su visuomene gyvas ir judrus. Net ir dabar. Ta proga suruošta paroda buvo jo viso gyvenimo kūrybos manifestacija.

Julius Štarka, buvęs operos chormeisteris, susilaukė 70 metų. Tas sukaktis jis praėjo tyliai, nes jis pats nepaprastai tylus ir kuklus žmogus, bet didelio skonio ir kruopštus atsidėjęs muzikas. Dabar jis sau taip pat tyliai vargoninkauja Brooklyne lenkų parapijoje.

Muzikas **Alfonsas Mikulskis** savo darbo 25 ir jo vadovaujamas Čiurlionio ansamblis 15 metų iškilmingai ir vertai atšventė. Tai vienas iš ryšių, kuris visas sroves gražiai jungia.

TARP LIETUVOS VARDO GARSINTOJŲ

Lietuvos vardą ir informaciją kukliai, bet simpatingai pristato angliškajai studentijai studentų draugijos leidžiamas **"Lituanus"**. Tai garsintojas "bevardis". O iš individualių asmenų, kurie įeina su savo žodžiu ar darbu tarp svetimųjų, dabar vėl teko pastebėti keletą. **Antanas Maceina** išleido naują savo veikalą vokiečių kalba "Geheimnis der Bosheit". Leidinys Herderio. **Aldona Stempužienė** Clevelande laimėjo dienraščių paskelbtą dainavimo konkursą, kur iš 94 kandidatų buvo atrinkti 3 vyrai ir 3 moterys. **Algimantas Šalčius**, žurnalistas, laiškais N. Y. Times ir kongresmanams tinkamai atkreipė dėmesį ir sulaukė jų pasisakymo dėl sovietų atnaujintos propagandos už repatriaciją. **Marija Gimbutienė** parašė angliškai enciklopedijai platų straipsnį apie Lietuvos ir lietuvių proistorę. **Kazys Čibiras Verax** išleido vėl dvi naujas knygas apie Lietuvą ispanų kalba: "Imperio del Genocidio" (1954) ir "Lithuania Lo Que Fue, Lo Que Es".

Benediktas Babrauskas, rašytojų draugijos pirmininkas, parašė straipsnį apie naująją lietuvių literatūrą Oklahomos universiteto žurnale "Books Abroad".

---

rimtą politinę pajėgą. Tačiau yra pavojaus, kad kovodama su senomis partijomis, prisiims jų trūkumus ir ydas. Gi jei tos dvi naujos jėgos būtų pradėję varžytis ideologinėje plotmėje, tai su laiku būtų senąsias nustelbusios, nes tos partijos, kurios praranda jaunimą, yra pasmerktos suskursti ir išnykti. Būdinga tai, kad pradžioje šviesiečiai frontininkus kvietėsi pas save su paskaitomis (Maceina ir kt.). Tuo noriu pasakyti, kad vienur ir kitur tolerancija nebuvo mirusi raidė. To veiksniam labiausia stinga".

O "Tėviškės Žiburiai" birželio 23, komentuodami naujus Vliko nutarimus (atsisakyti pirmininkams, "praplėsti bazę") informuoja ir apie Vliko pirmininko nusistatymą frontininkų atžvilgiu:

"Kai kam vis keista atrodo jo (Vliko pirmininko. Red.) taktika: sakysime, kad ir su frontininkais jis laikosi labai kietai, tuo tarpu su tautininkų žmonėmis, kad ir su buvusiuoju jų atstovu (tiesa, centro dar neatšaukttu) jis yra švelnutėlis".

PAKILK, TĖVIŠKE

K A R I Ū N A S

Žiūrėk, pavasaris atbunda, saulė juokias,
Ir upėse tuoj ižas pajudės.
Pakilk ir tuien, mano tėviške,
Pakilk iš naujo džiaugtis ir žydėt

Tave sukaustė ilgos, sunkios žiemos.
Tu kaip gražuolė mieganti buvai.
Žiūrėk, per dangų paukščiai mėlyni sugrįžta,
Ir tu laisva išeisi džiūgauti su jais.

Žydės purienos gelsvos pakelėse.
Žydės žibutės mėlynam šile,
Ir tu pajusi tave šaukiant —
Gyvent jaunystės ir pavasario galia . . .

Ir mes žydėsim čia, pavasariais žydėsim,
Žydėsim vasarom, ir niekad neateis ruduo.
Tu mūsų širdyse šakelėm rūtų sužaliuosi,
O soduos vyšnios žydinčios baltuos.

Iš partizanų poezijos

LAIŠKAI

Ar tai asmenų nesugyvenimo vaisius?

Seku straipsnius, kurie rodo žmonių visuomeninio galvojimo raidą tremtyje. Nes nuo visuomeninio galvojimo priklauso (bent iš dalies), kuria linkme plėtosis jų tos srities veiksmai. Paskutiniu laiku teko stebėti pasisakymus apie politinės vienybės nebuvimą tarp katalikų. Spaudos pasisakymuose buvo jausti daugiau noro tos nevienybės priežastis minimalizuoti nurodant, kad nevienybė ar kitų pavadintas skilimas atsiradęs dėl asmeninių nesusipratimų, dėl vadovaujančių žmonių nesugyvenimo, o idėjinio skirtumo, skirtingo visuomeniniais klausimais galvojimo tarp jų esama nedidelio ar visai nejausti.

Tuos pasisakymus pergalvodamas ir ieškodamas savos išvados susilaukiau naujos medžiagos. — 1 Jos atėjo su lapkričio 4 d. "Draugu", kuriame buvo ilgas A. Gražiūno straipsnis "Ar turim ko iš komunistų pasimokyti?" Visais argumentais jis vedė į tai, kad iš jų pasimokyti negalima nieko. Tačiau buvo jausti, kad straipsnis su kažkuo ginčijasi. Ypač kažką įspėja straipsnio pabaiga: **"kas pasišauja griebtis komunistinių metodų — dažniausiai kovos su pačiu komunizmu pretekstu — neilgai trukus pajunta didelę pagundą tais metodais pasinaudoti ir santykiuose su nekomunistais. Juo labiau, kad kitiems šitokių dalykų nesitikint, galima — bent laikinai — pasiekti kokio nors 'stebuklingo' efekto. Tačiau tai nesuderinama nei su krikščionybės, nei su demokratijos dvasia bei principais, todėl bet keno jų vartojimas griežčiausiai smerktinas. Tokius metodus šiuo atveju vartojantieji — vistiek iš kurios ideologinės ar politinės grupės jie būtų — turi būti traktuojami lygiais nusikaltėliais, kokiais laikomi tuos metodus vartojantieji komunistai".**

2. Tik "Aidams" 1954 Nr. 8 paskelbus Simo Sužiedėlio straipsnį "Ateitininkai lietuvių tautos egzistencinėje kovoje", susidariau įspūdį, kad tas kažkas, prieš kurį "Draugas" anuo straipsniu buvo išėjęs į neatvirą kovą, gali būti S. Sužiedėlis, nes pastarojo straipsny buvo reiškiama tarp kitko mintis:

"Dabar mums reikia daugiau galvoti ir rūpintis, kaip savo principus geriau įgyvendinti atitinkamomis priemonėmis ir metodais (pabr. Suž.). Kiti čia mus yra apdenkę, jei norite, ir komunistai, kurie gerai žino, kaip prieiti prie žmogaus, jo rūpesčių, psichologijos, laiko dvasios ir vietos aplinkybių. Tegu ir priešas, jis moko mus studijas papildyti praktiškais klausimais: kaip su krikščioniškąja pasaulėžiūra geriau prieiti prie žmogaus, ji paveikti ir įskatinti daugiau dirbti ir aukotis Dievui ir Tėvynei. Smulkiau to nenagrinėjant, tenka tiktai pabrėžti, kad stipriausiai kitus veikia gerai organizuotas visuomeninis darbas ir iš jo atšvintąs paties veikėjo pavyzdys".

Šitą autoriaus nurodymą pasimokyti ko gero ir iš komunistų kaip tik atakuoja anas "Draugo" straipsnis.

3. Labiau teko nustebti, kada gavau naujai išleistą St. Šalkauskio "Ateitininkų ideologiją". Joje radau, kad S. Sužiedėlio mintis nuostabiai sutaria su Šalkauskio mintimi. Tik pastarasis tą mintį išplečia, suskirsto, ko galima iš komunistų bei fašistų pasimokyti ir ką reikia atmesti, ir teigia griežtesne forma:

"Reikia pripažinti, kad ne visa, kas apibūdina bolševikus bei fašistus, yra principialiai blogas . . . Kas bolševizme bei fašizme yra visai teigiamo ir priklauso nuo aktualių laiko aplinkybių, katalikams reikia pasisavinti, kad jie gyvenime neatsiliktų, nes toks nedovanotinas atsilikimas reikštų katalikų pralaimėjimą kovoje už savo idealus. Kas yra abejinga doriniu atžvilgiu, bet naudinga kovos išdavoms, gali būti katalikų pasisavinta, tačiau ta sąlyga, kad jie tai įprasmintų gerais savo tikslais bei intencijomis. Kas bolševikuose ir fašistuose yra neigiamo, privalu atmesti ir pastatyti prieš tai teigiamas ypatybes.

"Prie kategorijos teigiamųjų ypatybių, kurių iš tikrųjų reikalauja mūsų laikų dvasia ir gyvenimo santvarka, galima priskaityti korporatyvinį drausmingumą, pasitikėjimą savo vadais, griežtą jiems paklusnumą ir visišką pasiaukojimą savo idealams . . .

"Prie antrosios kategorijos reikia priskirti griežtą karingą temperamentą, nebijantį kovos ir stiprių priemonių. Toks temperamentas, kiek jis yra apvaldytas išmintingumo įsakymų, nėra dar blogas iš savo esmės. Jis net yra teigiama katalikų ypatybė tada, kai katalikybės priešai, agresyviai nusistatę prieš universalinius principus, prigimtąsias žmonių teises ir amžinas kultūros vertybes, be jokios atodairos provokuoja katalikus į kovą, ką iš tikro ir daro bolševikai ir fašistai" (226—7 p.).

Taigi ir St. Šalkauskis, priešingai nei "Draugas", randa šio to pasimokyti iš bolševikų bei fašistų. Dėmesio verta, kad Šalkauskis ir Sužiedėlis yra Ateitininkų Federacijos vadai — vienas buvęs, kitas esąs. Šalkauskis savo mintis įtraukė į ateitininkų ideologiją. O Sužiedėlis jas kalbėjo taip pat kaip federacijos vadas ateitininkų kongrese Chicagoje. Jei taip, tai "Draugas" išėjo į ataką prieš ateitininkų federacijos vadų sugestijas.

Toks neatviras atsiribojimas nuo federacijos vadų minčių ar nėra ženklas, jog čia esama daugiau negu asmeninio nesutarimo ar nesugyvenimo? Kuo gi bent miręs Šalkauskis gali būti "nesugyvenamas" "Draugo" redaktoriams? Tai jau atskilimas nuo galvojimo, kuris yra įtrauktas į ateitininkų ideologiją.

Šia prasme stebinčiam visuomeninio galvojimo raidą tai yra naujas dispersijos, minties skaldymosi ženklas vienos srovės galvojime tremtyje.

J. Mat. Chicaga.

*

REDAKCIJOS PASTABOS

Su skaitytojo J. Mat. nuomonių viena dalim tenka sutikti, dėl kitos yra rimto pagrindo abejoti.

1. Tiesa, kad Šalkauskis ir Sužiedėlis rado ko pasimokyti iš komunistų ir fašistų. Šalkauskis net apgailestavo konkrečiai, kad **"katalikų spauda kaip tik todėl taip toli yra atsilikusi nuo prideramos aukštumos, kad katalikų visuomenė iki šiolei nėra dar pasigaminusi reikiamo kadro spaudos darbininkų, kurie, turėdami visus dorinius nusiteikimus džentelmeniškai kovai, sykiu turėtų pakankamai davinių pozityviam kuriamajam darbui žurnalistikos srityje" (184 p.).**

Ne tik spaudos reikalui — Šalkauskis ragino ruošti žmonių kadrus ir apskritai vadovavimui:

"Šalia viso to yra gyvas reikalas ruošti sau vadų, kurie galėtų organizacijai tinkamai vadovauti ir kuriems su pasitikėjimu galima būtų paklusti organizacijos darbe ir kovoje už savo idealus" (228 p.).

Taigi tiesa, kad čia "Draugas" skelbia priešingai nei Šalkauskis ir Sužiedėlis, ateitininkų vadai.

Tačiau nemanome, kad "Draugas" su jais polemizuoti turėjo intenciją. Mums rodos, kad "Draugas" jų keltas idėjas puolė ne dėlto, kad jas laikytų klaidingas ir dėlto nepriimtinas, bet dėlto, kad šiuo tarpu tas idėjas pataikė rasti iškeltas kaip tik frontininkų, kurių mintims ir jų reiškimo formai "Draugas" simpatijų neturi... LF biuletenyje, skirtame organizacijos vidaus reikalams bei informacijai, sambūriai buvo raginami susirūpinti organizaciniais kadrais, t. y. ruošti žmones įsisąmoninusius organizacijos siekimus, pareigingumą, drausmingumą. Tokių kadrų reikšmei pažymėti biuletenyje buvo nurodyta komunistų organizacijos įtaka, kurios jie pasiekia savo paruoštų kadrų dėka, nors ir būdami negausūs... Bet tam tikrame visuomeninės kultūros lygyje žiūrime ne į idėjas, o į tai, kas jas šiuo tarpu skelbia. Jei nepriimtini žmonės, tai nepriimtinos ir jų skelbiamos idėjos. Tur būt, ir šiuo atveju su tuo pasimokymu iš komunistų bus taip nutikę...

LF biuletenis nėra viešas, tad J. Mat. galėjo jo nematyti ir susidaryti įspūdį, kad "Draugo" bendradarbiai kimba į akį Šalkauskiui ir Sužiedėliui. Esame betgi įsitikinę ir jaučiame pareigą tai pasakyti, kad tas "Draugo" smūgis buvo taikytas ne S. Sužiedėliui ir St. Šalkauskiui, bet frontininkams...

Tačiau nenustebtume, jei tie visuomenės veikėjai, kurie žodžiu ir raštu platina gandus, kad aname kongrese frontininkai tą nuvertę, šitame kongrese tokius ir kitokius planus apvertę, — kad jie tiek ir šitiek pavojingi, ir dabar imtų skelbti, jog frontininkai savo kadrų dėka klastingai išviliojo "Draugo" bendradarbį į turnyrą ir vietoje savęs pakišo jam kautis su ateitininkų federacijos vadais, net dviem iš karto... bet tai būtų ženklas karščiavimo, kurį tiem veikėjam sukelia timor frontiensis...

2. Kautis su "Draugu" dėl komunistų, ar iš jų ko pasimokyti galima, tikrai nematome prasmės. Ne tik dėto, kad toje diskusijoje nesame vardu suminėti. Labiau dėlto, kad atsakymas į tą klausimą priklauso nuo paties individualaus žmogaus. Vieni mano, kad jie gimė viską mokėdami, ar jau viską išmoko, o jei dar reikia mokytis, tai tik iš garsių mokytojų. Kiti mano, kad mokytis niekad nėra perdaug ir kad net iš mažiau už save išmanančio dar galima šio to gero išmokti. Kas tikisi esąs pirmųjų eilėse, palikime jį jo tikėjime. Kas nori būti antrųjų eilėse, turi tokią pat teisę laukti, kad niekas nesibrautų į jo butą ir netrukdytų jam "mokytis". Nesikišimas į kito reikalus čia gali būti pagrindas galimai "koegzistencijai".

Tačiau tenka apgailestauti, kad veikėjai partijos, kuri naudojasi "Draugo" simpatijomis, kitaip šiuo atveju pasielgė frontininkų atžvilgiu. Aplinkraščiais ir laiškais jie intervenavo vadovaujančius asmenis tų organizacijų, kuriose dalyvauja ir eilė frontininkų, apie frontininkų tariamą žalą, kurią jie darą ar darysią komunistiniais metodais. Mums nežinia, nei ką čia būtų galėję padaryti tie, kurie buvo intervenuojami, nei kaip jie reagavo. Tačiau ties šiuo faktu tenka ir mums įsijungti į skaitytojo J. Mat. emigrantinės minties stebėjimą ir iš jo darytis nelinksmą išvadą — kad demokratinio nusistatymo visuomenėje atsiranda veikėjų, kurie pasiilgo cenzūros ir moralinės prievartos — ne sau, bet kitaip galvojančiam ir su tuo reikalavimu veržiasi į svetimos organizacijos vidų. Tai vienas iš ženklų, kaip tremties karštligė užtemdo demokratinės sąmonės skaidrumą net šiame demokratiškiausiame krašte. Laimė

dar, kad toji išvada teliečia ne grupes, o tik jų individualius veikėjus, kurie taip elgiasi ir kuriems už tai atsakomybė tenka.

3. Objektyvumo dėliai norėtume pasimokyti ir iš "Draugo" straipsnio, prisiimdami tas mintis, kurios mums atrodo sveikos. O tokios mintys ir yra čia anas iš "Draugo" išrašytas teigimas, jei jį taikysim ne **visuotiniu** plotu, kaip padarė "Draugas", bet **daliniu.** Būtent, tik toms komunistų bei fašistų ypatybėms, kurias Šalkauskis buvo suminėjęs trečiojoj neigiamųjų ypatybių (ir dėlto atmestinų) kategorijoje. Kada pasisavini iš komunistų, anot Šalkauskio, doriniu atžvilgiu neigiamąsias ypatybes, tuo pačiu imi slysti nuo savo išpažįstamų principų... "Draugo" bendradarbis tam iliustruoti čia galėjo turėti prieš akis gyvenimo pavyzdį. Užtenka prisiminti, kaip 1948 kr. dem. veikėjai organizavo "perversmą" Darbo Federacijoje, pastatė joje savo "vyriausybę" ir paskui skelbė, kad jie tik padėjo Darbo Federacijai "išsilaisvinti". Tą nepaprastą įvykį vertino tarpgrupinė komisija ir pripažino,, kad kr. dem. žmonių pavartotas metodas nepriimtinas tarpgrupiniame bendradarbiavime. Bet toks įvertinimas negalėjo sulaikyti kr. dem. vadovybės nuo to metodo ir toliau: jos iniciatyva 1952 buvo paskatintas Vlikas laužyti savo statutą ir balsuoti (!), kad išmestų Darbo Federacijos esantį atstovą ir įleistų į Vliką naują asmenį atstovu, kuris priimtinas "laisvintojams". Tai tik vienas iš tos eilės faktų, kur pasisavinta iš komunistų kaip tik tos trečiosios kategorijos (neigiamosios) ypatybės. Nejauku lyginti, bet ar ne prieš tokios rūšies reiškinius tie patys žmonės Jungtinėse Pavergtose Tautose šaukėsi Jungtinių Tautų intervencijos, kad nepripažintų svetimos jėgos pastatytų atstovų, kad juos nušalintų ir atitiestų teisėtą atstovavimą?... Ir šios rūšies faktų akivaizdoje teisingi yra "Draugo" žodžiai, kad tokiais neigiamais komunistų metodais pasekimas yra nesuderinamas nei su krikščionybe nei su demokratijos dvasia bei principais. Teisinga, kad laikinai tuo galima pasiekti efekto, bet ilgesnėje distancijoje pasirodo skaudūs vaisiai. Tokis dvejopas mastas — mums rodos, nėra jokis padaras asmeninio nesugyvenimo. Greičiau tai padaras pavargimo, dėl kurio imama nebesuvokti savo principų konkretaus turinio ir nepajėgiama konkrečių gyvenimo reikalų vertinti pagal tų principų reikalavimus. Ir eina tada iš įsibėgėjimo seni žodžiai apie principus sau, o veiksmai sau. Žmoguje įsigali dualizmas, suskilimas, ir svarbiausia, jo sąžinė to suskilimo nebejaučia. Daromės panašūs į tą ūkininką, kuris ramia sąžine susiginė galvijus į svetimą pievą ir rankoje suka rožančių...

Tik ir šiuo atveju mums būtų nepriimtitna ne ta išvada, kurią padarė "Draugas" sakydamas, kad su tokius metodus vartojančia organizacija reiktų elgtis kaip su nusikaltėliais, prieš kuriuos reikalinga saugumo organų pagalba... Vietoj saugumo organų mums labiau prie širdies — kitos priemonės. Pirmiausia tos pačios grupės kitų žmonių draugiškas įspėjantis balsas. Toliau viešoji opinija, kuri demokratinėje visuomenėje veikia kaip saulės spinduliai mikrobus. Ja ir norime naudotis, kada būsim patys liečiami. Žinia, daug maloniau, kai galima apsieiti ir be šios opinijos "X spindulių"; kai be jų galima baigti bet kurį visuomeninį epizodą su "happy end".

Tai yra tiek ramybės siekiančios visuomenės, tiek ir mūsų noras.

MUMS RAŠO TAIP PAT:

... Sveikinu išvaizdą, turinį ir idėjas...

F. V. Kaunas, M. D., Cicero, Ill.

... Siunčiu padidintą -5.00—prenumeratą "Į Laisvę". Linkiu, kad laikraštis dažniau lankytų savo skaitytojus ... daugiau tiesaus ir atviro žodžio...

Jonas B., Chicago, Ill.

... Paskutinis "Į Laisvę" man labai patiko savo nuoširdumu...

L. Barauskas,
Melrose Park, Ill.

... Siunčiu už "Į Laisvę" už 1954 ir už 1955 metus. Negražu būtų neatsilyginti, kai žinau, kad Jūs dirbate iš idėjos. Tik man daug meiliau būtų, jei Jūs dirbtumėte išvien su mano simpatikais — su krikšč. demokratais...

Kun. J. Velutis, Chicago, Ill.

... Gerai, kad Vlikui primenamas moralinio susitvarkymo reikalas. Tik man atrodo, kad deklamavimas apie moralę... nedaug ką tepadės, kai mes nedrįstame kalbėti konkrečiai apie tuos prasilenkimus... Kai Rastenio laiškas vadinamas moraliniu cinizmu", o apie kitų nemažesnį "moralinį cinizmą" nenorima nė užsiminti, tai gaunamas įspūdis, kad tautininkų cinizmas yra cinizmas, bet katalikų cinizmas yra ar turi būti pakenčiamas... Kaikas iš mūsų bičiulių gundo, kad tik nesipyktume su K. D., t. y., kad kryžiaus nebrangintume labiau už taiką. Bet tai yra velnio gundymas, kuris mus, jeigu paklausytume, galėtų pražudyti...

L. D., Washington, D. C.

... Jei "Į Laisvę" pakeistų savo turinio dvasią, būtų apvilti tie, kurie "Į L." prenumeruoja. Jei LFB keistų pozicijas, būtų apvilti tie, kurie jas laiko teisingas...

S. Sutkaltis, Toronto, Ont.

... Malonu paimti į rankas 1954 m. "Į Laisvę" komplektą...

K. Kazlauskas, N. Chicago, Ill.

... Liesdami prof. Vc. Biržiškos sukaktį, cituojate McArthuro žodžius. Tuos žodžius jau aš buvau naudojęs 1948 m. "Ateities" Nr. 3/4... Jei ten nebūčiau nurodęs jų autoriaus, galėčiau girtis, kad McArthuras mane nuplagijavo... Iš tikro tai yra amerikiečio Samuelio Ullmanno žodžiai...

J. Kojelis, Los Angeles, Cal.

... "Į Laisvę"... augšto lygio žurnalas...

Dr. A. Valiuškis, Ottumwa, Iowa.

... Žurnale ne kudros, bet tekąs upės vanduo liejasi, ir todėl malonu, kai matai entuziazmą, dinamiką ir tiesų žodį...

V. Būtėnas, Chicago, Ill.

... Bravo vyrai, kad rėžiat tiesą... Ženkit ir toliau tuo pat keliu...

J. Švaistas, Chicago, Ill.

... daili savo išore, turtinga ir kultūringa savo turiniu... Malonu, kai... vis ir vis pasirodo nauji vardai...

K. J. Čeginskas,
Strasbourgas, Prancūzija.

... Į Laisvę... lyg neatskiriamai priklauso prie ketvirtojo bažnyčios įsakymo: Užmokėk bent kartą metuose, o vėliausiai apie Velykas už prenumeratą... Įdomūs ir tikrai susimąstyti skatiną yra LFB Visuomeninių Studijų Biuro straipsniai...

Z. Brinkis, Strasbourgas.

ATITAISYMAS

Į Laisvę Nr. 5 (42) str. Informaciją tobulinant atitaisytinos šios klaidos: 60 pusl. kairioji skiltis 7 e. v. parašyta: "Daug žinomuos A. Panemunės Rokuos", o turi būti: Daug kam žinomuos...; tame pat pusl. dešiniojoj sk. 8 e. v. parašyta: "kolchozo "B" ha ploto kviečiai", o turi būti: "kolchozo "B" 200 ha ploto..."

Turinys

Psl.

Vytautas Vaitiekūnas: Bendruomenės keliu 1
Studijų Biuras: Valstybė ir valdžia (tęsinys iš ciklo: Į pilnutinę demokratiją) 9
Julius Vidzgiris: Ateina į valdžią technikas 17
Simas Sužiedėlis: Steigiamasis Seimas 23
Zenonas Ivinskis: Šešios savaitės 31
Kariūnas: Lietuva (iš partizanų poezijos) 41

DARBAI IR IDĖJOS: Tėvynėje: Jaunimas su kauke turi augti Lietuvoje; Žodynas subolševikintas (J. Diržys); Rezistencijos paminėjimas (J. Brazaitis); Tremtyje: Gudai ir Lietuva (S. S.); Tautinės bendruomenės amerikiečių akimis (A. Šalčius); Mūsų socialistinis jaunimas pasisakė (Vt. Vt.); Dienos reikalai laisvinimo veikloje (J. B.); Idėjos spaudoje; Vardai įvykiuose; Kelkis, tėviškėle (Kariūnas); Laiškai: Ar tai asmeninio nesugyvenimo vaisius? 42-46

MALONUS SKAITYTOJAI,

Į LAISVĘ nori būti ne tik leidėjų bei redaktorių minčių ir nuotaikų reiškėjas, bet ir savo skaitytojų gyvosios minties veidrodis.

Neretai labai vertingos mintys ir konstruktyvūs sumanymai ateina žmogui ir stovint prie savo darbo staklių. Reikia turėti tik truputį daugiau lankstumo apie tai pora sakinių pranešti Į Laisvę redakcijai.

Šių dienų gyvenime gausu problemų. Kiekvienas Į Laisvę skaitytojas turi savo išvadų dėl jų. Reikia tik truputį daugiau "artimo meilės" — nelaikyti savo idėjų pavožus po "saiku", kaip šykštuoliui turtus, o leisti jomis pasidalinti ir plačiai Į Laisvę skaitytojų šeimai.

Redakcija kviečia skaitytojus nesitenkinti tik pasyviu idėjų priimtuvo vaidmeniu, o tapti aktyviais gyvosios minties dalininkais.

Su geros vasaros linkėjimais

Į LAISVĘ

KU biblioteka

Į LAISVĘ RĖMĖJAMS NUOŠIRDUS AČIŪ

"Į Laisvę" reikalams aukojo: A. B. — $25, S. Daunys — $25, dr. J. Kižys — $25, V. Naudžius — $25, A. P. — $25, J. Pajaujis (Švedijoj) — $20, kn. P. V. — $15, A. Baronas — $10, V. Baronas (Venecuela) — $10, K. Bružas — $10, M. Jurgaitis $10, dr. M. J. — $10, V. Ramonas — $10, S. R. — $10, dr. V. S. — $10, prel. I. Albavičius — $5, dr. A. Šmulkštys — $5, K. Čeginskas — $3, dr. Z. Brinkis — $3, V. Būtėnas, V. Banelis, G. Galva, A. Girnius, V. Kulbokas, E. Pakulis, kn. J. Petrėnas, kn. A. Petraitis, J. Pažemeckas, kn. A. Račkauskas, kn. Totoraitis, V. Vebeliūnas, dr. P. Žemaitis, C. K. — po $2., kn. M. Čyvas, kan. F. K. — po $1.

Mieliesiems "Į Laisvę" rėmėjams jos leidėjai nuoširdžiai dėkoja.

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 86 Gheringhap St., Geelong, Vic., Br. Zumeris, 37 Roxburgh St., Ascot Vale, Melbourne, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds/Bush W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

Jungtinėse Valstybėse: Chicago, Ill. — S. Daunys, 2234 So. Sawyer Ave., tel.: CLifside 4-6690; Cleveland, Ohio — V. Palubinskas, 6711 Bonna Rd., Tel.: He 1-8423; Detroit, Mich. — B. Polikaitis, 8911 Kimberly, Tel.: TY 4-7890; Los Angeles, Calif. — J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Philadelphia, Pa. — A. Gaigalas, 335 Titan St., Tel.: HO 7-4176; Waterbury, Conn. — V. Vaitkus, 85 Arnold St.

Kanadoje: Hamilton, Ont. — J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Tel.: 2-2698; Toronto, Ont. - Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Tel.: OL 2156, Sudbury, Ont. — V. Montvilas, 252 College St.: Windsor, Ont. — J. Urbonas, 1421 Pelissier St., Tel.: CL 6-3049.

V. Vokietijoje: (16)Huettenfeld b/Lampertheim, Lit. Gymnasium — A. Grinienė; ,13b)Muenchen — J. Medušauskas, Pariserstr. 18/12; (14b)Pfullingen — L. Prapuolenis, Lindenstr. 5.

Švedijoje: P. Dūda c/o Johanson, Norrtullsgat 22, Stockholm.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-; Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.50; Italijoje — L.250,-; Prancūzijoje — Fr.200,-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 23 Linden Street, Brooklyn 21, N. Y., Tel.: GLenmore 3-9522.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front, 23 Linden St., Brooklyn 21, N. Y.